

DEMOSTENE ANDRONESCU

REEDUCAREA DE LA AIUD

Lucrare publicată în serial în revista PUNCTE CARDINALE,
în anii 1993 - 1996
numerele 8/93 - 2/96

Despre atrocitățile de nedescris săvârșite împotriva poporului român de regimul comunist, cu forța instaurat la noi după cel de al doilea război mondial, s-a vorbit și s-a scris mult în ultimul timp. În vasta literatură memorialistică privind universul concentraționar românesc, apărută după decembrie '89, au fost denunțate torturile din timpul anchetelor din beciurile Securității, condițiile de detenție mai mult decât inumane din închisorile de execuție, regimul de exterminare din lagărele de muncă forțată (canal, mine, colonii de muncă, etc.) , precum și monstruozițiile de neimaginat minții omenesti de așa-numitul „experiment Pitești” . Cu toată această abundență de destăinuii , multe din aspectele drăceștii acțiuni de dezumanizare și de siluire a conștiințelor, acțiune inițiată și dirijată de la centru, nu au fost încă dezvăluite . Nu s-a scris și nu s-a pomenit încă nimic, sau aproape nimic, despre ceea ce a fost **reeducarea de la Aiud**. Începută în primăvara anului 1962 și continuată pe parcursul a aproape trei ani, această acțiune, adevărată crimă împotriva demnității umane, a fost concepută și pusă în aplicare cu scopul de a ucide din punct de vedere moral pe cei mai înverșunați dușmani ai comunismului pentru ca, în eventualitatea în care, din motive conjuncturale, regimul ar fi fost nevoit să-i pună în libertate (ceea ce s-a și întâmplat de altfel) , aceștia să nu mai constituie un pericol pentru ei. Atât prin amploare (prin ea au trecut câteva mii de deținuți), cât și prin rezultatele pe care le-au avut (spectaculoase din punctul de vedere al regimului, dezastruoase din punct de vedere uman) , această acțiune a fost aproape tot atât de cumplită ca și reeducarea de la Pitești. Am fost întrebat odată, după decembrie '89, de un gazetar pare-mise, care a fost cea mai grea perioadă din viața mea de deținut politic. Până atunci nu mă gândisem să fac o ierarhizare a suferințelor îndurate de oameni în închisori, căci , dincolo de un anumit prag, dincolo de limitele omenescului, suferința nu mai poate fi evocată prin grade de comparație. Totul a fost neomenește de cumplit. A fost cumplită Jilava. A fost cumplită

Gherla lui Goiciu. A fost cumplit Aiudul pe vremea lui Dorobanțu și Coler. Toate ororile trăite în aceste închisori în perioadele respective s-au estompat în amintire și apar ca o imensă pată neagră . Și totuși, în acest infern uniform și continuu sunt unele intervale care se cascadează în memorie ca adevărate " găuri negre " ale ororii. O asemenea " gaură neagră " a fost și Aiudul ultimilor ani de ani de detenție. Atunci, în timpul reeducării , aici s-a intrat cu cizma în sufletele oamenilor. Atunci au fost ucise vise și au fost împinse la sinucidere sute și mii de conștiințe. Cineva remarcă, pe drept cuvânt, că, din acest punct de vedere, Aiudul acelor ani **„este frate geamăn cu Piteștiul”** .

În reeducarea de la Aiud, pentru a fi înfrântă rezistența oamenilor, au fost întrebuințate cu mai mult rafinament și cu mai multă subtilitate poate, toate metodele experimentate cu un deceniu în urmă la Pitești. Deși agresiunile fizice nu au lipsit (rezistenților la reeducare li s-a aplicat un regim extrem de dur : înfometare, frig, izolări , lanțuri, etc), la bătaie nu s-a recurs. Și nu s-a recurs la bătaie nu pentru că ucigașii de suflete ar fi devenit , între timp, mai umani, ci din cu totul alte motive. La Pitești toți subiecții asupra cărora s-a acționat erau tineri și toți proaspăt arestați. Deci, toți erau, din punct de vedere fizic, viguroși și rezistenți și, pentru a putea fi înngenunchiați mai ușor, era nevoie ca mai întâi să fie ruinați fizic. De aceea, la Pitești reeducarea a început prin aplicarea torturii fizice neîntrerupte și, în câteva luni, chiar și cele mai robuste exemplare au fost transformate în epave. La Aiud situația era, din acest punct de vedere, cu totul alta. Nici unul dintre cei ce urmau să treacă prin reeducare nu mai era tânăr și, în plus, majoritatea dintre ei (afară de cei arestați în 1958-1959) aveau în urma lor ani grei de temniță. Așa că din punct de vedere fizic toți erau la limita de jos a rezistenței. Apoi în Aiud nu s-a recurs la bătaie și pentru că cei care au inițiat reeducarea voiau să dea acestei acțiuni un aspect legal și uman. Voiau, vezi Doamne, să recupereze materialul uman din închisori, pentru ca purificat și recondiționat să-l redea societății . De altfel, de acest lucru se făcea mare caz. Colonelul

Crăciun , cel care a condus această acțiune, ori de câte ori inaugura un nou club (colectivele pregătite pentru reeducare erau, pretențios, numite cluburi) ținea să sublinieze cu o ironie nedisimulată acest lucru. „V-am adunat aici, laolaltă, să discutați între voi și să vă spălați rufe în familie", spunea el de fiecare dată. Puteți să folosiți , unul împotriva altuia sau altora, în demascările pe care le veți face, toate cuvintele existente în vocabularul limbii română. Nu aveți însă voie să criticați regimul și, mai ales , nu aveți voie să vă bateți sau să vă omorâți între voi. Noi nu vrem să reedităm aici ceea ce s-a petrecut la Pitești, ci vrem, doar, să scoatem putregaiul din voi, pentru ca, purificați, să vă redăm societăți”

Responsabilii cu reeducarea erau, deci, conștienți că nu cu bâta vor reuși să înfrângă rezistența morală a deținuților și să scoată , cum pretindeau, „putregaiul” din ei. După atâția ani de detenție și de tratament inuman, oamenii închisorilor deveniseră imuni la suferințele fizice. Cu cât asuprirea era mai mare, cu atât rezistența morală a celor asupriți creștea. Și acest lucru îl știau și asupritorii. . . În legătură cu aceasta îmi amintesc de o discuție pe care am avut-o cu un ofițer politic, cu câteva luni înainte de începerea reeducării. Pentru a sonda starea de spirit a deținuților , administrația închisorii, și în deosebi ofițerii politici, ne scoteau periodic la anchetă și, câteodată, cu unii dintre noi se străduiau să întrețină discuții oarecum amicale. Nu-mi mai amintesc exact cum a debutat și cum a evoluat discuția dar, la un moment dat, ofițerul respectiv, un căpitan pare-mi-se, a exclamat oarecum iritat : „Cum mama dracului mai puteți, mă, să rezistați atât ? ! Din ce fel de aluat sunteți făcuți de nimic nu vă atinge ? Ne siliți să excogităm , pentru a vă veni de hac, fel de fel de pedepse și voi vă comportați de parcă nu mai aveți instinct de conservare. Nimic nu vă mai impresionează” . „Nu ne mai impresionează nimic - am îndrăznit să-i răspund - pentru că nu mai avem nimic de pierdut. Ne-ați luat tot și luându-ne tot ați făcut din noi oameni cu adevărat liberi. Și ne comportăm ca atare” . Nu a mai spus nimic. M-a privit lung și m-a expedit înapoi în celulă. Nu știu dacă ofițerul politic respectiv a înțeles ce am vrut să-i spun,

însă, cu siguranță, superiorii lui știau acest lucru, pentru că Ministerul de Interne avea angajați, pe lângă torționarii și brutele care ne supravegheau, și colective de oameni școliți care observau și studiau comportamentul deținuților. Și de observațiile și de concluziile acestora au ținut, desigur, cont cei ce au conceput și organizat reeducarea. Aceștia au înțeles că, pentru a ne face din nou vulnerabili, vor fi nevoiți să ne restituie câte ceva din ceea ce ne luaseră. Și au început prin a ne reda speranța.

* * *

Reeducarea a început la Aiud , după cum am mai amintit deja, în primăvara anului 1962. Ea a fost însă concepută și minuțios pregătită cu mult timp înainte. După unele indicii, se pare că această acțiune a fost hotărâtă în birourile Comitetului Central și ale Ministerului de Interne în același timp în care au fost hotărâte și masivele arestări din anii 1958-1959. După retragerea trupelor sovietice din România, comuniștii români au luat o serie de măsuri menite să intimideze populația și să preîntâmpine eventualele încercări de revoltă, pe de o parte, iar pe de altă parte, să dovedească Moscovei că regimul comunist din România este consolidat și că poate face față singur „reacțiunii interne” . Printre măsurile luate atunci se numără și arestările operate în perioada imediat următoare . Tot atunci însă, ei au hotărât și regimul care urma să fie aplicat tuturor celor din închisori pentru ca aceștia, atunci când se vor elibera (la termen sau datorită conjuncturii, înainte de termen) să iasă din închisoare nu cu aură de eroi, ci stigmatizați și compromiși, încât să nu mai constituie un pericol pentru regimul comunist.

În acest scop deținuții asupra cărora urma să se acționeze, au fost concentrați după apartenență politică și origine socială, în trei mari închisori : Aiud, Gherla și Botoșani. Nu știu cum a decurs acțiunea de reeducare în celelalte închisori, dar deținuților de la Aiud li s-a acordat, din acest punct de vedere, o atenție

specială, deoarece aici erau întemnițați cei mai înverșunați adversari ai comunismului, în marea lor majoritate intelectuali.

La Aiud, pregătirea acestei acțiuni a început încă din vara anului 1958 prin schimbarea conducerii închisorii. Atunci, celebrul Coler a fost înlocuit cu, nu mai puțin celebrul (tot) colonel Gheorghe Crăciun. Această schimbare nu a fost făcută întâmplător, ci a fost extrem de bine gândită, deoarece colonelul Crăciun era persoana cea mai indicată pentru ducerea la bun sfârșit a acțiunii ce se pregătea. Din acest punct de vedere, personajul este extrem de interesant și merită o succintă prezentare.

Colonelul Crăciun Gheorghe a fost în tinerețe muncitor cazangiu la atelierele CFR din Cluj. Încă de pe vremea când era elev al școlii de ucenici din cadrul acestor ateliere, el a luat parte activă la acțiunile antirevizioniste care au avut loc la Cluj în această perioadă și cu această ocazie s-a apropiat și a cunoscut îndeaproape pe unii dintre membrii mișcării studențești naționaliste din orașul de pe malurile Someșului, al cărui călău va deveni mai târziu. Înzestrat cu oarecare inteligență și un deosebit talent oratoric, el s-a făcut remarcat printr-un discurs ținut cu ocazia unor manifestații care au avut loc împotriva Dictatului de la Viena. După cedarea Ardealului de Nord s-a refugiat la București și a lucrat ca muncitor cazangiu la atelierele Grivița. Nu se știe precis, dar s-ar putea ca în timpul războiului să se fi apropiat de firava mișcare comunistă, așa cum altădată se apropiase de mișcarea naționalistă. În orice caz, chiar dacă nu a avut contacte cu comuniștii înainte de 23 august 1944, după această dată i s-au revelat și lui, ca orișicărui semidoct (colonelul Crăciun era un perfect semidoct) „marile adevăruri comuniste”. S-a înscris imediat în partidul comunist, pe care l-a slujit cu devotament de neofit până la prăbușirea acestuia în decembrie '89. În 1945 a intrat în poliție și, datorită istețimii și abnegației lui, a ajuns în curând șef al Siguranței din Sibiu, iar după înființarea Securității, șef al Securității regiunii Brașov. În această calitate a organizat și condus expedițiile împotriva grupurilor de partizani din munții Făgăraș și i-a trecut prin mână

majoritatea membrilor mișcării de rezistență anticomunistă în Ardeal. Pe unii din aceștia îi va reîntâlni la Aiud și le va fi din nou năpastă . Arogant și sieși suficient, ca orice semidocht ajuns stăpân pe destinele oamenilor , dar și lipsit de sensibilitate, ca un comandant de lagăr de exterminare nazist, insensibil la suferințele și frământările sufletești ale oamenilor, colonelul Gheorghe Crăciun și-a îndeplinit cu prisosință misiunea ce i-a fost „încredințată de partid” , aceea de a împinge la sinucidere conștiințele întemnițate la Aiud.

II. ACȚIUNI PREGĂTITOARE.

PERIOADA MARII ÎNCREMENIRI.

Încheiam prima parte a acestei relatări cu o succintă caracterizare a colonelului Crăciun , cel care a organizat și condus inumana acțiune de convertire a conștiințelor întemnițate în penitenciarul din Aiud, acțiune nevinovat denumită reeducare. Deși era, așa cum l-am caracterizat, dur, neînduplecat și insensibil la suferințele pe care cu bună-știință le provoca celor peste ale căror destine ajunsese stăpân, nu aș putea spune totuși despre el că a fost o bestie, o brută sadică asemenea altor comandanți de închisoare, Goiciu sau Maromet, de exemplu. Nu. El nu-și permitea răutăți gratuite ca cei mai sus pomeniți și săvârșea răul , nu orbit de furie și de „sfântă mânie proletară” ca aceștia, ci calculat, cu discernământ, pătruns fiind de importanța și necesitatea misiunii pe care o avea de îndeplinit. Mai mult chiar, acest om dur și nemilos își permitea câteodată să aibă și conștiință, să fie uman chiar. Îmi amintesc că într-o noapte de decembrie (1959 ?), pe un ger năpraznic , când izolările Aiudului erau pline până la refuz (se știe ce însemna izolarea în timp de iarnă : cameră neîncălzită , cu ciment pe jos, complet goală, în care cel pedepsit era băgat sumar îmbrăcat și cu hrana redusă la o treime, pentru trei, cinci sau șapte zile) , colonelul

Crăciun a venit, în puterea nopții, însoțit de ofițerul de serviciu și de gardianul de pază și, dând dispoziție să se deschidă ușile izolarilor, ne-a trimis la celule zicând : „*Ați avut noroc că a visat nevastă-mea urât și m-a trezit, rugându-mă să vin să vă scot de aici ca să nu vă am pe conștiință. Și, de, poți rezista smiorcăielilor unei femei ?*” .

Și asemenea „*gesturi de omenie*” obișnuia să facă frecvent colonelul Crăciun. De exemplu, una dintre pedepsele care se administrau celor considerați refractari sau a căror cerbicie trebuia înfrântă, era refuzul de a li se acorda, în cazul că aveau nevoie, asistență medicală. Și, colonelul Crăciun a uzat des de această pedeapsă împotriva celor ce refuzau reeducarea. Când i se raporta că vreunul dintre cei pedepsiți în acest mod este în stare gravă, el făcea ca din întâmplare o inspecție în celula respectivă și, „alarmat” de starea celui în cauză, dădea dispoziție ca acesta să fie internat în spitalul penitenciarului și să i se dea îngrijirile necesare. Desigur, pentru mulți această suspendare a pedepsei era salutară, dar au fost și cazuri pentru care această suspendare s-a dovedit a fi inutilă. Așa s-a întâmplat, de exemplu, cu una dintre cele mai luminoase figuri ale Aiudului, profesorul George Manu care a murit, în 1961, de t.b.c. în spitalul penitenciarului, după ce mult timp i se refuzase asistența medicală pentru că n-a vrut să accepte misiunea de intermediar între deținuți și administrație în vederea reeducării . Dar, asupra acestui caz vom reveni.

Investit cu puteri depline și bucurându-se de totală încredere a mai marilor săi, colonelul Crăciun își permitea să fie, din când în când, „uman” . Pentru că nu risca nimic. De fapt, nu făcea altceva decât să anuleze niște pedepse pe care tot el le dăduse. Și de fiecare dată făcea acest lucru cu ostentație, vrând să demonstreze cât de mărinimos este el și cât de uman este regimul pe care îl slujește.

* * *

După primele acțiuni întreprinse de noul comandant al Aiudului, noi, cei înțemnițați în acest penitenciar, ne-am dat imediat seama că el venise acolo cu o misiune precisă. Simțeam că ni se pregătește ceva, dar ce anume nu puteam desluși. Ne făceam fel de fel de gânduri. Unii „analști” , cu mai multă experiență în ale pușcării , nu excludeau din calculele lor nici posibilitatea începerii unei acțiuni de reeducare, căci , după consumarea „experimentului Pitești” , reeducarea devenise un fel de obsesie a închisorilor. Și, nu s-au înșelat prea mult căci reeducarea avea să înceapă de-abia după patru ani. Deocamdată se făceau numai pregătiri în acest scop.

Primul lucru pe care l-a făcut colonelul Crăciun după instalarea sa în noua funcție a fost reorganizarea deținuților pe celule. Dacă până atunci repartizarea pe celule se făcea oarecum la întâmplare, după cum se nimerea, de data ceasta formațiile de patru, cinci sau șase oameni care urmau să conviețuiască în aceeași celulă, au fost cu grijă alcătuite după criterii pe care noi nu le-am prea putut înțelege. S-a ținut cont în această alcătuire și de alfabet, s-a ținut cont și de vârstă, s-a ținut cont și de afinități sufletești și de adversități. În orice caz, această nouă repartizare a deținuților în celule nu s-a făcut la întâmplare ca altădată . Târziu s-a mai observat un amănunt și anume că, în fiecare celulă fusese introdus, pe cât a fost posibil, și câte un „piteștean” (deținut care trecuse prin Pitești), nu neapărat ca turnător ori colaborator, în acel moment, al administrației (marea majoritate a celor care trecuseră prin Pitești, odată încetată agresiunea împotriva lor și dispersați în marea masă a celorlalți deținuți, își reveniseră din acest punct de vedere), ci pentru că se miza pe faptul că, atunci când va fi declanșată reeducarea, aceștia vor fi primii care o vor accepta, influențând astfel și pe ceilalți. Ceea ce s-a și întâmplat de altfel. Printre primii care au acceptat reeducarea s-au numărat , într-adevăr , și foarte mulți dintre ei, iar atunci când s-au format colectivele de reeducare (așa-numitele cluburi), unele dintre acestea au fost conduse de ei. Și nici nu e de mirare că s-a întâmplat așa. Acești oameni, cărora , la Pitești, li se spălase

creierul și fuseseră complet depersonalizați, deși de la nenorocirea lor trecuseră mai bine de zece ani, rămăseseră totuși cu niște reflexe. În primul rând mulți dintre ei erau de o supușenie exagerată. Dacă li s-ar fi ordonat de către un gardian să stea într-un picior, ei ar fi stat o zi întreagă, nesupravegheați de nimeni, într-un picior. Apoi, toți manifestau o teamă animalică aproape, în fața autorității . În aceste condiții, majoritatea dintre ei au fost foarte ușor de convins să accepte reeducarea și să colaboreze , în acest scop, cu reeducatorii.

Odată cu această nouă repartizaare a deținuților în celule, pentru „locatarii” Aiudului începe o lungă perioadă critică, sugestiv denumită de cineva „perioada marii încremeniri” . De ce încremenire ? Pentru că timp de aproape doi ani și jumătate , în Aiud , nu s-a mai mișcat nimic. Timp de aproape doi ani și jumătate oamenii au fost nevoiți să trăiască în aceeași formație și acest lucru a avut urmări nefaste asupra stării lor de spirit, știut fiind că menținerea, timp îndelungat, între patru pereți, a doi sau mai mulți oameni face conviețuirea de-a dreptul imposibilă. De altfel, acest lucru se și urmărea : degradarea relațiilor dintre oameni și slăbirea rezistenței lor nervoase și prin aceasta și a rezistenței morale. **S-au consumat atunci, în spatele ușilor ferecate, adevărate drame. Oameni echilibrați care înainte fuseseră prieteni sau numai se respectaseră reciproc, au ajuns să nu se mai poată suferi, să se urască cu înverșunare chiar.** Fiecare agresa pe ceilalți cu ticurile sale, cu tabieturile sale, cu automatismele sale și era agresat, la rândul său , de ticurile, tabieturile și automatismele celorlalți. Îți trebuia o mare capacitate de înțelegere și o și mai mare capacitate de autocontrol pentru a-ți putea struni sentimentele care o luau razna. Cu toate acestea, de cele mai multe ori, oamenii, spre cinstea lor, au reușit să-și înfrângă resentimentele și, înfrângându-și-le, au reușit să supraviețuiască. De cele mai multe ori erau înăbușite în stare latentă, iar dacă totuși izbucneau erau repede aplanate prin medierea celor din interior. Căci din fericire, în fiecare celulă aproape, se nimerea să fie un ins mai înțelept de suferință, care îndeplinea rolul de „pacificator”. Și care , prin poziția și statura

lui morală, reușea să se impună și să impună. Trebuie să subliniez faptul că în foarte multe celule , acest rol era îndeplinit de către „piteșteni” . Oamenii aceștia, datorită experiențelor cumplite prin care trecuseră , aveau o altă viziune asupra vieții în general și, mai ales, aveau o deosebită înțelegere asupra psihologiei omului ajuns în situații limită.

Apoi mai era ceva. Oricât de mari au fost neajunsurile conviețuirii în aceste spații închise numite celule, întemnițării din Aiud, mai ales, în situația dată, aveau de făcut față împreună unei agresiuni mult mai mari și mai periculoase : agresiunea dușmanului de dincolo de ușă. Și pentru a putea să realizeze acest lucru era imperios necesar ca fiecare să-și înfrângă resentimentele și să acționeze solidar.

Odată cu noile repartizări în celule, direcția închisorii a instituit un regim extrem de sever. Vigilența celor ce ne supravegheau a sporit considerabil. Aproape din zece în zece minute, „pleoapa” vizetei prin care eram spionați se ridica și cea mai mică abatere sau presupusă abatere de la un regulament aberant era cu severitate pedepsită. De la cinci dimineța, când se dădea deșteptarea și până la zece seara, când suna stingerea, deținutul nu avea voie să facă nimic. Nu avea voie să se întindă în pat, nu avea voie să vorbească decât în șoaptă, nu avea voie să se uite pe geam, nu avea voie să aibă nici o activitate, manuală sau intelectuală, care ar fi făcut ca timpul să-i treacă mai ușor. Deținutul trebuia să perceapă dureros curgerea timpului. Fiecare clipă trebuia să-i fie mușcătură. Și dacă nu-i era sau i se părea cerberului de dincolo de ușă că nu-i este, atunci mușca el, prescriindu-i trei, cinci sau șapte zile de izolare sau neagra. Se pedepsea mult și se pedepsea pentru orice. Am văzut oameni pedepsiți pentru că au fost surprinși rugându-se, ori zâmbind sieși ori unei amintiri. Am văzut oameni pedepsiți pentru că au fredonat o melodie ori pentru că au recitat niște versuri. Și toate acestea urmăreau slăbirea rezistenței fizice și sufletești a deținutului pentru ca atunci când i se va propune o alternativă să o accepte. Dar până să i se propună această alternativă avea să mai treacă încă aproape doi ani.

III. ACTIUNI PREGATITOARE

PERIOADA DE PRITOCIRE.

Pentru a supraviețui, deținuții Aiudului au fost nevoiți să se adapteze noilor condiții de detenție. Și, în oarecare măsură , pe termen scurt, au reușit. Pânda celor de afară a fost contracarată de pânda celor dinăuntru , lipsa de activitate impusă de aberantele regulamente ale închisorii a fost suplinită de o activitate „subversivă” care era cu atât mai reconfortantă cu cât era mai primejdioasă, iar zgomotoasele trăiri exterioare au fost înlocuite de discrete dar intense trăiri interioare. Constrânși de un regim inuman, oamenii Aiudului au fost nevoiți să caute resurse de supraviețuire în ei înșiși și le-au găsit în rugăciune , în meditație și în învățătură . S-a învățat mult, și s-a învățat temeinic atunci la Aiud. S-au învățat limbi străine , s-a învățat matematică, s-au învățat poezii, mai ales poezii (Blaga, Arghezi, Bacovia, Cotruș, etc, nemaivorbind că Gyr și Crainic circulau în opere aproape complete), s-a învățat agricultură, stupărit , avicultură, fizică, chimie, etc., iar cei ce au avut șansa să stea în aceeași celulă sau în celule alăturate cu profesorul George Manu au audiat chiar și cursuri de fizică nucleară. Nevoia de comunicare, de transmitere a informațiilor de la o celulă la alta a făcut ca, în această perioadă, comunicarea prin alfabetul Morse să atingă apogeul. Acum a fost născocită „scrierea” cu acest alfabet, pe un fir de ață, printr-un sistem de noduri. Născocirea aceasta aparține aceluiași profesor George Manu și ea a constituit o adevărată revoluție în sistemul de comunicare din închisori.

Și cu toate acestea, la sfârșitul primei perioade pregătitoare , majoritatea deținuților Aiudului ajunseseră la capătul puterilor. Toți erau epuizați psihic și toți simțeau o nevoie, ca de aer, de schimbare. Versul regretatului poet Ștefan Vlădoianu :”*Ah, fie orice-ar fi, numai să fie !*” , era pe buzele

tuturor. În acest univers încremenit părea că și timpul se oprise în loc („Eternu-a pus pecete devenirii / Și s-a oprit din curgere durată”, sună alte versuri plămădite tot în această perioadă) și că în lume nu se mai întâmpla nimic. Sufletele tuturor celor surprinși de acest mare îngheț au fost vidate de esență și viața lor a fost lipsită de sens. După părerea mea , tratamentul aplicat celor din Aiud în această perioadă a jucat rolul pe care, în reeducarea de la Pitești l-a jucat bătaia. La Pitești, oamenilor li s-au ucis sufletele , într-un timp record, prin aplicarea torturii fizice neîntrerupte, iar celor de la Aiud li s-a făcut același lucru, cu încetinitorul, prin scoaterea lor din timp. Nu au rezistat acestui tratament decât cei care au avut o viață interioară extrem de bogată și cei care s-au abandonat complet rugăciunii și lui Dumnezeu. dar aceștia au fost puțini. Majoritatea s-au prăbușit însă sufletește, fiind dispuși să accepte orice schimbare. Fie ea și în rău . Și această stare de spirit a servit de minune celor ce pregăteau reeducarea.

* * *

ÎNCREMENIRE.

A-ncremenit și timp, și necuprins
și sufletul ni s-a sleit ca săul ,
nimicul ca pecinginea s-a-ntins
oprind pe loc și binele și răul .

Eternu-a pus pecete devenirii
și s-a oprit din curgere durată,
ascuns pe undeva-n afara firii
destinul ciung nu-și mai învârte roata.

Nimic nu se întâmplă și nimic
Din câte sunt sub cer nu mai tresaltă,
Sărmana lume cu durerea-n spic

De Dumnezeu a fost lăsată baltă.

Pe fondul sur al timpului-mpietrit
Suntem antice basoreliefuri,
Tocite statuete de granit
Pe-alocuri cu reflexe de sidefuri.

Aiud, 1959.

* * *

A doua perioadă pregătitoare a debutat pe neașteptate către sfârșitul anului 1960 și se caracterizează, spre deosebire de prima, printr-o continuă mișcare. Dacă până atunci oamenii fuseseră obligați să stea în aceeași formație ani de-a rândul, începând de la această dată, sub diferite pretexte (vizită medicală, triere pentru trimiterea la muncă, etc.) componența celulelor era schimbată periodic. Rațiunea acestor frecvente mișcări , adevărată acțiune de pritocire a oamenilor, nu am deslușit-o decât târziu, după declanșarea reeducării . Pentru o cât mai bună reușită a acestei acțiuni era necesar ca, cei asupra cărora urma să se acționeze, să se cunoască cât mai bine între ei. Fiecare deținut trebuia să cunoască pe cât mai mulți dintre camarazii lui de suferință și să fie, la rândul său, atunci când va fi cazul, cunoscut de către cât mai mulți dintre aceștia, pentru ca să aibă pe cine demasca și de către cine să fie demascat.

Între timp, colonelul Crăciun , împreună cu statul său major format din ofițerii politici veniți la Aiud odată cu el (colonelul Iacob, maiorul Nodeț, căpitanul Chirilă și mulți alții mai mărunți) își continuau munca de documentare pe care o începuseră încă din perioada precedentă. Această muncă consta în strângerea de date care să le permită caracterizarea exactă a fiecărui deținut în parte , insistându-se, în special, asupra celor considerați personalități proeminente (morale, culturale sau politice). În acest scop, fiecare deținut era scos la anchetă o dată ,

de două sau de mai multe ori (depindea de cât de important era) și interogată ori provocată la o discuție „amicală” de către unul din numeroșii ofițeri politici care mișunau prin închisoare. Informațiile obținute direct de la cel în cauză ori de la alți deținuți erau completate cu date extrase din dosarul fiecăruia, iar în cazurile mai deosebite se recurgea chiar la serviciile anchetatorilor de la securitățile de origine. Astfel că atunci când acțiunea de reeducare va demara, cei interesați vor cunoaște profilul psihologic și deja, cu aproximație, starea de spirit al fiecărui deținut în parte, ceea ce le va permite să acționeze în consecință.

Paralel cu aceste preparative, colonelul Crăciun și statul său major de politrucii mai acționau și în alte direcții, mai greu de sesizat, la acea oră, de noi, deținuții. Și totuși unele lucruri nu puteau rămâne multă vreme neobservate. Așa, de pildă, la un moment dat s-a băgat de seamă că dintre noi încep să dispară personalitățile, adică acele persoane care, prin poziția lor morală, politică sau culturală, aveau oarecare influență asupra celorlalți deținuți. La început s-a crezut că aceștia au fost izolați la Zarcă sau în alte secții ale închisorii ori duși pe undeva la anchete. Până la urmă s-a vădit că ei fuseseră izolați pentru a fi prelucrați și convingși să accepte reeducarea și, acceptând-o, să-i determine și pe alții să o facă. Și spre deziluzia noastră, a marii mase de deținuți, foarte mulți dintre ei au sfârșit prin a fi convingși (prin ce metode oare?), devenind astfel, în mâna colonelului Crăciun „marea armă secretă” cu care va reuși să-i determine pe mulți dintre noi să capituleze. Au fost însă destui și dintre cei care au rezistat ispitei de a se elibera înainte de termen, precum și tuturor presiunilor care s-au făcut asupra lor și au rămas credincioși idealurilor pentru care intraseră în închisoare și demnității de om. Printre aceștia se numără și figura de legendă a profesorului George Manu, de care am amintit mai sus. Acesta a fost scos în repetate rânduri din Zarcă, unde a executat cea mai mare parte din detenție, și dus în fața colonelului Crăciun care a încercat prin diferite metode (promisiuni, amenințări, șantaj, etc.) să-l determine să accepte reeducarea și să devină un fel de

intermediar între deținuți și administrație. Spre cinstea lui, profesorul George Manu a refuzat cu demnitate orice târguială cu cei pe care îi considera ceea ce erau, de fapt, călai ai neamului. Și profesorul George Manu a plătit cu viața această sfântă „încăpățănare” , căci, grav bolnav fiind de t.b.c., i s-a refuzat , drept represalii, printre altele, și asistența medicală. A murit în infirmeria închisorii, unde fusese internat când era prea târziu.

Tot în această perioadă s-a mai petrecut un fapt demn de luat în seamă. Pe culoarele închisorii au apărut figuri noi de gardieni sau caralii cum le spuneam noi care nu i-au înlocuit , ci numai i-au dublat pe cei vechi. Toți aceștia erau tineri, erau stilați și , mai ales, nu erau abrutizați ca ceilalți. În relațiile cu noi deținuții erau foarte politicoși, ni se adresau , spre uluirea noastră, cu domnule și cu dumneavoastră și manifestau o oarecare stângăcie caracteristică începutului de carieră. Nu se amestecau în treburile celorlalți gardieni, ci se mulțumeau să ne supravegheze și să încerce să ne cunoască. Aveau voie să deschidă celulele și să discute cu noi anumite lucruri . Uneori chiar scurte interogatorii. După felul cum acționau era limpede că misiunea lor era aceea de a ajuta pe ofițerii politici în munca lor de documentare.

Și, în această atmosferă, pe la sfârșitul anului 1961, s-a răspândit deodată vestea că a început reeducarea. Comunicatele care se difuzau prin morse anunțau diferite surse că pe cutare secție, la celulele cutare și cutare, au fost înființate „cluburi” în care oamenii citesc, joacă șah ori discută. Vestea a fost primită de deținuți în mod diferit. Cei mai mulți , care nu știau nimic sau știau foarte puțin despre ceea ce se întâmplase la Pitești, au primit-o cu nepăsare , iar unii dintre ei cu oarecare interes chiar. Cei care erau edificați asupra fenomenului , sau cei care trecuseră prin acest iad, au primit-o cu îngrijorare , unii cu teamă chiar. Întâmplător , în momentul răspândirii acestei vești, stam în celulă cu un băiat , S.M., care fusese student la filozofie în Iași și care trecuse prin Pitești. Acesta, când a auzit de reeducare s-a îngălbenit și timp de trei zile nu a scos un cuvânt. După ce s-a mai liniștit , într-una din zile , prinzând un moment prielnic, m-a

tras într-un colț și mi-a spus : „Dacă începe reeducarea și se reeditează ceea ce s-a întâmplat la Pitești, eu mă sinucid” . Am crezut în primul moment că a luat-o razna. Dar nu, n-o luase. Omul era perfect lucid . Apoi, în zilele următoare, mi-a reluat cu lux de amănunte ceea ce se întâmplase , de fapt, la Pitești. M-am cutremurat de cele ce am auzit și abia atunci am înțeles spaimele prietenului meu.

Peste câteva zile știrea a fost confirmată oficial. Într-adevăr , începuse reeducarea.

* * *

Unul dintre amicii mei care a trecut , ca și mine, prin Aiudul acelor ani, mi-a reproșat că prezint prea sintetic fenomenul reeducării din această temniță și că, sintetizându-l , îl simplific și îi diminuez bestialitatea. Altul m-a acuzat chiar că-l prezint denaturat, deoarece nu insist asupra atentatului premeditat și permanent la viața celor care s-au îndârjit să nu accepte batjocorirea numită reeducare. Să fiu bine înțeles, eu nu mi-am propus să insist aici asupra agresiunii fizice îndreptate împotriva celor refractari reeducării, agresiune care a existat și care a făcut și victime, ci să explic mecanismele psihologice ale prăbușirii celor care, după ani de zile de rezistență îndârjită față de mecanismele represiunii, au sfârșit prin a capitula, renunțând public la idealurile și visele lor, precum și să prezinte metodele întrebuințate de reeducatori în nefasta lor întreprindere de demolare a conștiințelor. Și m-am decis să întreprind acest demers nu pentru a-i scuza pe cei înfrânți, pentru că aceștia nu au nevoie să fie scuzați. Nimeni, nici chiar camarazii lor care au rezistat pe baricadele onoarei, nu au căderea să-i judece. Nici chiar pe cei puțini dintre ei care nu numai că au căzut , dar s-au și ticăloșit . Nu, nimeni nu are acest drept, pentru că majoritatea celor care au trecut prin Aiud și, în general, a celor care au trecut prin închisori nu au avut vocație de eroi sau de martiri, ci au fost doar oameni pur și simpli, care se angajaseră, însă, într-

o luptă pe viață și pe moarte pentru o cauză sfântă lor. Și este extrem de greu să rămâi om , atunci când ești pus în situații limită, dacă nu ai vocație de erou sau de martir. Deci, nu pentru a justifica omeneștile lor neîmpliniri întreprind eu acest demers, ci pentru a-i apăra împotriva celor ce încearcă să le ucidă și fărâma de suflet ce le-a rămas. Căci există astăzi, în România postdecembristă, tendința ticăloasă de a se efectua un transfer de vinovăție . În acest scop, cei care angajați dintru început în lupta împotriva împotriva comunismului, cu forța impus poporului român, și înfrânți fiind, n-au avut tăria să moară pe baricade, ci au capitulat ucigându-și visele, sunt, pentru această nevrednicie a lor, încriminați mai vârtos decât sunt încriminați cei care au trecut de cealaltă parte a baricadei, contribuind astfel la edificarea și consolidarea monstruosului sistem și agonisindu-și prin fel de fel de compromisuri, ticăloșii sau chiar prin trădare o nemerită și acuzatoare bunăstare . Cocoțați pe schelăria puterii de azi, artizanii ororii de ieri, cei care ar fi trebuit, după prăbușirea comunismului să fie condamnați, cel puțin la tăcere, acuză cu nerușinare, arătând cu degetul spre cei ce nu au altă vină decât pe aceea de a nu fi avut șansa să moară la timp pentru a intra în legendă sau în uitare.

* * *

IV. DEMOLAREA IDOLILOR.

Într-o bună dimineată, la puțin timp după răspândirea zvonului că reeducarea a început , ușa celulei noastre s-a deschis și unul din plutonierii aceia școliți și politicoși, despre care am pomenit deja că i-au dublat pe caralii de pază de pe coridoare, ne-a întrebat, oarecum stingher, care din noi vrea să meargă la club. Ne-am uitat nedumeriți unul la altul și toți întrebător la plutonier. Unul dintre noi a îndrăznit : „Cum adică la club ?” . „Ce, nu știți ?” a întrebat prefăcându-se mirat, plutonierul. „În

închisoare au fost amenajate încăperi în care să vă puteţi întâlni cu alţi deţinuţi, din alte celule, să discutaţi între dumneavoastră, să jucaţi sau să citiţi” . Tentaţia era mare. Majoritatea dintre noi eram oameni de carte, unii fuseserăm , chiar, cititori împătimiti şi, iată că acum, după ce ani de zile nu mai văzuserăm slovă tipărită , ni se oferea posibilitatea de a citi. M-am pomenit murmurând : „*Şi nu ne duce pe noi în ispită”* , căci ştiam că aşa începe căderea . Faci la început un compromis, aparent nevinovat, şi apoi nu te mai poţi opri. După ce a aşteptat un timp, plutonierul ne-a recomandat să ne gândim bine, căci se va întoarce peste 10 minute. Şi pleacă spre altă celulă, lăsând la a noastră uşa întredeschisă. După plecarea lui, unul dintre noi, Horia Gherman, s-a hotărât brusc : „*Eu mă duc să văd despre ce este vorba. Nu am ce pierde. Dacă nu-mi va conveni, voi cere să fiu adus înapoi”* . După cum îl cunoşteam eu (era orgolios, suporta greu detenţia şi nu prea îşi făcea scrupule când era vorba de interesele lui) eram sigur că nu se va mai întoarce din drum. Şi nu m-am înşelat. Eu nu l-am mai întâlnit, însă am auzit despre el că a ajuns printre capii reeducării . Lui i s-a mai alăturat încă unul dintre noi şi când a revenit plutonierul au plecat împreună cu alţii, de prin alte celule, la   aşa-numitul club. Seara, înainte de închidere, au fost aduşi înapoi. Ne-au relatat cu lux de amănunte cum a fost. Au fost duşi împreună cu alţi douăzeci, treizeci de deţinuţi, toţi de pe celular, într-o încăpere special amenajată cu mese şi bănci , situată într-o clădire alăturată şi lăsaţi să discute în voie, fără să fie supravegheaţi. De citit nu s-a prea citit în acea primă zi, deşi pe mese erau câteva broşuri de propagandă şi de literatură comunistă. A doua zi povestea s-a repetat. Cei doi au fost din nou luaţi şi readuşi seara. Şi tot aşa câteva zile. Până când, într-o seară , nu s-au mai întors. A venit un gardian, le-a luat bagajele şi de atunci nu i-am mai văzut. Am aflat ulterior că au fost duşi pe o altă secţie, unde li s-a creat un regim special şi au, făcut , cu ofiţerii politici, un fel de instructaj în legătură cu reeducarea.

Această primă tentativă de a atrage oamenii pe calea reeducării s-a soldat, pentru reeducatori, cu rezultate modeste.

De fapt, nici ei nu se așteptau la ceva spectaculos. Era doar începutul și era normal ca oamenii să fie reticenți. Aveau nevoie doar să atragă de partea lor câțiva oameni pe care să-i pregătească pentru a-i întrebuința în acțiunile viitoare. Și acest lucru le reușise.

Imediat după consumarea acestei prime faze, „rezistenților”, adică celor care refuzaserăm să ieșim la „Club”, ni s-a înăsprit regimul. Cei mai mulți dintre noi au fost izolați, fie în Zarcă, fie pe anumite secții special amenajate pe celular. Din când în când, ofițerii politici sau doar subalternii lor mai treceau prin celulele noastre, întrebându-ne dacă nu cumva careva dintre noi s-a răzgândit și vrea să iasă la Club. Și de fiecare dată mai capitula câte unul. Dar nu prin aceste metode au reușit cei care au condus reeducarea să frângă rezistența morală a celor care preferau să rămână în continuare în închisoare decât să iasă din ea pe brânci. Ei dispuneau, în momentul declanșării nefastei lor acțiuni, de o „armă secretă” despre care nici unul dintre noi nu știam nimic. Reușiseră în prealabil să ne demoleze, fără ca noi să o știm, idolii.

Procedeuul nu era nou. Fusese întrebuințat cu succes și la Pitești. Acolo, înainte de a începe reeducarea, au fost strânși toți cei care erau considerați vârfuri ale studențimii, cei care aveau o oarecare autoritate (morală, intelectuală sau, pur și simplu, ierarhică) asupra acestora și transformați, în doar câteva luni de tortură continuă, în adevărate epave omenești, care executau mecanic tot ce li se porunceau. Li s-a pus apoi ciomagul în mână și au fost duși în mijlocul celor al căror idoli fuseseră, pentru a-i reeduca.

La Aiud s-a procedat la fel, numai că metodele întrebuințate au fost altele: șantaj, amenințare, promisiuni și, mai ales, crearea problemelor de conștiință. Am amintit, deja, încă din capitolul trecut, că au început să dispară dintre noi personalitățile, adică acele persoane care prin poziția lor politică, intelectuală sau morală aveau influență asupra celorlalți deținuți. Astfel, personalități aproape intrate în legendă ca preotul Dumitrescu-Borșa, Victor Biriș, prințul Alexandru Ghica,

Niculae Petrașcu, Victor Vojen, poetul Radu Gyr și mulți, mulți alții, au fost luați, purtați prin țară (prin orașe, pe șantiere de construcții, prin piețe, etc.) pentru a lua cunoștință de „realizările” și de „bunăstarea” și „fericirea” poporului. Unii dintre ei au fost duși chiar în București, la Centru, unde persoane influente, cu funcții importante în aparatul de Partid și de Stat, au stat de vorbă cu ei. Unora dintre ei li s-a vorbit deschis : *„Trebuie să vă recunoașteți înfrânți. Ați vrut să faceți ceva, dar ați apucat-o pe un drum greșit, drumul crimei și al trădării (Cine vorbea de crimă și de trădare !) Ceea ce ați năzuit să faceți voi, sau ați pretins că năzuiți, suntem pe cale de a realiza noi.o țară, cum vă plăcea vouă să spuneți, "ca soarele sfânt de pe cer". Acum vrem să ne redobândim independența față de Moscova (era în perioada denunțării planului Valev) și pentru aceasta avem nevoie de liniște, de consens (a se observa rădăcinile istorice ale **consensului**). Occidentul, de care vrem să ne apropiem, ne pretinde să vă punem în libertate. Și o vom face, dar numai după ce, mai întâi, vă vom neutraliza”* . Cam așa trebuie să fi sunat discursul pe care vreunul dintre mai marii Partidului și Statului l-a ținut în fața celor care trebuiau convinși să se sinucidă sufletește. Și un astfel de discurs pe unii i-a convins, pe alții însă nu. Aceștia din urmă, printre care trebuie să amintim și impunătoarea figură a prințului Alexandru Ghica, au fost aduși înapoi la Aiud și dați în „grija” lui Crăciun. Dar nu de aceștia ne vom ocupa acum, ci de ceilalți, de cei care au căzut ; și nu pentru a-i încrimina, ci pentru a explica mecanismele sufletești ale căderii lor și, mai ales, pentru a scoate în evidență impactul pe care căderea lor l-a avut asupra celorlalți deținuți. Și pentru că cunosc mai bine cazul poetului Radu Gyr, voi relata acest caz.

Era în vara anului 1962. Reeducarea își urma cursul firesc, fără prea mari reușite. Într-una din zile, ușa celulei în care eram izolat s-a deschis și, de data aceasta, **mi s-a ordonat să merg la Club**. Nu am avut prea mult timp să mă mir, căci plutonierul care mi-a deschis ușa părea foarte agitat și grăbit . Am ieșit afară pe pasarelă (eram la etajul trei) și am observat că pe tot Celularul, la toate etajele, se deschideau uși și oamenii

erau zoriți să iasă afară. Am fost duși mai mult alergând într-o încăpere situată într-o clădire din imediata apropiere a Celularului, încăpere în care erau îngrămădiți câteva sute de deținuți. Fuseseră aduși acolo oameni de pe toate secțiile, din Zarcă, din Celular și chiar și din fabrică. Marea majoritate făceau parte , însă, din așa-numita categorie a „rezistenților” . La un moment dat un gardian care era în ușă a anunțat : „*Liniște, vine tovarășul comandant !*” . Într-adevăr, după câteva secunde în ușă și-a, făcut apartiția, plin de el ca de obicei, însoțit de statul său major, colonelul Crăciun. În mână avea câteva foi de hârtie împăturite în așa fel încât parcă voia să atragă atenția asupra lor. După ce ne-a ordonat să ne așezăm în bănci , a privit câteva secunde peste capetele noastre și apoi a început să recite, spre uluirea noastră, o poezie din Gyr. O recita corect , fără să se poticnească, cu intonații potolite și fără emfază. Se vedea cât de colo că o învățase special pentru această reprezentație. După ce a terminat, s-a uitat iarăși peste sală și a întrebat : „*Ei, vă place ? Frumoasă poezie, nu-i așa ?* „ . Și pentru a întări acest lucru a reluat, de data aceasta mai componțios, ultima strofă :

„Nu ești înfrânt atunci când sângeri,
Nici dacă ochii-n lacrimi ți-s.
Cele mai crâncene înfrângeri
Sunt renunțările la vis”.

- ” *Ei, zise el uitându-se triumfător pe deasupra noastră, aflați că bădia Gyr a renunțat la vis* ” . N-a avut timp să savureze efectul loviturii , pe care cu atâta dibăcie o pregătise , că dintr-un colț al sălii țâșni ca un bumerang replica :

- ” *Deci, a fost înfrânt. Ce-i cu asta ? În luptă se mai și moare !* ” .

Colonelul Crăciun a fost surprins de replică , a dat să răspundă, dar dându-și seama că s-ar putea să iasă cu prestigiul știrbit dintr-o dispută cu temerarul interlocutor, pe care-l identificase, a renunțat. Uitându-se apoi din nou peste sală, pentru a găsi pe cineva căruia să-i dea scrisoarea s-o citească, s-a

oprit asupra fostului Secretar General al Centrului Studențesc din București, Tănase Rădulescu . Acesta fusese câțiva ani prizonier în Rusia și când s-a întors în țară, în 1955, a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică, pentru activitatea politică din trecut. Era un om integru, mare admirator al lui Gyr, pe care, de altfel, îl și cunoștea personal ; și era socotit unul dintre cei mai înverșunați „rezistenți” la reeducare. Fixându-l, colonelul Crăciun îi spune : „*Ce zici, Tase ?* (avea o mare plăcere să se adreseze deținuților pe numele lor mic). *Citești tu scrisoarea ?*” . Omul consimți și, vădit emoționat, apucă , cu degete tremurânde, foile de hârtie pe care le parcursese, dintr-o privire, nerăbdător să ajungă la semnătură. După ce o examinează cu atenție, conchise ca pentru sine : „*Da, e semnătura lui Radu Gyr*” . „*Citește !*” îl îndeamnă colonelul. Și , Tănase Rădulescu începu cu glas tremurat lectura . Cum ne-am putut da seama mai târziu, după ce vom fi audiat și alte asemenea „autodemascări” , această scrisoare-declarație a lui Gyr era tipică. Reeducatorii impuseseră anumite puncte care trebuiau tratate. Mai întâi trebuia prezentate câteva date de stare civilă, apoi împrejurările intrării în viața politică (în cazul lui Gyr, în Mișcarea Legionară), după care trebuia să ponegrești, în cuvinte cât mai tari, trecutul și toate credințele tale anterioare și să te desolidarizezi categoric de ele. Legionarii trebuia să condamne memoria lui Corneliu Zelea Codreanu, țărâniștii să înfiereze trădarea lui Maniu și Mihalache, liberalii să defăimeze pe cei mai mari exploatare ai țării, familia Brătienilor , etc. Apoi, în cuvinte meșteșugite, trebuia să înalți osanale partidului comunist și să elogiezi realizările regimului împotriva căruia, ca un criminal ce ai fost, te-ai ridicat. În sfârșit, această sinistă farsă care se chema „autodemascare” , trebuia să se încheie cu un angajament prin care te legai față de popor și de clasa muncitoare că nu vei precupeți nimic. . etc.. În scrisoarea lui Gyr, toate aceste puncte erau tratate metodic, vrând parcă să constituie un model pentru cei ce vor urma la rând. În tot timpul lecturii, în sală a fost o tăcere mormântală. Eu însă auzeam cum pâraie grinzile de rezistență ale unei cetăți pe care o crezusem inexpugnabilă.

Într-adevăr , după citirea scrisorii lui Gyr, rândurile „rezistenților” au început să se rărească . Și se vor rări în continuare, în zilele și în lunile următoare , pe măsură ce vom asista în continuare la demolarea altor idoli.

În noaptea care a urmat, în singurătatea celulei, mi-au venit în minte cuvintele unui prieten. Ale lui sau culese de el din vreo carte :”**Să nu-ți faci idoli din oameni în viață**” .

V. DEMOLAREA IDOLILOR (2).

Tase Rădulescu termină de citit cu voce tremurândă și cu lacrimi în ochi. Tăcerea care domnise în timpul lecturii s-a prelungit, accentuându-se parcă. Oamenii , prăbușiți în ei înșiși, erau năucii de cele auzite. Colonelul Crăciun , după ce, de la înălțimea estradei pe care era cocoțat, a privit triumfător , câteva clipe, peste sala rămasă fără replică , a rupt tăcerea , adresându-ni-se : *„Ei, ce ziceți ? Mă adresez, mai ales, celor încăpățânați dintre dumneavoastră, care refuzați besmetic șansa ce vi se oferă. Luați exemplu de la marele vostru poet, Radu Gyr, care întotdeauna v-a fost un exemplu și îndemn. O să mă întrebați, poate, de ce nu vi l-am adus pe el personal aici, să vă spună direct ceea ce v-a transmis prin scrisoare. Nu l-am adus pentru că acum este bolnav și este în spitalul penitenciarului, unde medicii noștri îi acordă o îngrijire deosebită pentru a-l salva. Cred că nu se va prăpădi și că într-o zi voi putea să vi-l aduc aici, să vă vorbească despre noua și sănătoasa lui orientare”* . Gyr, însă nu a fost niciodată adus în fața noastră. A fost probabil concesia care i s-a făcut atunci când a acceptat să scrie infamanta scrisoare, căci, sensibil cum era, nu ar fi suportat să dea ochii cu cei al căror idol fusese și pe care acum îi dezamăgise .

După acest scurt discurs al colonelului Crăciun, scrisoarea a fost dată , la indicația lui, să circule din mână în mână, pentru ca fiecare să se convingă de autenticitatea ei. Oamenii o luau, o cercetau, întorcând-o și pe o parte și pe alta, dar nu le venea , parcă, să creadă. Când scrisoarea ajunsese la cel care îl înfruntase pe colonelul Crăciun după recitarea poeziei, acesta o trecu mai departe, fără să se uite la ea măcar . De data asta Crăciun nu a mai răbdut și, deși îl știa pe respectivul colțos, l-a apostrofat : *„Ce, bă, tu nu vrei să te convingi de autenticitatea scrisorii ?”* . Răspunsul veni prompt : *„Nu, nu mă interesează ! S-ar putea ca scrisoarea să fie autentică, dar nu înțeleg de ce ți-nei neapărat să mă convingeți pe mine de*

acest lucru. Aceasta nu este problema mea, ci este problema lui Gyr, pentru că, domnule colonel, aici fiecare moare singur. Astăzi a căzut Gyr, mâine vor cădea alții și, s-ar putea ca într-o bună zi să cedez și eu. Tentat de promisiuni sau nemaiputând suporta tratamentul pe care mi-l veți aplica, s-ar putea să scriu și eu o astfel de scrisoare. De se va întâmpla așa, să știți că nu voi fi sincer. Nu eu cel normal voi face acest lucru, ci îl va face ticălosul sau nevolnicul din mine. Revenind la Gyr, nu știu ce metode ați întrebuințat ca să-l convingeți să iscălească o astfel de scrisoare, dar sunt sigur că nu pentru un blid de linte și-a ucis el visul. Noi știm că Gyr a fost și este și acum, după cum singur ați recunoscut, foarte bolnav. Și mai știm că dumneavoastră, cu umanismul care vă caracterizează, ați refuzat până acum, pentru a-l forța să cedeze, să-i acordați asistență medicală. Dar nu numai teama de moarte l-a determinat să se înconvoaie. Ați mai avut dumneavoastră la îndemână și alt argument pentru a-l determina să cedeze . . .”.

Colonelul Crăciun era vădit furios, pentru că neprevăzuta intervenție putea diminua efectul pe care el sconta să-l aibă asupra deținuților această punere în scenă. Nu i-a replicat însă nimic temerarului vorbitor, dar s-a aplecat și i-a șoptit ceva la ureche ofițerului politic din imediata lui apropiere. Și chiar în aceeași zi, după terminarea circuitului la care am fost obligați să asistăm, cel care îndrăznise să încurce socotelile lui Crăciun a fost luat din Celular și izolat în Zarcă.

Într-adevăr, respectivul deținut, al cărui nume nu-l mai rețin și pe care nu l-am mai întâlnit niciodată, avea dreptate. Poetul închisorilor, Radu Demetrescu-Gyr, nu a renunțat la vis doar de frica morții, doar pentru a obține asistență medicală, ci reeducatorii au recurs, pentru a-i înfrânge rezistența, la o metodă mai eficientă. Speculându-i sensibilitatea, i-a creat o gravă problemă de conștiință. „Ești răspunzător de nenorocirea a sute și mii de oameni”, i s-a spus. „Tu ai scris versurile la Sfântă tinerețe legionară și la alte cântece și marșuri legionare, care au fanatizat generații întregi de tineri, determinându-i să se înregistreze în mișcarea voastră criminală. În închisoare, cu

versurile tale, le-ai întreținut fanatismul și ura împotriva regimului și a clasei muncitoare, făcându-i să se creadă aleși pentru „sfânta jertfă” care să asigure biruința legionară. Acum , când este evident că nu voi, ci noi am avut dreptate și că viitorul este de partea noastră, ai obligația morală să-i ajuți să se dezmeticească pentru a se salva. Noi vrem să vă punem pe toți în libertate, însă nu oricum. Nu putem trimite în mijlocul societății indivizi care să ne creeze iarăși probleme. Vrem, mai întâi, să vă reeducăm, să vă facem să înțelegeți și să recunoașteți că ați fost bandiți și dușmani ai poporului și numai după aceea să vă punem în libertate. Vrem să ieșiți de aici, dar nu cu capul sus, ci cu el plecat, nu cu aură de eroi, ci învinși și compromiși, pentru a nu mai putea complota împotriva regimului”.

Cineva care a stat într-o celulă vecină cu celula lui Gyr, în perioada când asupra acestuia se făceau presiuni pentru a semna scrisoarea cu pricina, ne relatează că, zile și nopți de-a rândul, poetul s-a frământat și zbuciumat sufletește, trăind , din motivele arătate, o cumplită criză de conștiință. El era perfect conștient de influența pe care o avea asupra unora dintre deținuți, precum și de faptul că mulți dintre aceștia îi vor urma exemplul. Dacă era adevărat că de aceasta depindea eliberarea multora dintre ei, avea el oare dreptul să nu le ofere această șansă ? În cele din urmă, omenescul din el a învins, determinându-l să capituleze și să semneze scrisoarea , care a avut , așa cum am amintit deja, un efect dezastruos asupra multora dintre deținuți. Dar cine l-ar putea judeca ? Nimeni. Mai ales nimeni dintre cei care nu au trecut prin ce a trecut el și nu au trăit experiențele pe care le-a trăit el.

* * *

Cu Gyr, acțiunea de demolare a idolilor de-abia începea. Ea va continua în tot cursul anului 1962 cu demolarea unor personalități mai puțin importante și va culmina cu spectacolul de neuitat din noaptea rămasă de pomină de la începutul lui

ianuarie 1963. Atunci, într-o seară, după ora 20, pe când așteptam stingerea (care se dădea la ora 22), pe coridoare a început o mișcare neobișnuită pentru ora aceea. Se deschideau și se închideau uși și se auzea dându-se ordine scurte și șoptite. Nedumerirea noastră era cu atât mai mare, cu cât se știa că după ora închiderii (ora 17) pe Celular nu se mai făceau mișcări decât în cazuri cu totul excepționale, iar când se făceau , se făceau cu cea mai mare discreție . Când , în sfârșit, s-a deschis și ușa celei mele, gardianul mi-a ordonat scurt : „***Repede echiparea și la Club !***” . Am rămas o clipă nedumerit și oarecum neliniștit. Ce se putuse întâmpla de eram scoși la Club (noi, care nu frecventam Clubul !) la o oră târzie ? Nu am avut timp să gădesc o explicație, căci, zorit de gardian, am coborât scările împreună cu ceilalți deținuți și , încolonați, am ieșit din Celular. Afară viscolea și era un ger cumplit. Am trăit atunci o senzație ciudată. De ani de zile nu mai pășisem prin zăpadă și fața nu-mi mai fusese șfichiuită de vânt. Această senzație a fost însă de scurtă durată, căci zoriți de la spate, am ajuns repede la intrarea în Club. Aici am avut o nouă surpriză. Mai bine de jumătate din sală era deja ocupată de oameni îmbrăcați civil, care ședeau liniștiți în bănci. Toți erau proaspăt bărbieriți și toți erau stăpâniți de o nefirească seriozitate. Am înțeles imediat că era vorba de un lot de deținuți pregătiți de eliberare. Gardienii ne îndemnau să ne ocupăm locurile, dar mulți dintre noi au rămas în picioare, sala fiind arhiplină. Curând și-a făcut apariția și colonelul Crăciun , însoțit ca de obicei de statul lui major. De data asta afișa o mină mai gravă ca de obicei, fiind parcă pătruns de importanța misiunii pe care o avea de îndeplinit, ca „***reprezentant al guvernului***” , după cum el însuși a declarat la începutul alocuțiunii pe care ne-a ținut-o (și care de data aceasta a fost și scurtă și sobră. Înainte de a intra în fondul problemei, a mai ținut să ne amintească despre prezența în sală a unor persoane oficiale importante, din afara închisorii : primul procuror al regiunii Cluj, primul secretar de partid al aceleiași regiuni, secretarul de partid al raionului Aiud și alți câțiva trepăduși mai mărunți .

După cum am amintit deja, discursul pe care l-a ținut Crăciun în acea seară a fost scurt și concis. Printre altele, el ne-a spus că am fost aduși acolo ca să fim martori la eliberarea celui de al doilea lot de deținuți politici (primul se eliberase, după spusele lui, cu o seară înainte), pentru ca, în felul acesta, să ne convingem că nu am fost mințiți atunci când ni s-a spus că, dacă vom accepta să ne reeducăm și vom dovedi acest lucru prin comportamentul nostru, ne vom elibera.

„În al doilea rând -a continuat el- v-am adus aici ca să auziți cu urechile dumneavoastră care sunt gândurile și noile convingeri pe care le-au dobândit în urma contactului pe care l-au luat, în ultimul timp, cu realitățile din țară , precum și în urma unui lucid și responsabil proces de conștiință. Faceți ca ei și vă veți elibera și dumneavoastră. Eu nu vă promit nimic, dar dacă vă veți schimba concepțiile și atitudinea față de regim și de clasa muncitoare, fiți siguri că nu veți regreta”.

După ce Crăciun și-a terminat discursul, a dat cuvântul celor care fuseseră aleși special pentru a face acest lucru. Aceștia, în număr de șase, erau așezați la o masă plasată în imediata apropiere a estradei pe care erau cocoțate oficialitățile. Dintre ei, eu nu cunoșteam decât pe Gheorghe Parpalac, despre care auzisem că a fost unul dintre cei mai agresivi și înverșunați șefi de reeducare. După cum aveam să aflu pe măsură ce Crăciun le da cuvântul, ceilalți erau Victor Biriș, fost Secretar al Ministerului de Interne, Victor Vojen, fost ministru al României la Roma, preotul Dumitrtescu-Borșa, cel care a făcut parte din echipa legionarilor care au luptat în Spania, părintele Dumitru Stăniloae și încă unul , al cărui nume nu mi-l amintesc.

După cum se poate observa, toți cei aleși de Crăciun să-și facă în fața noastră „**autodemascarea**” (numită eufemistic „autoprezentare”) erau personalități de frunte ale Mișcării Legionare, iar unii dintre ei, prin verticalitatea și integritatea lor morală, precum și prin viața spirituală pe care o duseseră până atunci, fuseseră adevărate exemple de urmat pentru ceilalți deținuți. Din acest punct de vedere (al integrității morale și al trăirii spirituale), figura cea mai proeminentă , devenită aproape

legendă, era fără îndoială cea a lui Victor Biriș. Iată de ce căderea lui a zguduit , ca un seism de maximă magnitudine, conștiințele celor ce l-au ascultat atunci, în această noapte numită de unul dintre noi „**noaptea ucigătorilor de vise**” .

Autodemascările celor care au luat atunci cuvântul au urmat toate același tipic, pe care-l cunoșteam din scrisoarea lui Gyr citită cu câteva luni în urmă. Mai întâi, veștejirea fără menajamente, în cuvinte dure și cât mai pline de venin, a trecutului și lepădarea , ca de necuratul, de acest trecut. Apoi osanalele de rigoare ridicate regimului și statului comunist și, în sfârșit, angajamentul solemn rostit ca un jurământ .

Deși rostite după un anumit tipic și obligate toate să se încadreze în baremul impus de reeducatori, aceste luări de cuvânt au fost totuși, pentru un observator atent, foarte diferite unele de altele. Oricât s-ar fi străduit să pară degajați și convingători , unii dintre vorbitori nu și-au putut ascunde , totuși, zbuciumul sufletesc și imensa tragedie pe care o trăiau . Biriș, de exemplu, și-a citit discursul fără să ridice ochii din hârtiile pe care le avea în mână, cu o intonație monotonă, care, aparent, nu spunea nimic altceva decât spuneau cuvintele. Dacă făceai însă abstracție de înțelesul cuvintelor și pătrundeai dincolo de ele, aveai impresia că asculți un psalm de căință , o rugăciune a unui păcătos care se roagă pentru iertare. . . De altfel, Biriș nu a putut supraviețui mult acestei cumplite prăbușiri. Ieșit afară, „**în libertate**”, nemaiputând suporta muștrările de conștiință, s-a sinucis. Unii spun că ar fi fost asasinat de securitate. Oricum, moartea lui este strâns legată de ceea ce s-a întâmplat în acea noapte la Aiud.

Alții, însă, au fost atât de vehemenți, atât de înverșunați în a ponegi trecutul -pe al lor și pe al altora- încât ascultându-i, nu puteai să nu te înfiori. Unii erau atât de încrâncenați și puneau atâta ură în rechizitoriul pe care și-l făceau lor înșiși și altora - morți sau vii - altădată dragi sufletului lor, încât, **ca om**, nu puteai să nu simți o mare jenă pentru **condiția umană**. Există, fără îndoială, o voluptate a prăbușirilor .

VI. DEMOLAREA IDOLILOR (3).

Pentru că unii dintre cei care parcurg prezentul demers nu-l înțeleg sau îl înțeleg în felul lor, mă simt obligat să repet precizările pe care le-am făcut , încă de la început, în legătură cu rostul acestuia. Spuneam atunci că mi-am asumat această ingrătă sarcină nu pentru a încrimina sau scuza căderile , ci pentru a scoate în evidență metodele inumane întrebuintate de călăi -pentru a înfrânge rezistența victimelor și pentru a aduce conștiințele în situația de a se sinucide- precum și pentru a explica mecanismele psihologice ale căderilor . Faptul că în reeducarea de la Aiud ca și în cea de la Pitești, oameni aduși în situația limită s-au comportat omeneste, adică s-au îndoit, s-au lepădat , au renegat și s-au renegat, acest lucru nu-i dezonoarează pe ei, ci pe cei ce i-au adus, prin torturi fizice și sufletești, în această situație.

„L-ai desființat pe Gyr” mi-a spus în treacăt , cu o urmă de reproș în glas, un cunoscut pentru care am o deosebită considerație, iar un altul mai dur, m-a acuzat chiar că, scriind despre aceste lucruri, fac jocul puterii neocomuniste. Aceste reproșuri m-au îndurerat pentru că, trebuie să mărturisesc , mă număr printre cei care-l venerează pe Gyr. Acesta este prea mare (mă refer, nu la poet care este deja unanim recunoscut, ci la statura lui morală) ca să poată fi desființat.

*Atât el cât și ceilalți pe care i-am pomenit aici au în urma lor un atât de mare capital de suferință și de jertfe încât nu au nevoie să li se ascundă omeneshile lor înfrângerii. Pentru că, atât căderea lor cât și căderea tuturor celor care au acceptat reeducarea sunt tot atât de omenesti ca și lepădarea lui Petru. De aceea explicarea circumstanțelor care au dus la căderea lor, departe de a le știrbi aura eroică, scoate în evidență măreția eroismului lor. Demonstrează că, oameni fiind, au fost capabili să trăiască , atât amar de vreme , eroic. Căci „**nu este greu să mori ca un erou, este greu să trăiești ca un erou**” .*

Și apoi, încă ceva . De ne vom abține și nu vom depune mărturie despre ceea ce s-a întâmplat atunci, există riscul ca cei de mâine să scrie istoria doar după documentele (scrisoarea lui Gyr, declarațiile celorlalți , etc.) pe care călăii neamului românesc le-au fabricat și le conservă pentru posteritate.

În acest sens este edificatoare discuția care a avut loc între un anchetator și un anchetat în timpul instrumentării parodiei de proces intentat presupușilor inițiatori ai ororilor de la Pitești. După ce a semnat, în urma a zile și nopți de tortură, declarația care i se cerea, cel anchetat a spus anchetatorului : „Nu vă dați seama că la prima ocazie voi retracta tot ce m-ați silit să recunosc în această declarație și că această retractare, chiar dacă nu-mi va mai servi mie, va servi, mai târziu, la stabilirea adevărului” . La aceasta anchetatorul i-a răspuns cu cinism : „, Te asigur că nu vei avea această ocazie și că după 50 sau 60 de ani, când nu vei mai fi nici tu și nu voi mai fi nici eu, istoria se va scrie după asta” . Și apucând cu două degete foile cu declarația proaspăt semnată le flutură pe sub nasul nefericitei sale victime.

Prin producția sa literară, Gyr și-a asigurat un loc de frunte în istoria literaturii, iar prin suferințele și jertfele sale și-a asigurat și un loc în veșnicie. Este de datoria noastră, a celor care am supraviețuit urgiei, ca spunând adevărul despre ceea ce s-a întâmplat atât cu el cât și cu ceilalți, să le asigurăm , lor și cauzei pe care ei au slujit-o, locul ce li se cuvine în istorie. Avem, deci, datoria să depunem mărturie , ca nu cumva viitorimea să scrie numai după documentele infamante pe care ticăloșii le-au pregătit în acest scop.

Nu întâmplător , ultimul căruia colonelul Crăciun i-a dat cuvântul, în acea noapte de pomină, a fost părintele Stăniloae . Buni cunoscători ai psihologiei deținuților, cei care au gândit și pus în aplicare reeducarea erau conștienți că dacă oamenii pot fi determinați, prin diferite metode, să renunțe la convingerile lor politice, la orgolii personale și, în general, la toate deșertăciunile

acestei lumi, nu în aceeași măsură pot fi determinați să renunțe la Dumnezeu. De aceea li s-a făcut o concesie. Sau li s-a dat iluzia că li se face o concesie, permițându-li-se să și-L păstreze pe Dumnezeu, și acest lucru le-a fost anunțat prin cuvântul eminentului teolog care a fost părintele Dumitru Stăniloae. Problema pe care acesta a pus-o în discuție a fost posibilitatea coexistenței creștinismului cu socialismul. Deși discursul său , diluat și aproape confuz (părintele Stăniloae nu era deloc un bun orator și pe deasupra mai era și timorat), nu a prea satisfăcut pe colonelul Crăciun , mai ales datorită stângăciilor de la sfârșitul expunerii când a trebuit să-și i-a angajamente, a avut, totuși, un impact deosebit asupra deținuților. Le-a creat sentimentul că păstrându-și-L pe Dumnezeu își vor putea salva sufletele și acest sentiment i-a ajutat să treacă mai ușor peste vicisitudinile momentului respectiv.

În aceeași noapte, toți cei pregătiți pentru eliberare au fost puși în libertate, în afară de cinci dintre cei ce își făcuseră autodemascările (la serviciile părintelui Stăniloae se renunțase) care au fost reținuți, la dispoziția Ministerului de Interne, pentru a da o nouă reprezentație, de data aceasta în fața altor spectatori.. Au fost cazați într-un hotel din Aiud iar ziua erau luați cu mașinile și duși să viziteze împrejurimile. După câte se pare, au vizitat Hunedoara, Clujul, câteva Gospodării de Stat și câteva șantiere de construcții „entuziasmându-se” de nemaipomenitele realizări ale regimului.

Exact după o săptămână de la prima reprezentație, tot noaptea și tot în sala mare a Clubului au fost aduși , din Celular și din Zarcă, alți deținuți care au ascultat, cu aceeași stupefacție ca și cei din prima serie, autodemascările celor cinci care acum erau, deja, „oameni liberi” .

La această a doua reprezentație au fost aduse din Zarcă sau din alte cotloane ale Aiudului, și câteva personalități de marcă din ierarhia superioară a Mișcării Legionare. Astfel, la declarațiile făcute de cei cinci în acea noapte au participat : profesorul Nicolae Petrașcu, Secretar General al Mișcării Legionare, avocatul Nistor Chioreanu, Comandantul legionar al

Ardealului, avocatul Radu Mironovici, Comandant al Bunei-Vestiri și prințul Alexandru Ghica, fostul Director General al Siguranței Statului. Dintre aceștia doar prințul Ghica mai fusese purtat prin diferite Cluburi, fiind unul dintre clienții preferați ai ironiilor lui Crăciun. După câte se pare, ceilalți erau scoși la vedere pentru prima dată.

Pe lângă declarațiile-rechizitoriu pe care le făcuseră și cu ocazia primei reprezentații, cei cinci au prezentat cu lux de amănunte și realizările regimului de care ei luaseră act cu ocazia vizitelor făcute în cele șase zile cât au stat la dispoziția Ministerului de Interne. Și probabil că ei nu au fost prea convingători în pledoaria lor, căci colonelul Crăciun s-a arătat foarte nemulțumit de pasivitatea sălii, care nu a reacționat așa cum s-ar fi așteptat el. Este adevărat, unii ascultau cu oarecare interes, dar nici unul nu a avut motive să se entuziasmeze.

Spre deosebire de ceea ce se întâmplase cu o săptămână în urmă, când cuvântaseră doar cei care erau programați să o facă, de data aceasta au mai luat cuvântul și alții, în special șefi de reeducare, care s-au întrecut în a se entuziasma de ceea ce aflaseră că se realizase afară. Unul dintre aceștia, pentru a se evidenția în fața lui Crăciun, l-a somat pe Nicolae Petrașcu să-și exprime și el punctul de vedere în legătură cu cele auzite. Nicolae Petrașcu, care multă vreme fusese imobilizat de un rebel reumatism poliarticular, a încercat cu greu să se ridice pentru a răspunde celui care îl provocase, dar colonelul Crăciun l-a oprit zicându-i : „Lasă Petrașcule, acum stai și ascultă ! Vei vorbi și tu, dar vei vorbi *când* vom vrea noi și *cum* vom vrea noi” . Cu această ocazie, pe colonelul Crăciun sau l-a luat gura pe dinainte, sau el a vrut, pur și simplu, să fie cinic, recunoscând că, de fapt, cei ce acceptă să-și facă autodemascarea, nu spun ceea ce ar vrea ei să spună, ci spun ceea ce li se cere.

* * *

Am pomenit mai înainte care au fost metodele pe care educatorii le-au întrebuințat pentru a determina pe acești oameni

să capituleze : șantajul, amenințările, promisiunile, foamea, frica, frigul și multe alte posibilități de constrângere pe care cei ce se credeau stăpâni absoluți pe destinul celor lipsiți de libertate, le aveau la îndemână. Mai greu de înțeles sunt mecanismele psihologice ale acestor căderi. Ce resorturi s-au dereglat în sufletele acestor oameni care până atunci trăiseră eroic și fuseseră monumente de demnitate și de abnegație pentru cauza pe care o slujeau, de au acceptat să abdice de la principiile lor de viață ? Explicații există. Eu mă voi mărgini să evoc aici una singură pe care o consider a fi cea mai importantă. Trebuie observat că toți acești oameni asupra cărora „s-a lucrat” intens pentru a fi îngenunchiați, nu mai erau tineri. Toți erau spre 60 sau chiar trecuți de 60 de ani. Și, numai când ești tânăr ești nemuritor. Numai când ești tânăr ești capabil de nebunii sublime și de gesturi nesăbuite. Pe măsură ce înaintezi în vârstă însă, devii mai grijuliu față de propria-ți persoană, mai egoist chiar, iar instinctul de conservare ți se exacerbează. Cu alte cuvinte, pe măsură ce îmbătrânești te cumițești. Și s-a dovedit că și idolii noștri de atunci nu s-au putut sustrage acestei fatalități.

VII. INTENSIFICAREA ACȚIUNII DE REEDUCARE.

Impactul pe care aceste căderi "mediatizate" ale celor ce fuseseră exemplu și îndemn l-a avut asupra celorlalți deținuți a fost covârșitor. După fiecare astfel de spectacol cu măiestrie regizat și pus în scenă de colonelul Crăciun, rândurile celor „refractari” reeducării se răreau. Și aceasta cu atât mai mult cu cât acum rezistența oamnelor era erodată și de un alt factor și anume, de mirajul libertății. Căci , concomitent cu acțiunea de compromitere a personalităților , înțemnițării li s-a oferit o alternativă și aceasta i-a făcut extrem de vulnerabili. Înainte de declanșarea acțiunii de reeducare, ei erau puternici pentru că nu mai aveau nimic de pierdut. Li se luase tot. Libertate, liniște sufletească, speranță. Fuseseră detronați până și din demnitatea

de oameni. În aceste condiții, între ei și asupritorii lor era o continuă stare de beligeranță. Unii loveau și împilau, iar ceilalți se îndârjeau să reziste, primind cu demnitate loviturile și neabdicând de la crezurile lor. Cu cât asuprirea era mai mare și asupritorii mai neoameni, cu atât rezistența morală a celor asupriți creștea și odată cu ea creștea și convingerea că dreptatea este de partea lor. După atâția ani de suferință și de deziluzii, celor mai lucizi dintre ei le era clar că „americani nu vor mai veni” și că, pentru o lungă perioadă istorică țara și, deci și ei fuseseră abandonați întunericului.

În aceste condiții, cei mai mulți dintre ei se împăcaseră cu gândul că s-ar putea să sfârșească în temniță sau, în cel mai fericit caz, să-și irosească viața aici până la expirarea pedepsei. Așa stând lucrurile, singura lor grijă era, deci, să suporte cu demnitate tot ceea ce le era hărăzit și să încerce să rămână credincioși propriei lor conștiințe. „*Mai presus de orice rămâi credincios ție însuși*” era versul din Shakespeare pe care îl găseai scrijelit pe pereții fiecărei celule și pe care aproape fiecare deținut îl murmură ca pe un memento ori de câte ori îndoiala și duhul deznădejdiei i se cuibăreau în suflet. Această atitudine care era a celor mai mulți, a contaminat și pe ceilalți, pe cei puțini și astfel se explică comportamentul unitar al deținuților din Aiud, comportament care scotea din sărite aparatul politic și conducerea închisorii. Odată cu declanșarea reeducării însă, această unitate comportamentală s-a spart. Oferindu-li-se o alternativă, acestor oameni năpăstuiți li se oferea, de fapt, posibilitatea de a alege între două moduri de a se sinucide : moral sau biologic. Și fiecare a ales după cum i-a fost felul. Trebuie însă să specificăm că această posibilitate de alegere am avut-o numai noi, marea masă a deținuților, pentru că cei puțini (personalitățile) trebuia numai să se sinucidă. Și pentru aceasta li s-au creat toate condițiile. Dacă au fost unii care nu au făcut-o , meritul nu este numai al lor, ci și al lui Dumnezeu care, încă dintru început , le-a picurat în suflete ceva deosebit.

* * *

Probabil că „cercul” din ianuarie 1963 (ședința de autodemascare a celor șase fruntași legionari : Biriș, Vojen, preotul Dumitrescu-Borșa, etc.) nu a dat rezultatele scontate, deoarece atât Crăciun cât și ceilalți politrucii au dat, în perioada imediat următoare , ușoare semne de nemulțumire și chiar de nervozitate. De aceea, chiar în cursul aceleiași luni, au luat o serie de măsuri menite să accelereze și să mărească „randamentul” acțiunii de reeducare. Noi nu aveam de unde ști atunci și nici cum bănuim că această acțiune trebuia încheiată până la o anumită dată (cu alte cuvinte, „lucrarea avea un termen fix de predare” și că rezultatele trebuia să fie de sută la sută.

În primul rând ei au purces la o nouă regrupare pe celule a celor refractari. Pe cei mai înverșunați dintre aceștia i-au dus la Zarcă sau pe o secție special amenajată în Celular unde li s-a aplicat un regim extrem de sever. Pe alții (un lot de vreo două sute de inși) selectați dintre cei mai tineri, considerați apti de muncă, ne-au dus, contrar uzanței, fără nici o formalitate prealabilă, în fabrică. De ce în fabrică ? Pentru că , în acea perioadă, fabrica era considerată a fi o veritabilă groapă cu lei. Toți cei de aici erau sau reeducați deja, sau în curs de reeducare și toți așteptau cu nerăbdare eliberarea care întârzia, credeau ei, din cauza noastră. Fiecare dintre noi aveam printre ei prieteni sau cunoscuți care s-au simțit obligați „să ne deschidă ochii” și să ne convingă să acceptăm reeducarea. Și aceasta nu era tot. Aici reeducatorii dispuneau și de alte posibilități de stimulare a oamenilor. Celor ascultători li se permitea să scrie acasă și să primească lunar câte un pachet de 5 kg., iar cel ce se evidenția în mod deosebit primea chiar și vorbitor. Și nu era deloc ușor să rezisti acestor tentații în situația în care ani de zile nu mai știai nimic de cei dragi. Și totuși au fost destui care au rezistat.

* * *

Între timp, în incinta închisorii propriu zise, munca educativă, cum era numită oficial această adevărată crimă săvârșită împotriva conștiințelor, continua cu aceeași râvnă și în fabrică. Cluburile de aici și-au intensificat activitatea lor șefii acestora au primit indicații să fie mai fermi și mai fără menajamente cu cei ce-ar fi încercat să trișeze sau să se eschiveze de la lucrările clubului respectiv. În fiecare dimineață ei raportau ofițerului politic sau, uneori, chiar lui Crăciun personal despre rezultatele obținute în ziua precedentă și primeau instrucțiuni în legătură cu ceea ce trebuia să întreprindă în ziua respectivă.

Nici cei izolați în Zarcă și pe Celular nu au fost ignorați. În afară de regimul deosebit de sever care li se administra pentru a fi aduși la sentimente mai bune, periodic în celulele lor erau introduși prieteni sau cunoscuți de-ai lor reeducați deja, cu misiunea de a-i convinge să renunțe la atitudinea lor sinucigașă și să accepte, fie chiar și numai formal, reeducarea. Încercările acestea repetate de a înfrânge cerbicia celor izolați în Zarcă au culminat cu ședința din luna martie 1964. Atunci, aproape toți locatarii acestei sinistre hrube, cu excepția celor imobilizați la pat, au fost scoși la Club și întâmpinați de colonelul Crăciun care i-a anunțat că au fost aduși aici pentru a se întâlni cu trei deținuți de pe alte secții, care au cerut cu insistență să li se permită acest lucru. După o scurtă cuvântare în care le-a recomandat să-i asculte cu atenție pe cei trei care le vor spune lucruri interesante, colonelul Crăciun a părăsit sala și locul lui a fost luat de avocatul Stere Mihalexe, asistentul universitar Octavian Paleologu și Petre Tocu. Toți trei erau cei mai zeloși și mai convingători șefi de colective de reeducare. Primul care a luat cuvântul a fost Stere Mihalexe care a vorbit despre necesitatea schimbării mentalității deținuților și despre reorientarea lor politică. Apoi Petre Tocu a vorbit ceva despre tineret și despre educație, cu referiri speciale la educația tineretului legionar și, în sfârșit, Octavian Paleologu a ținut o doctă conferință despre misticism. Oamenii i-au ascultat impasibili și nu s-au prea înghesuit să pună întrebări, așa că

ședința aceasta s-a soldat , spre deziluzia lui Crăciun , cu un eșec lamentabil.

Cel mai important eveniment însă, care a avut loc în această perioadă, a fost, fără îndoială, ședința în care și-a făcut demascarea și a vestejit activitatea Mișcării Legionare, Nicolae Petrașcu. Dat fiind importanța personajului (Nicolae Petrașcu era Secretarul General al Mișcării Legionare), colonelul Crăciun s-a ocupat personal de pregătirea acestuia pentru spovedanie. Și nu l-a lăsat să vorbească decât atunci când a fost sigur că va vorbi așa cum i-a indicat el să vorbească. Cât se va fi străduit și ce metode va fi întrebuintat Crăciun ca să-l convingă pe Petrașcu să facă acest lucru nu o vom afla poate niciodată. Cert este că și el , ca și toți ceilalți de dinaintea lui, și-a recitat cuminte lecția în fața a sute , poate chiar o mie de deținuți. Și aceasta pentru că închisoarea a fost pregătită special pentru acest eveniment. Deoarece sala Clubului mare nu avea decât câteva sute de locuri, administrația închisorii a recurs la un sistem la care nu mai recursese niciodată până atunci. A făcut rost de o stație de radioficare și a instalat difuzoare atât în Zarcă, cât și pe Celular, așa încât aproape toți deținuții au ascultat litania profesorului Petrașcu. Evenimentul a avut loc pe la începutul toamnei anului 1963, prin octombrie pare-mi-se. Expunerea a fost prefătată de șeful Clubului mare, avocatul Stere Mihalexe care, adresându-se colonelului Crăciun , a scos în evidență succesele obținute de el în cadrul colectivului de reeducare pe care-l conducea. Apoi, după osanalele de rigoare ridicate partidului și regimului, l-a anunțat la cuvânt pe profesorul Nicolae Petrașcu.

Acesta și-a început expunerea greoi, cu vocea strangulată de nefuncționarea normală a cordelor vocale (profesorul Petrașcu stătuse foarte mult timp singur), cu unele repetiții și chiar cu unele poticniri. Treptat însă a început să vorbească mai fluent și după câteva minute să se exprime oarecum normal. Expunerea sa era concepută după același tipic ca și a celorlalți, dovadă că avea aceeași sursă de inspirație, numai că a fost mult mai amplă și mai stufoasă. Profesorul Petrașcu a vorbit aproape zece ore, în două zile la rând, abordând diferite aspecte

„criminale” ale activității Mișcării Legionare și insistând, mai cu seamă, asupra perioadei de după război când această Mișcare a complotat direct împotriva regimului popular proaspăt instaurat la noi. A vestejit și el ca și toți ceilalți memoria lui Corneliu Zelea Codreanu și a denunțat și înfierat uneltirile lui Horia Sima a cărui colaborator apropiat a fost.

Înainte de a sfârși această lungă litanie pe care a citit-o șezând pe un scaun, din cauza anchilozei reumatice de care suferea, nu a omis, pentru că nu avea voie să omită, să laude partidul și regimul și să-și ia angajamentele de rigoare.

VIII. DIVERSIFICAREA MIJLOACELOR DE „CONVINGERE” .

Pe măsură ce timpul trecea era tot mai evident faptul că nu îndreptarea „**păcătoșilor**” și redarea lor celei mai „**drepte**” și „**umane**” societăți îi interesau pe „**duhovnicii**” Aiudului, ci cu totul altceva. De altfel, unii dintre ei, în discuții particulare (nu în public) cu unii dintre noi, recunoșteau cu cinism acest lucru. Îmi amintesc că discutând odată cu unul din adjuncții lui Crăciun (colonelul Iacob sau Nodeț ?) care mă chemase să mă „**prelucreze**”, i-am spus, încercând să-mi justific refuzul de a accepta reeducarea, că nu pot face acest lucru deoarece, dat fiind situația în care mă aflu, aş putea fi suspectat de oportunism și de nesinceritate. Și, pentru a îndepărta discuția de la cazul meu, l-am întrebat : „**Dumneavoastră chiar credeți că toți cei care au acceptat să-și facă autoprezentarea și s-au dezis de trecutul și de crezul lor sunt sinceri ? Nu cumva, tentați de prețul pe care ni-l oferiți (libertatea), s-au făcut frate cu dracul până vor trece puntea ?**” . „**Nu ne interesează sinceritatea voastră - mi-a replicat el - ci ne interesează compromiterea voastră, sinuciderea voastră morală**” . Și arătând spre un dosar voluminos de pe biroul lui, continuă :

Uite, aici am „certIFICATELE DE DECES” ale tuturor celor care și-au făcut autoprezentarea. Și te asigur că, mai curând sau mai târziu, îl voi avea și pe al tău . „Certificate de deces ?” am întrebat eu, mimând nedumerire. „Certificate de deces moral” - mi-a explicat el și apoi a continuat : „Să vă între bine în cap că, în situația în care sunteți, nu aveți altă alternativă decât fie să vă sinucideți moral, fie, ajutați de noi, să muriți de-adevăratelea” . „ Și dacă totuși, unii dintre noi se vor încăpățâna și vor refuza să moară ?” l-am întrebat eu malițios, pentru că observasem că începe să se enerveze. *„Nu avea grijă - vă vom crea noi toate condițiile pentru asta !”* și chemând gardianul, m-a expediat în celulă oarecum iritat, fie de insolența mea, fie de slăbiciunea de care dăduse el însuși dovadă, lăsându-se antrenat într-o astfel de discuție.

Și, într-adevăr , s-au ținut de cuvânt, creându-ne condiții să murim, fie într-un fel, fie în altul. După „*spovedania*” lui Petrașcu, care se pare că nu a dat rezultatele scontate, în toamna anului 1963 și în iarna care a urmat, tratamentul aplicat „*recalcitranților*” (și în mod deosebit celor „*găzduiți*” în Zărcă) s-a înăsprit considerabil. Regimul alimentar s-a înrăutățit din zi în zi, sfârșind prin a coborî cu mult sub limita supraviețuirii, iar pe măsură ce frigul se întărea, pedepsele deveneau tot mai frecvente. Se încetățenise la Aiud, din inițiativa conducerii, bineînțeles, o anumită practică. Vara nu se prea dădeau pedepse cu izolarea, pentru că, fiind cald, cel pedepsit nu ar fi suferit destul. . . Rapoartele întocmite de gardieni în timpul verii, prin care se cereau pedepsirea anumitor deținuți pentru reale sau pretinse încălcări ale unor regulamente absurd de inumane, erau păstrate la biroul politic al închisorii și toamna târziu, când începea frigul, erau scoase de la naftalină și date spre execuție. Și în acea iarnă (1963-1964) astfel de rapoarte au fost parcă mai multe ca oricând. Pentru a intimida și demoraliza oamenii, au fost scoase din arhivă rapoarte întocmite de gardieni în anul precedent (1962), care, din diferite motive, nu fuseseră aprobate. În felul acesta, fiecare locatar al Zărcii avea de executat un număr considerabil de zile de izolare, unii depășind chiar suta. În

acel an, deținuților din Zarcă nu li s-a schimbat echipamentul de vară (pantaloni scurți și zeghe de doc) decât târziu, pe la jumătatea lunii decembrie. De asemenea, lemne pentru foc nu li s-a dat decât la sfârșitul acelei luni, atunci când a căzut prima zăpada . Desigur, nici unul dintre cei pedepsiți nu a apucat să facă toate zilele de izolare pe care le avea de executat și aceasta nu datorită clemenței conducerii închisorii, ci pur și simplu pentru că nu erau celule suficiente de ispășire . S-a avut totuși grijă ca nici unul dintre cei pedepsiți, chiar bolnav fiind, să nu scape fără a ispăși cel puțin o parte din pedeapsă. Este edificator din acest punct de vedere, cazul învățătorului invalid Ion Arghiropol, care, deși grav bolnav, la puțin timp după ce ispășise o pedeapsă de cinci zile, a fost luat din celulă pentru a executa, de data aceasta, o pedeapsă de zece zile. În asemenea cazuri gardianul era neîndurător, justificând că el nu face altceva decât să execute un ordin. Astfel că învățătorul Arghiropol a fost dus mai mult târâș la izolare, de unde, însă, după două zile a fost adus pe targă înapoi în Zarcă și izolat chiar acolo, din ordinul celui care îl absolvise de pedeapsă (colonelul Crăciun , probabil). A zăcut ținut la pat câteva săptămâni , până s-a desprimăvărat, și, în toată această perioadă, nu a primit nici un fel de asistență medicală, aceasta fiindu-i condiționată de acceptarea reeducării . Și cazul lui Arghiropol nu a fost un caz singular. Tuturor celor care erau în situația lui li se refuza asistența medicală și doar când intra câte unul în comă era dus, în sfârșit, la spital, unde i se dădea o îngrijire de cele mai multe ori superficială.

Dar cea mai criminală măsură luată de colonelul Crăciun în această perioadă, de comun acord cu medicii civili ai închisorii, se pare, a fost aceea de a împrăști prin celule cu oameni sănătoși (necontaminați de t.b.c.) pe cei bolnavi de tuberculoză ! Și aceasta numai pentru a-i determina pe cei sănătoși să cedeze. Și au fost unii care, îngroziți de perspectiva îmbolnăvirii , au cedat. . .

Cam după o lună de zile de la „*spovedania*” lui Nicolae Petrașcu (sfârșitul lui noiembrie), stația de radioficare a fost pusă din nou în funcțiune. De data aceasta colonelul Crăciun , după o

scurtă introducere, ni l-a prezentat pe vorbitorul zilei, doctorul Alexandru Popovici. Mai întâi a creionat sumar personalitatea acestuia, prezentându-ni-l ca pe un om de o vastă cultură și ca pe un renumit chirurg, doctorul Popovici fiind un autentic savant, dublat de un cărturar în adevăratul sens al cuvântului. Apoi a subliniat faptul că, vezi Doamne, acesta l-a rugat insistent să-i permită ca, după ce își va prezenta declarația de desolidarizare de trecut și de Mișcarea Legionară, să citească în fața deținuților un studiu pe care l-a întocmit din proprie inițiativă și pe care l-a intitulat ***Fișele antro-psiho-analitice ale lui Corneliu Codreanu și Horia Sima. „Și bineînțeles că eu nu mă opun - a continuat el - după cum nu mă voi opune nici unuia dintre voi care ar cere să vorbească pe teme asemănătoare , de la acest microfon”***. Și a încheiat dând cuvântul doctorului Popovici.

Acesta, după ce a adresat câteva cuvinte convenționale colonelului Crăciun și i-a mulțumit pentru faptul că i-a permis să-și prezinte ideile în fața deținuților, a început să-și citească autodemascarea care nu s-a deosebit cu nimic de șablonul obișnuit al autodemascărilor . Aceeași denigrare a trecutului, aceleași osanale ridicate regimului comunist și aceleași angajamente de fidelitate față de acest regim. A urmat apoi expunerea studiului anunțat. În întocmirea acestui pretins studiu , doctorul Alexandru Popovici s-a folosit atât de observațiile sale asupra celor doi „subiecți” (pe care i-a cunoscut personal și în preajma cărora a gravitat un timp) cât și pe un bogat material documentar, pus la dispoziție de aparatul politic al închisorii Aiud, dar și de unele securități regionale sau chiar de Ministerul de Interne. S-a mai folosit, de asemenea, de mărturiile unor cunoscuți care, ca și el, au trăit un timp în preajma celor doi lideri naționaliști.

În prima parte a expunerii sale, doctorul Popovici a prezentat zestrea ereditară a celor doi, precum și influențele pe care, atât educația și formația lor culturală, cât și mediul social în care au trăit și s-au dezvoltat, l-au avut asupra conturării personalității lor. Apoi s-au străduit să descopere fiecareia dintre ei câte o obsesie mistică, care să le justifice activitatea. Corneliu

Codreanu se considera -pretindea în studiul său doctorul Popovici- purtătorul unei misiuni mesianice de salvare a Neamului, iar Horia Sima, depozitarul virtuților eroice ale înaintașilor. . .

Și pentru a face pe placul celor care i-au comandat studiul, căci era evident pentru oricine că studiul respectiv fusese comandat, doctorul Popovici a mai descoperit fiecăruia din ei și alte trăsături patologice, care ar explica -pretindea el- comportamentul deviant al acestora. Cu această ocazie au fost scoase la iveală o serie de fapte infamante comise de cei doi, necunoscute nici chiar de seniorii Mișcării Legionare. Dar cea mai mare crimă săvârșită de aceștia a fost, conchidea doctorul Popovici, împiedecarea pătrunderii în țara noastră a ideilor socialismului științific și a învățăturilor marxist-leniniste !

Colonelul Crăciun l-a felicitat pe doctorul Popovici pentru documentata sa expunere și a anunțat că în curând vor mai face asemenea comunicări și alți deținuți, pomenind, cu această ocazie, și numele lui Eugen Teodorescu și Alexandru Constant. Dar după aceea lucrurile s-au precipitat și la stația de radioficare nu a mai vorbit nimeni. Începând cu primele luni ale lui 1964, acțiunea de reeducare a intrat într-o altă fază. . .

Căderile nu au fost toate la fel. Unii au căzut rostogolindu-se, alții au alunecat lin pe pantă în jos acceptând calculat, pentru a supraviețui, compromisul, iar alții (cei mai mulți) au căzut firesc, omenește, lepădându-se de trecut și de crezul lor așa precum Petru s-a lepădat , în moment de cumpănă , de învățătorul lui. Unii (puțini la număr) , căzând s-au și ticăloșit , dar cei mai mulți au rămas , totuși oameni și, cu Petru, s-au căit pentru omeneasca lor slăbiciune și, prin viața pe care au dus-o mai apoi, și-au răscumpărat căderea.

Îmi spunea atunci, în acel timp de cumplită urgie, cu o infinită tristețe în glas, un prieten care fusese un luptător de nădejde , dar care până la urmă cedase : „N-aș vrea să fiu înțeles greșit. Atât mi-a fost menirea. Sunt, nu înfrânt, ci terminat. Nu mai pot lupta pentru o cauză pe care, deși nu o cred

pierdută, simt că nu o mai pot sluji. Sunt sigur că sub **specie aeternitas** dreptatea e de partea noastră, dar nu pot să nu constat că, în acest ceas al istoriei, nu lumina ci bezna-i mai mare. Pentru moment se pare că răul a triumfat. Cel puțin pentru timpul nostru. S-ar putea ca cei care ne vor urma să fie mai vrednici și mai norocoși decât noi. În ultimul timp îmi vin tot mai des în minte, ca o mustrare, versurile lui Gyr din Balada codrului fără haiduc : „**Fie codrule s-ai parte / de-un haiduc cum n-am fost eu**” . Fie ca țărâna să aibă parte de luptători mai destoinici decât noi să risipească bezna și să facă să triumfe lumina. Și probabil că așa va fi căci temelia acestei viitoare resurecții am pus-o noi. Cu toate înfrângerile și neputințele noastre, noi vom fi rădăcinile viitorului arbore de lumină” .

Cu toate că suna ca o justificare, această „dizertație” a prietenului meu a făcut să mă clatin, dar a avut și darul să mă facă să înțeleg un lucru pe care ar trebui să-l înțeleagă și cei care, din diferite rațiuni, sunt tentați să ne judece pentru neîmplinirile noastre. Am înțeles, și ar trebui să înțeleagă și „vitejii” care au stat pe de lături și care acum aruncă cu piatra, că noi, cei care am trăit acele cumplite monstruoziități , nu am fost supraoameni. Am fost oameni ca toți ceilalți, noi am fost „robii unei credințe” , pe care am slujit-o fiecare până la capătul puterilor noastre. Și dacă ajunși în situație limită mulți dintre noi, forțați fiind, s-au dezis de trecut și au „scuipat” pe ceea ce altădată au adorat, acest lucru nu-i dezonorează pe ei ci pe călăii lor, tot așa după cum nu-i dezonorează pe unii dintre cei trecuți prin Pitești faptul că sub tortură continuă au fost forțați să-și mănânce propria scârnă. Și unora și altora li se anulasă în prealabil voința. Iată de ce, cei care am trecut pe acolo, avem datoria de a depune mărturie .

IX. FABRICA SAU GROAPA CU LEI

Am amintit cu altă ocazie că printre măsurile luate de colonelul Crăciun , la începutul anului 1963, pentru a intensifica și mări randmentul „muncii” de reeducare a fost și scoaterea în fabrică a unui lot de 200 de deținuți. Dacă până atunci scoaterea la muncă era considerată o favoare făcută celor ce acceptaseră reeducarea, de data aceasta nu s-a mai ținut cont de acest criteriu, majoritatea componentilor lotului respectiv constituind-o cei care, într-un fel sau altul, eram „*refractari*” acestei „*nobile*” acțiuni. Trebuie să menționez faptul că printre noi nu era nici o personalitate mai proeminentă care prin poziția sa ar fi putut să periclitizeze „sănătatea” celor de aici. Toți eram simpli „*pioni*” pe această tablă de șah și se considera că, mai curând sau mai târziu, cu oarecare insistență, vom putea fi îngenunchiați. La început nu prea am înțeles rostul acestei mișcări , însă curând unii dintre noi ne-am dumirit, căci fabrica s-a dovedit a fi, așa cum am mai spus-o deja, o adevărată groapă cu lei. Toți cei pe care i-am găsit aici erau sau reeducați deja, sau în curs de reeducare și toți așteptau cu sufletul la gură eliberarea. Tuturor însă li se inculcase ideea că eliberarea lor întârzia din cauza noastră, a acelor care „făceam pe grozavii” . Din aceste motive, pentru mine cel puțin, perioada care a urmat a fost cea mai frământată perioadă din destul de mulții mei ani de detenție. Poate doar numai în timpul anchetei să mai fi fost atât de zbuciumat sufletește. Pentru mine scoaterea din celulă a fost ca o scoatere din tranșee și expunerea în câmp deschis sub tirul nemilos al inamicului. În celulă, când eram izolat singur mai ales, eram, parcă, mai puțin vulnerabil. Nefiind o persoană importantă, uneori chiar neglijat. În afară de regimul sever (foame,frig, mizerie) care mi se aplica mie ca tuturor celorlalți care erau în situația mea, regim cu care însă mă obișnuisem, nu mi se dădea prea mare importanță. Rareori (la două sau uneori chiar la trei săptămâni odată) eram scos, fie la club unde trebuia să asist câteva ore la ciroul de acolo, fie la „prelucrarea” câte

unui ofițer politic care se străduia , uneori cu duhul blândeții, alteori cu amenințări, să mă lămurească . Odată întors în celulă însă, aveam destul timp să mă reculeg și să mă pregătesc pentru o nouă confruntare. În fabrică însă, din acest punct de vedere, situația era total diferită. Aici nu aveam nici un moment de respiro. Eram în permanentă alertă. Fiecare dintre noi, cei nou veniți, aveam printre cei de aici prieteni sau cunoscuți care încercau, unii bine intenționați, alții dintr-un soi de invidie, să ne convingă să acceptăm reeducarea, căci altă cale de urmat nu există . Era ca picătura chinezească. La locul de muncă, colegii de echipă te „prelucrau” ; seara, la ședințele de lucru ale cluburilor de reeducare, colegii de club te bombardau cu întrebări , una mai incomodă decât alta și te somau să iei cuvântul pentru a-ți fixa poziția față de regim și față de acțiunea de reeducare, iar în puținul timp liber pe care îl aveai erai în permanență însoțit de cineva care-ți ținea o prelegere pe aceeași temă.

Umbra mea din timpul liber era poetul Ion Caraion pe care îl cunoscusem cu ani în urmă la Jilava și cu care mă împrietenisem în oarecare măsură . Ion Caraion era o persoană foarte controversată. Suporta extraordinar de greu închisoarea și ar fi fost în stare să facă orice compromis pentru a se elibera. De altfel, a și făcut destule. Era bolnăvicios , suferea de stomac pare-mi-se, dar în mare măsură era și ipohondru. Ceea ce m-a frapat la el era posibilitatea lui sufletească de a fi, cu aceeași persoană, sfântos și cald chiar, în relațiile particulare și caustic și rău în ședințele publice. Cu mine s-a purtat în general corect și am avut totdeauna impresia că, nu știu din ce motive, a încercat să mă cruțe, evitând să mă demaște în ședințele de reeducare, deși îmi cunoștea părerile despre tot ce se întâmpla acolo, din discuțiile pe care le aveam cu el în particular, deși el avea în clubul respectiv un fel de rol de acuzator public.

Dar aceasta nu era tot. În fabrică, administrația închisorii dispunea și de alte mijloace prin care putea să te facă să te simți aici, dacă nu erai „ascultător” , ca într-o veritabilă groapă cu lei. Dar despre aceste mijloace cu altă ocazie.

X. TEAMA ȘI ISPITA.

Afirmam într-unul din episoadele precedente că în fabrică erai mult mai vulnerabil decât în condițiile, nu severe ci bestial de severe, ale regimului celular. Și explicam și de ce. În celulă, pe lângă faptul că aveai răgazul necesar pentru a te reculege și pentru a-ți reîncărca bateriile, relațiile de adversitate dintre tine ca victimă și călăii tăi de dincolo de ușă întrețineau o anume tensiune spirituală care îți alimenta, de fapt, îndârjirea căci , știut este, **oprimarea potențează puterea de rezistență**. În noile condiții însă, această adversitate era estompată de faptul că asupritorii nu mai acționau direct asupra ta, ci acționau prin intermediari. Și intermediarul era, cel mai adesea, tovarășul tău de suferință, cel al cărui umăr îl simțișezi altădată , în momentele de restriște, alături de umărul tău. Conștiința colectivă și destinul comun care fuseseră de-a lungul anilor secretul unității și tăriei noastre acționau și acum, dar acționau în sens invers. Pentru a rezista în noile condiții trebuia să te singularizezi și să-ți crezi un destin și o conștiință individuale, lucru greu de realizat dacă nu erai extrem de bine structurat și echilibrat sufletește. Aici, pe lângă faptul că erai supus unei permanente agresiuni morale și nu aveai nici un moment de răgaz pentru a te reculege și pentru a-ți reîmprospăta forțele, puterea de rezistență îți era erodată și de spectacolul dezolant din jur la care erai nevoit să asisti neputincios zi de zi. Era ca pe un câmp de bătălie pe care rândurile luptătorilor se răreau neconținut. În jurul tău cădeau năruite conștiințe și se surpau fulgerate idealuri. **Slujitorii altarelor cădeau lovind în altare, intelectuali de elită capitulau ponegrind și vestejind valorile pe care altădată le slujiseră și care îi consacraseră, oamenii de rând cădeau ucigându-și visele și întinându-și idealurile**. Era ca în apocalips. Am văzut oameni în toată firea care își făceau autodemascarea plângând și zbuciumul lor sufletesc intra în rezonanță cu zbuciumul tău , amplificându-l. Destinul colectiv

despre care am amintit opera implacabil și, în aceste condiții, era foarte greu să te singularizezi și să-ți creezi autonomia spirituală necesară continuării rezistenței. Căderea lor era într-o anumită măsură și căderea ta și acum nu deziluzia era sentimentul pe care îl încercai, ca atunci, la începuturile reeducării când asistai la astfel de spectacole, ci spaima. O spaimă metafizică care te paraliza și îți crea sentimentul inutilității luptei. Și dacă erai tentat, conștient sau inconștient, să te salvezi biologic (și câți dintre noi nu eram tentați oare, cel puțin instinctual, să facem acest lucru ?) era evident că nu o puteai face decât sinucigându-te moral. Colonelul Crăciun ne avertizase de fapt asupra acestui lucru atunci când, în timpul uneia dintre acele de pomină ședințe cu care a debutat reeducarea, ne spusese, cu aroganța-i obișnuită, aproape textual : *„Nu vă faceți iluzii căci nu veți avea altă cale de urmat decât una din cele două pe care vi le oferim noi. Ori acceptați să vă reeducați ca să puteți redobândi libertatea în condițiile impuse de noi, ori vă sinucideți. Din două una. Noi vă vom ajuta. Și într-un caz și în celălalt . Altă alternativă nu veți avea. Comunitatea internațională ne-a acceptat pe noi (era în plină eră a coexistenței pașnice) și acum tratăm cu ei de la egal la egal. Pe voi v-au abandonat. Nu mai aveți ce aștepta de la ei. De altfel niciodată nu v-au luat în serios. V-au întrebuințat doar ca pe niște unelte pentru a întreține aici, la noi, o relație tulbure, ostilă construirii socialismului de care se temeau și de care se tem încă. Ați pretins că vreți să faceți „o țară ca soarele sfânt de pe cer” și ați crezut că o puteți face prin trădare . Am făcut-o noi prin muncă. Vă veți convinge că aceasta este realitatea. Vă vom arăta-o în filme, vă vom aduce aici muncitori care să vă vorbească despre ea, vă vor confirma acest lucru șefii voștri care s-au plimbat prin ea și au văzut-o”* .

Acum, după doi ani de la acest discurs-avertisment al colonelului Crăciun , era cât se poate de clar că acesta nu glumise. Ne demonstrase că la cele două soluții propuse de el nu exista alternativă. De asemenea, se străduise , așa după cum ne promisese, să ne creeze, împreună cu aparatul său represiv, toate condițiile, fie pentru a ne determina să ne sinucidem moral, fie

pentru a ne extermina fizic. Și ne mai demonstrase ceva. Ne demonstrase că este hotărât să-și ducă la bun sfârșit sinistrea sarcină ce-i fusese încredințată.

Și totuși mai speram. Speram să se împlinească vreo minune, să se întâmple ceva care să pună capăt calvarului nostru. **Mulți dintre noi , care nu prea eram luați în seamă, fiind considerați neînsemnați (aceasta o credeam noi) încercam să trecem neobservați, participând la ședințele de demascare doar cu prezența fizică.** Sub diferite pretexte, uneori puerile, încercam să amânăm luarea unei decizii, dar acest lucru nu făcea decât să ne prelungească agonia. În noile condiții, din fabrică, două erau sentimentele pe care le încercam cu o mult mai mare acuitate decât în condițiile de regim celular : **teama și ispita. Teama de a nu fi dus înapoi în infernul din care de-abia ieșiseși și ispita că, făcând anumite concesii - te-ai putea elibera.**

După închiderea lagărelor de muncă forțată (canal, mine de plumb, etc.) din motive pe care la data respectivă nu le puteam înțelege, deținuții au fost întemnițați, după criterii politice, în închisori de execuție. **Legionarii au fost aduși la Aiud și deoarece erau considerați cei mai înverșunați dușmani ai regimului (ceea ce și erau de fapt) li s-a aplicat, ca de obicei, un regim sălbatic de sever, mai întâi sub domnia lui Coler și apoi sub cea a lui Crăciun .** Din acel moment nimeni nu a mai fost scos la muncă, sub pretextul că nu merită. Când câte unul dintre noi cerea acest lucru (țărani și muncitorii mai ales, care suportau extrem de greu regimul celular) i se răspundea : *„Voi nu aveți dreptul la muncă. Nu meritați această onoare. Voi aici veți putrezi !”* . De aceea, pentru cea mai mare parte dintre noi scoaterea la muncă era echivalent cu un fel de semieliberare. După ani îndelungați de claustrare, simplul fapt că te puteai mișca într-un spațiu mai larg, că puteai privi fără restricții un fir de iarbă, o gâză ori o floare și că puteai să contempli noaptea, prin fereastra fără obloane, cerul înstelat, toate aceste nimicuri esențiale îți dădeau o stranie senzație de libertate, dar în același timp și o teamă aproape nefirească că le-

ai putea pierde de nu te vei mlădia. Și călăii noștri speculau cu perfidie această teamă. Din când în când luau pe câte unul din noi considerat mai recalcitrant și-l întorceau în Zarcă sau pe Celular. Pe unii dintre aceștia îi aduceau după un timp, „cumințiți” , înapoi, printre noi, pentru a ne servi drept exemplu. Și metoda era productivă.

Mai apoi era ispita eliberării. Periodic, din rândurile celor considerați reeducați, indiferent de pedeapsă, se formau loturi care erau puse în libertate. De fiecare dată, în astfel de ocazii, eram adunați să asistăm la eveniment și să ascultăm discursul colonelului Crăciun , discurs pe care îl cunoșteam pe dinafară. De fiecare dată nu omitea să ne reamintească că eliberarea noastră depinde numai și numai de noi, de acceptarea fără rezerve, sinceră, a reeducării. Și oricât ai fi fost de înverșunat în hotărârea ta, nu puteai să asiești indiferent la un astfel de spectacol. Nu era deloc ușor să rezisti în condițiile în care totul părea pierdut. Cu ocazia acestor eliberări, colonelul Crăciun nu scăpa prilejul să încerce, cu perfidia-i cunoscută, să creeze oamenilor fel de fel de probleme de conștiință. Îmi amintesc că odată și-a încheiat discursul în felul următor : *„Cu acest lot trebuia să se elibereze și X (și a numit numele unui reeducat), dar ne-am gândit că nu-l putem pune în libertate decât împreună cu bunul său prieten Y (și a numit pe unul considerat recalcitrant). Și Y refuză să meargă acasă”* . Apoi adresându-se direct lui X : *„Popescule încearcă să-ți convingi prietenul să accepte condițiile noastre și vă promit la amândoi, în fața tuturor celor de aici, că cu primul lot vă veți elibera împreună”*. În felul acesta, pe lângă faptul că îi creaa lui Y noi probleme sufletești, îi oferea și o justificare în fața propriei conștiințe pentru eventuala sa capitulare. Căci așa începeau căderile, prin construirea unui alibi moral.

Presiunile fizice și psihologice exercitate asupra noastră au urmat o linie ascendentă până în primăvara anului 1964. Începând cu această dată exigențele reeducării au slăbit și au continuat să slăbească pe măsură ce timpul trecea. S-a ajuns astfel ca, în ultimele luni de dinaintea eliberării noastre (iunie și

iulie), ședințele de reeducare să fie o simplă formalitate. Rând pe rând s-a renunțat la a se mai pretinde celor care acceptau să ia cuvântul, să mai facă aprecieri dure la adresa trecutului lor sau să întineze memoria celor pe care cândva i-au venerat. Pentru aceia dintre noi care reușiseră să-și păstreze cât de cât o fărâmbă de luciditate era clar că „duhovnicii” noștri intraseră în criză de timp. Era clar că termenul de predare a „nobilei” lor lucrări se apropia și colonelul Crăciun voia, ca orice comunist, să poată raporta că misiunea ce-i fusese încredințată a fost îndeplinită într-un procent cât mai apropiat de sută la sută. S-a ajuns până acolo încât șefii colectivelor de reeducare, cu asentimentul tacit al conducerii probabil, se rugau de cei care refuzau să-și facă autoprezentarea să ia și ei cuvântul, așa de formă, pentru a putea consemna în procesele lor verbale acest lucru. În aceste condiții, mulți dintre cei ce refuzaserăm să participăm, altfel decât cu prezența, la ședințele respective, am acceptat, în sfârșit, să luăm cuvântul și să ne facem succint un fel de autobiografie. Spre surprinderea noastră, reeducatorii s-au declarat mulțumiți.

Și totuși, securitatea nu a renunțat în ultimul moment de a ne compromite. După scoaterea noastră din fabrică, în cele câteva zile în care eram pregătiți pentru eliberare, au venit în Aiud o serie de ofițeri de la securitățile din țară pentru a încerca să-și racoleze, dintre noi, informatori. Îmi amintesc că într-una din zile am fost chemat și eu în față, la birourile administrației. Când am intrat în biroul colonelului Crăciun, acesta era însoțit de un ofițer de securitate în persoana căruia nu mi-a fost greu să recunosc pe celebrul căpitan Enoiu, fostul meu anchetator, care acum era colonel. Acesta, cum m-a văzut intrând, m-a întâmpinat cu întrebarea : „*Ce faci Andronescule ? Am auzit că nu ți-ai băgat mințile în cap. Eu totuși am venit să te iau acasă. Eu te-am arestat, vreau ca tot eu să te pun în libertate. Uite, aici am biletul tău de eliberare. Nu-l vei primi însă până nu vei semna asta*” . Și îmi întinse o hârtie, un fel de formular tip care trebuia completat și semnat. L-am parcurs dintr-o privire. Era o declarație-angajament pe care, după ce am citit-o, i-am împins-o, cu un gest moale, îndărăt, spunându-i :

„Domnule căpitan (colonel, m-a corectat Crăciun, care până atunci asistase tăcut la discuție) : *domnule colonel - am reluat eu - doresc și eu, tot atât de mult ca oricare de aici, să mă eliberez, însă nu cu orice preț*” . „Tot bandit ai rămas „ , mi-a replicat cu un început de mânie în glas Enoiu și cu un gest tot atât de moale ca și al meu rupse biletul de eliberare pe care mi-l arătase cu câteva momente înainte. Chemând apoi pe gardianul care mă adusese îi ordonă să mă ducă înapoi în celulă zicând : „~sta va rămâne în continuare aici” . Peste câteva zile, cu ultimul lot care s-a eliberat din Aiud, m-am eliberat, totuși, și eu.

XI. GRUPUL „RECALCITRANȚILOR” .

Și totuși ! . . . Cu toată râvna depusă de colonelul Crăciun și de staff-ul lui de demolatori de conștiințe, cu toate metodele drăcești imaginate de aceștia pentru a înfrânge rezistența unor oameni aduși în situații limită, Aiudul acelor vremuri de urgie nu a cunoscut doar prăbușiri, ci și înălțări , adevărate piscuri de rezistență și de demnitate. Este suficient să evocăm comportamentul exemplar al celor două figuri considerate simbol al tăriei de caracter și al demnității umane, profesorul George Manu care a preferat să moară decât să facă fie și cel mai neînsemnat compromis, și prințul Alexandru Ghica, cel care a rezistat cu stoicism aristocratic la toate încercările, uneori furibunde, ale colonelului Crăciun, de a-l îngenunchia, pentru a demonstra că, în această încheștare cu forțele răului, demnitatea condiției umane a fost salvată. Dar ei nu au fost singurii. Au fost însă cele mai proeminente figuri ale rezistenței la această criminală acțiune, rezistență reprezentată de un impresionant număr de oameni de toate categoriile. În toată perioada reeducării , Zarca, și nu numai Zarca, ci și unele secții special amenajate pe Celular, au fost pline de așa-numiții recalcitranți asupra cărora s-au făcut bestial de inumane presiuni fizice și morale pentru a-i determina să cedeze. În afară de

aceștia care erau izolați și strașnic de supravegheați, alții, aleși la întâmplare sau după criterii pe care nu le-am înțeles niciodată, erau împrăștiați , pentru a fi „contaminați” , printre cei deja reeducați din fabrică sau din așa-zisele Cluburi care funcționau în incinta închisorii propriu-zise.

Ca și în cazul căderilor , nici rezistențele nu au fost la fel. Unii au rezistat eroic, cu ostentație, sfidând și înfruntând pe asupritori, căutând parcă anume să întrețină între ei și aceștia o permanentă relație de adversitate care să creeze acea tensiune spirituală care să le mențină și să le potențeze îndârjirea. Alții au rezistat discret, cu un soi de umilință creștină, căutând să explice reeducatorilor de ce nu au ei posibilitatea sufletească să facă ceea ce li se cere. În sfârșit, o a treia categorie era cea a misticilor. Aceștia, conștienți fiind că lupta în care erau și ei implicați transcende lumescul, dându-se în spirit, au rezistat cu seninătate, fără să cârtească, asumându-și suferința ca pe o datorie a vieții lor. Cei din primele două categorii au rezistat sperând încă la o salvare în veac, pe când cei din ultima categorie rezistau pentru a se salva în eternitate. Profesorul George Manu și prințul Alexandru Ghica făceau parte din această ultimă categorie.

PROFESORUL GEORGE MANU.

Descendent al unei vechi familii de intelectuali patrioți (era nepotul generalului George Manu -1838-1911-, cel care s-a distins în războiul de independență și care a fost în repetate rânduri ministru), profesorul George Manu a fost arestat în 1948, implicat cu alte vârfuri ale intelectualității politice românești în Procesul Marei Trădări Naționale și condamnat la 25 de ani muncă silnică. În momentul arestării era profesor de fizică nucleară la Politehnica din București, fiind considerat, alături de profesorul Horia Hulubei, unul dintre marii atomiști ai țării. Se spune despre el că, după condamnare, ar fi fost vizitat la Aiud de un consilier sovietic care i-ar fi propus ca în schimbul eliberării , să accepte să lucreze în laboratoarele din Uniunea Sovietică alături de un cunoscut atomist rus cu care el fusese

coleg de studii în Germania. Dar profesorul George Manu a refuzat demn această ofertă, nevoind să lucreze pentru cei pe care îi considera, pe bună dreptate, dușmani ai neamului românesc.

Profesorul George Manu nu era numai un reputat om de știință, recunoscut ca atare și de adversari, ci avea și temeinice studii umaniste. Filozofia, teologia, dreptul, filologia și mai cu seamă literatura erau domenii în care se mișca cu aceeași ușurință ca și în domeniul său de specialitate care era, după cum am amintit deja, fizica nucleară. Era o adevărată enciclopedie și dacă este adevărat (și, de bună seamă, este) că închisorile comuniste au fost adevărate Universități, atunci „Universitatea Aiud” a avut ca „rector” între anii 1954 și 1961, anul morții sale, pe profesorul George Manu.

Revenit în Aiud în anul 1954 de la mina de plumb Baia Sprie cu un lot de 60 de deținuți, toți în lanțuri, mutați în această închisoare disciplinar în urma unei greve care a avut loc la această mină, profesorul George Manu se număra printre cei peste 50 de deținuți din acest lot bolnavi de tuberculoză. La început i s-a diagnosticat un t.b.c. ganglionar dar, supus împreună cu toți ceilalți unui regim disciplinar extrem de sever, fără hrană adecvată, fără asistență medicală și fără îngrijirea elementară reclamată de această boală, starea sănătății lui s-a înrăutățit continuu, ajungând până la urmă să-i fie fatală. Cu toate acestea, profesorul George Manu a început o susținută și incredibilă -în condițiile de totală izolare din închisori- activitate pe care, fără să greșim, o putem numi didactică. Vocația de dascăl nu l-a părăsit nici chiar în aceste vitrege condiții pe marele om de cultură.

În această perioadă, Aiudul era populat de foarte mulți tineri care fuseseră arestați de pe băncile școlii sau ale universităților și care erau, deci, cu studiile neterminate și instrucție incompletă. Majoritatea acestora, avizi de cunoaștere, apelau, pentru a-și completa bagajul de cunoștințe, la „bătrâni” care în marea lor majoritate fiind intelectuali le puneau la dispoziție cunoștințele lor. Printre cei mai activi în acest sens s-a

dovedit a fi , fără îndoială, profesorul George Manu. În toată această perioadă, el a transmis, prin viu grai celor care au avut norocul să împartă celula cu el, ori cu el, ori prin morse (profesorul George Manu era un morsist desăvârșit) celor din celelalte celule, zeci și sute de conferințe, prelegeri ori lecții din toate domeniile științelor umaniste : istorie, drept, geografie, filozofie, literatură, limbi străine (franceza și engleza mai ales) etc., care erau memorate ori scrise pe pereți, pe bucăți de săpun, pe cioburi de sticlă, etc. și apoi, transmise din celulă în celulă și din om în om. Mulți dintre cei care au ieșit din închisoare cu temeinice cunoștințe de limbă și literatură engleză de exemplu, lui îi datorează acest lucru. Eu nu l-am cunoscut personal, însă multe dintre lecțiile elaborate de el au ajuns și în celula în care mă aflam, astfel că multe dintre cunoștințele pe care le-am dobândit în închisoare lui i le datorez.

Profesorului George Manu i se datorează și inventarea scrierii, cu ajutorul alfabetului morse, pe firul de ață. Odată, un grup de studenți care se aflau la un alt etaj decât cel pe care se afla el, i-au cerut (prin morse, bineînțeles) să le transmită câteva dintre principiile de bază ale Constituției americane. Profesorul a refăcut din memorie, cu aproximație, toate cele șapte articole ale Constituției respective și aștepta un moment prielnic ca să le poată transmite la destinație. Tocmai în acel moment s-a deschis ușa și gardianul a dat celor din celulă ac și ață pentru repararea echipamentului. Văzând ața, profesorului Manu i-a revenit ideea ca să transpună pe ea, în alfabet morse (un nod dublu, linia, un nod simplu, punctul) textul pe care îl avea de transmis. Cu migală și cu multă răbdare, făcând mii de noduri, a reușit să „scrie” pe câțiva zeci de metri de ață textul celor șapte articole ale Constituției americane. A făcut apoi un ghem pe care l-a transmis destinatarilor împreună cu instrucțiunile de decodare. Această nouă metodă de scriere a constituit o adevărată revoluție de comunicare din închisoare. Și a dat multe dureri de cap celor care vegheau ca deținuții să nu comunice între ei.

După 1958, când la conducerea închisorii Aiud a venit colonelul Crăciun și au început pregătirile pentru declanșarea

reeducării, profesorului George Manu, despre care administrația închisorii știa că are o mare influență asupra celorlalți deținuți, i s-a cerut -ca și celorlalte personalități din Aiud- să accepte reeducarea și să facă în fața deținuților o declarație de desolidarizare de trecut și de toate crezurile și idealurile sale. Cu toate presiunile care s-au făcut asupra lui, el a refuzat demn și fără ostentație orice compromis. Pentru atitudinea fermă și fără echivoc, profesorul George Manu a plătit cu viața. Datorită regimului inuman la care a fost supus în urma refuzului său categoric de a face declarațiile care i se cereau, boala i s-a agravat. Ultimul diagnostic pus de medicul oficial al închisorii, doctorița Balea, în prezența colonelului Crăciun , a fost meningită t.b.c. Tratamentul însă i s-a refuzat și de data aceasta, fiindu-i condiționat de semnarea declarației care i se cerea. S-a stins din viață împăcat cu sine și cu toți cei din jur, în 1961, în infirmeria Aiudului, unde a fost internat doar cu câteva ore înainte de a muri.

POETUL

Azi n-am cioplit nici un vers.
Metafore lichide tânjesc după rotunjimea cuvântului,
Dar eu nu mă mai vreau anforă ci,
Răzvrătit împotriva stării de grație,
Behăi lumește.

Azi n-am prins în laț nici o pasăre cântătoare.
Simfonii latente se pârguiesc în gușe de privighetori
adormite,
Dar eu nu mă mai vreau strună
Și în lume e un cântec mai puțin.

Azi n-am surpat nici o stea.
Toți oamenii lumii sunt vii,
Toate lucrurile sunt la locul lor,

Iar eu printre ele le dau sens întrebuițându-le.

Azi n-am prins în laț nici o pasăre cântătoare

Și nu am dezrădăcinat nici o stea.

Va fi o noapte lungă noaptea ce vine,

Va fi o noapte lungă și somnul îmi va fi bântuit de năluci

Zeii nu-mi vor ierta îndrăzneala de a nu fi fost trist.

Demostene Andronescu

XII. GRUPUL „RECALCITRANȚILOR” (2)

Prințul Alexandru Ghica.

Dacă ar fi să se înalțe un monument **demnității umane**, acesta ar trebui să-l reprezinte, fără îndoială, pe prințul Alexandru Ghuca așa cum l-am cunoscut eu în Aiudul acelor vremi. Înalt, uscățiv, cu fața iluminată de o intensă trăire interioară, prințul Alexandru Ghica părea un ascet căruia spiritul îi năpădise țesuturile. Demn fără ostentație, modest fără fățarnicie și ferm fără nici cea mai mică urmă de rigiditate, el se comporta în toate împrejurările ca un adevărat prinț. Desigur, în închisoările prin care am trecut, am întâlnit și alți deținuți care, asumându-și conștient suferința ca pe o datorie a vieții lor, au reușit să depășească lumescul și să trăiască la granița dintre omenesc și sfîntenie. Nici unul însă (eu, cel puțin, nu am mai întâlnit pe nici unul) nu a reușit să realizeze acest lucru, atât de firesc, atât de armonios, cum a reușit să o facă el.

Majoritatea celor care reușeau această performanță, se refugiau în această zonă inaccesibilă mizeriilor condiției umane, dintr-un soi de egoism nevinovat, singularizându-se și căutând

să-și creeze un anume „confort”, sufletească necesară supraviețuirii. Prințul Alexandru Ghica o făcea însă pentru că așa îi era felul. Și în alte condiții, el ar fi trăit tot așa. Mereu avea câte ceva de dat fără să pretindă nimic în schimb. Nu accepta niciodată să i se facă favoruri numai pentru faptul că era prințul Ghica. Participa întotdeauna alături de ceilalți la corvezile impuse de viața de celulă (măturat, căratul și spălatul tinetelor, etc) și totdeauna o făcea în mod exemplar. Prin celulele prin care a trecut a lăsat o dără. Se străduia -și de cele mai multe ori reușea- ca acolo unde poposea el, să întroneze acea minimă armonie comunitară necesară supraviețuirii și conviețuirii. „Era - spune în cartea sa intitulată „Din împărăția morții” Gabriel Bălănescu care a stat mai mult timp cu el și l-a cunoscut bine - un desăvârșit camarad de suferință. . . Conviețuirea cu el era o adevărată desfătare sufletească”. Și, într-adevăr, așa era. Pe cât de exigent cu propria-i persoană, pe atât de înțelegător era cu ceilalți. Știa, ca nimeni altul, să menajeze susceptibilitățile celor din jur. Nu se lăsa niciodată antrenat în discuții sterile și niciodată nu a contrazis pe nimeni. Nu pentru că nu ar fi avut opinie, ci pentru a nu răni micile orgolii ale celor de lângă el. În raporturile cu administrația penitenciarului era ferm dar niciodată nu avea atitudini demonstrative, bătaioase. Se supunea demn regulamentelor și ordinelor pe care le primea dar, în cel mai elegant limbaj, refuza să o facă atunci când respectarea acestora ar fi adus o cât de mică atingere capitalului său moral și spiritual. Printre cei care au primit de la el lecții de supușenie demnă mă număr și eu. Eram proaspăt venit în Aiud și -dintr-un soi de teribilism juvenil- eram pus pe hartă. Ieșisem din anchetă și din procesul care a urmat cu amorul propriu șifonat și consideram de datoria mea ca, printr-o atitudine dârză, să-mi refac prestigiul. Printre altele, regulamentul obliga pe deținuți să salute personalul închisorii (de la comandant la ultimul gardian) cu formula „Să trăiți!” și prin ridicarea bonetei de pe cap. Cu prima ocazie, când am fost scoși la plimbare, eu am refuzat ostentativ să fac acest lucru, considerând gestul umilitor. Gardianul care ne însoțea a observat atitudinea mea de frondă și m-a apostrofat

brutal : „Bă, tu ăla, al treilea din rând, tu nu știi să saluți ?” . La care eu am răspuns țăfnos : „Fără bă, că doar n-am păzit porcii împreună !” . Gardianul a mormăit o înjurătură și și-a văzut mai departe de treabă. La întoarcerea în celulă, însă, mi-a notat numele în catastiful lui și după o jumătate de oră am fost scos la ofițerul politic care, fără prea multă vorbă, mi-a prescris șapte zile de izolare. După executarea celor șapte zile m-am întors în celulă înghețat bocnă (era în decembrie), flămând și frânt de oboseală căci la izolare nu puteai dormi decât în picioare sau cel mult rezemat de perete. Mi-au trebuit câteva zile până să-mi revin cât de cât. După ce mi-am revenit puțin prințul Ghica m-a luat deoparte și m-a muștrătat părintește : „De ce te expui pentru lucruri neesențiale ? Nu uita că ești aici sub ascultare și faptul că trebuie să-i saluți nu te dezonoarează pe tine mai ales că, până la urmă, tot îl vei saluta. Te vor mai izola o dată, de două ori, de nouă ori, până, te vor îmblânzi. Și atunci îi vei saluta de frică și va fi mai dezonorant. Păstrează-ți energia și cruță-ți sănătatea căci pușcăria e lungă și se vor ivi destule ocazii când va trebui să iei atitudini pentru care, într-adevăr , va merita să faci izolare” . Nu-mi mai amintesc dacă atunci m-a convins, dar pe parcurs mi-am dat seama că avea dreptate.

Pe lângă toate aceste calități, prințul Ghica era și de o surprinzătoare luciditate. Surprinzătoare pentru că, în condițiile vieții de închisoare, ruși de realitate și lipsiți de orice fel de informație, oamenii își pierdeau, în general, această capacitate. Chiar și cei mai instruiți și mai realiști dintre ei deveneau, în aceste condiții, de o subiectivitate și de o credulitate aproape copilărești. Un gest mai omenos al câte unui gardian, o atitudine mai șovăielnică a altuia, un zvon oarecare, o informație perimată și lipsită de importanță, toate erau interpretate ca semne ale unei iminente schimbări. Au fost cazuri când s-au dat și termene precise : „S-au retras trupele sovietice din țară ! În câteva săptămâni ne vom elibera ! La Geneva s-au întâlnit „cei mari” . Fără îndoială că acolo s-a pus și problema deținuților politici. Sigur ne vom elibera” . Și această adevărată infirmitate a deținuților a fost abil întreținută și exploatată de colonelul

Crăciun , în perioada reeducării, mai ales. Exemplu elocvent în această privință, îl constituie crearea, la sugestia și cu ajutorul colonelului Crăciun și a aparatului său politic bineînțeles, a așa-numitului „nou comandament legionar de acțiune în închisoare” . Despre ce era vorba ? În vara anului 1962, după declanșarea acțiunii de reeducare, când în închisoare se făceau permanente mișcări și componența celulelor se schimba de la o zi la alta, într-o zi, ca din întâmplare, s-au pomenit adunați în aceeași celulă câteva vârfuri ale Mișcării Legionare. Aceeași care în perioada de pregătire a reeducării fuseseră plimbați prin țară pentru a li se arăta realizările regimului comunist. Printre aceștia erau : Nistor Chioreanu, avocat, fost comandant al organizațiilor legionare din Transilvania, Victor Biriș, fost Secretar General la Ministerul de Interne, Ilie Niculescu, fost comandant al așa-numitului Corp al Răzleților , Victor Vojen, fost ministru al României la Roma și încă alți câțiva. Printre ei se afla și prințul Alexandru Ghica. Toți aceștia se cunoșteau, activaseră și luptaseră împreună și nu se mai văzuseră de ani de zile. După ce s-a consumat bucuria revederii, oamenii au început să schimbe între ei informații, păreri, năzuințe și, cum era și normal, au, ajuns să discute despre situația politică internă și internațională. Unii dintre ei dețineau câteva informații din anchetele la care fuseseră supuși cu puțin timp în urmă la București. Știau, de exemplu, câte ceva despre ceea ce atunci se numea „*spiritul Genevei*” , știau despre conflictul care devenea tot mai acut, dintre China și Uniunea Sovietică și știau chiar și despre animozitățile care începuseră între București și Moscova. Toate acestea i-au condus la concluzia că regimul comunist din România, constrâns de evoluția situației politice internaționale, va fi nevoit să facă unele concesii. Unii erau de părere chiar că evoluția politică din țară va parcurge un drum invers celui parcurs în perioada 1945-1948 și că, în aceste condiții, comuniștii vor fi siliți să accepte colaborarea cu fosta clasă politică românească atâta cât mai rămăsese ea. Odată ajunși la această concluzie ei și-au pus firesc întrebarea : În eventualitatea că se va ajunge la așa ceva, ca atitudine vom adopta ? Vom

accepta această colaborare ? Și dacă o vom accepta în ce condiții o vom face ? La toate aceste discuții au luat parte toți cei din celulă cu excepția prințului Ghica care, în toată această perioadă, a stat deoparte tăcut și inaccesibil. Când a fost întrebat care este părerea lui, el a răspuns : „*Nu vă îmbățați cu iluzii. Nu vă dați seama ce cursă ni se întinde ? Mai bine rugați-vă, căci ne așteaptă vremuri grele*” . Evenimentele ulterioare au demonstrat cu prisosință că prințul a avut dreptate. După câteva zile, toți cei care luaseră parte la aceste discuții au fost izolați și a urmat o anchetă extrem de dură. Securității, care era maestră în astfel de înscenări, nu ia fost greu să transforme această nevinovată discuție într-o „*periculoasă conspirație*” . Singurul care nu a putut fi implicat în această josnică înscenare a fost, datorită lucidității sale, prințul Alexandru Ghica. Și aceasta spre deziluzia furioasă a colonelului Crăciun care l-ar fi vrut implicat pentru a avea -și împotriva lui- un element de șantaj în plus. În toată perioada reeducării , prințul Ghica a avut o atitudine fermă și neechivocă. Dintru început, el și-a precizat, demn și echilibrat, atât verbal cât și în scris atunci când i s-a cerut, poziția, de pe care nu a putut fi clintit, oricât de mari și de inumane au fost presiunile care s-au exercitat asupra lui. Printre altele, colonelul Crăciun avea o plăcere aproape diabolică să umilească și să rănească oamenii, mai ales pe cei importanți (personalitățile), în ceea ce aveau ei mai sfânt. Și, unul dintre clienții lui preferați în această privință era, firește, prințul Ghica. De fiecare dată când regiza câte un „*spectacol*” cu public (și o făcea , după cum am mai amintit cu altă ocazie, destul de des), prințul era adus de prin cotloanele închisorii în care era izolat pentru a fi ținta batjocurilor lui. „*Uitați-vă la el - a spus într-o astfel de ocazie colonelul Crăciun , adresându-se celorlalți deținuți - cică l-ar blestema strămoșii (făcea alizie la ilustrii săi înaintași) dacă ar îndrăzni să întineze memoria lui Corneliu (acesta era Codreanu). Coboară cu picioarele pe pământ prințe, coboară cu picioarele pe pământ că de nu, aici vei putrezi*” .

O dată, intrând solemn și plin de importanță, cum o făcea de obicei, în sala în care eram adunați, colonelul Crăciun i s-a

adresat fără vreo altă introducere prințului : „*Ei, prințe, cum e la izolare ? Îți mai arde de dans ? Și apoi adresându-se sălii : „Uitați-vă la el ! Pare om serios. L-am prins dansând în celulă. El spune că a făcut mișcări să se încălzească , dar nu e adevărat. Se zbenguia. dăduse incul în el. E, pe semne, prea bine hrănit. L-am băgat la izolare, bineînțeles”* . La care prințul Ghica, ridicându-se în picioare, a replicat calm : „*Domnule colonel, dumneavoastră știți prea bine că nu am dansat. Nici unui om cu mintea întregă- și eu am pretenția că am, încă, mintea întreagă- nu-i arde în asemenea condiții, de dans. Dar . . .*”

Și nu a mai continuat căci ar fi însemnat să spună niște adevăruri care l-ar fi mâniat pe Crăciun.

Altă dată, prințul Ghica a fost luat, urcat într-o mașină și dus prin împrejurimile Aiudului să vadă și să se minuneze de mărețele realizări ale regimului. A vizitat ferme de stat, șantiere de construcții, blocuri de locuințe, etc. și în drum a trecut și pe lângă Mureș, pe malurile căruia cresc splendide sălcii plângătoare. La întoarcere prințul a fost dus în fața oamenilor adunați în sala în care se țineau ședințele de reeducare și l-a îndemnat să le spună unde a fost și ce i-a plăcut mai mult din cele câte a văzut. „*Sălciiile plângătoare, domnule colonel, sălciiile plângătoare*” a răspuns prințul Ghica cu o ușoară urmă de ironie în glas. „*Auziți, domnilor, ce i-a plăcut prințului. Sălciiile plângătoare ! Altceva n-a văzut. N-a avut ochi decât pentru sălciiile plângătoare*” , a țipat aproape colonelul și a ieșit mânios din sală urmat de suita sa.

Bineînțeles, îndrăzneala de a nu fi avut ochi decât pentru sălciiile plângătoare l-a costat pe prințul Ghica alte zile de izolare, alte mizerii de neimaginat, dar cu toate acestea, el a rămas credincios sieși până la sfârșit.

XIII. GRUPUL „RECALCITRANȚILOR” (3).

Prințul Alexandru Ghica.

Pentru că personalitatea prințului Alexandru Ghica este atât de complexă încât nu poate fi definită doar prin câteva calități (demnitate, modestie, luciditate) pe care i le-am scos deja în evidență, voi mai zăbovi un timp în preajmă-i. Pentru a încerca, cu puținătatea posibilităților mele de evocare, să o aproximez în toată complexitatea ei.

Am amintit deja că prințul Ghica se numără printre acei întemnițați (și aceștia nu erau puțini, lunga perioadă de detenție și condițiile extrem de dure la care au fost supuși făcându-i pe mulți să înțeleagă acest lucru) care erau conștienți de faptul că lupta în care erau angajați transcende lumescul, petrecându-se în spirit. Era conștient, de asemenea, că triumful răului în lume este numai vremelnice, chiar dacă această vremelnicie se va întinde peste o perioadă istorică. Conștiința că sub *specie aeternitatis* forțele binelui vor triumfa îi dădea -atât lui cât și celorlalți- tăria necesară să reziste împotriva asalturilor răului. Credea -ca nimeni altul dintre laici- în forța mântuitoare a rugăciunii și, fără să fie un bigot, își petrecea o mare parte din timp, chiar și atunci când nu era singur în celulă, în meditație și în rugăciune. Avea o mare înțelegere pentru oameni în general și pentru cei ajunși în situații limită în special, pentru îndoielile și frământările lor sufletești. Nu a judecat niciodată pe nici unul dintre cei care au acceptat reeducarea, nici chiar pe aceia care, prin poziția lor, ar fi avut datoria morală să reziste, considerând că fiecare are dreptul să încerce să se salveze, atunci când nu mai are resursele sufletești necesare continuării luptei, așa după cum crede el de cuviință și după cum îi dictează propria conștiință.

Desigur, om fiind, prințul Ghica va fi avut și el îndoielile, slăbiciunile și dorurile lui. Va fi avut și el, ca noi toți ceilalți, momentele lui de deznădejde. Niciodată însă nu s-a lăsat

copleșit de ele. Niciodată nu a dat adversarului satisfacția de a-l vedea clintindu-se din hotărârile lui. O singură dată a fost totuși surprins, de către unii din camarazii săi de suferință cu lacrimi în ochi. Aceasta s-a întâmplat atunci când colonelul Crăciun i-a citit, în fața deținuților adunați în acest scop la „club” , o scrisoare de acasă, de la soția lui. Căci securitatea care, de bună seamă, supraveghea îndeaproape acțiunea de reeducare, recurgea -în unele cazuri- la acest mârșav procedeu. Punea pe cei din familie (părinți, soție, copii) să scrie celui în cauză o scrisoare prin care acesta era implorat să fie docil și să se supună regulamentelor închisorii, pentru a se putea bucura, ca și alții, de clemența regimului. O asemenea scrisoare a primit și prințul Ghica. Colonelul Crăciun a ținut să i-o citească personal pentru a-i mări, credea el, efectul asupra lui, cât și asupra celorlalți deținuți. „*Prințe*, zise el, după ce urcă cele câteva trepte ale estradei pe care se cocoța de obicei pentru a domina sala, *uite, ai vești de acasă. Vino aici, să ți le citească*” . Și după ce prințul ajunsese lângă estradă, Crăciun începu să-i citească scrisoarea în care cu ușurință se putea recunoaște stilul securității. Căci conținutul tuturor acestor scrisori era sugerat sau chiar dictat de către securitate. Soția îi comunica că, atât ea cât și copiii, sunt sănătoși, că locuiesc în Galați unde are un serviciu la care câștigă suficient pentru a se întreține și pentru a-l ajuta pe băiat care este student în ultimul an la medicină, că fetele sunt stabilite în București și că amândouă au servicii bune, etc. Nu omitea să adauge că condițiile de afară s-au schimbat mult în bine, că în țară s-a construit enorm și că regimul se ocupă îndeaproape de familiile celor închiși ; sfârșea prin a-l implora să se comporte bine în închisoare, să fie supus și ascultător și să-și recunoască greșelile pentru ca, în felul acesta, să poată beneficia și el de decretele de grațiere care s-au dat și pe baza cărora mulți s-au eliberat deja. Prințul a ascultat lectura scrisorii fără să scoată un cuvânt. Nici o tresărire pe fața-i uscată și osoasă, nici un semn care să trădeze vreo emoție. Părea o stană de piatră. La sfârșit, când colonelul Crăciun , după ce i-a ținut și discursul de rigoare, l-a pofcit la loc, a zis doar un mulțumesc sec și s-a îndreptat spre

fundul sălii, de unde venise. În drum, deținuții printre care a trecut au observat că ochii îi erau scăldați în lacrimi.

În toamna anului 1962, când acțiunea de reeducare era în toi, l-am reîntâlnit pe prințul Ghica cu prilejul unuia dintre „spectacolele” despre care am amintit că le regiza colonelul Crăciun cu anumite ocazii (eliberarea unor loturi de deținuți considerați reeducați, prezentarea autodemascării unor personalități , etc.) pentru a sensibiliza și stimula masa de deținuți în general și pe cei recalcitranți în special. Nu ne mai văzusem, sau mai exact nu ne mai vorbisem, de mai bine de doi ani de când el fusese luat din celula în care stătusem împreună și dus, după cum am aflat mai târziu, la Ministerul de Interne și în vizită prin țară, pentru a fi determinat să accepte reeducarea. Cum , de data aceasta, bâlciul la care eram obligați să asistăm s-a prelungit până noaptea târziu, pe la ora 10 seara ni s-a dat o pauză pe durata căreia ni s-a permis să ne plimbăm într-o curte interioară puternic luminată, pentru a putea fi supravegheați. De îndată ce am ieșit afară, l-am căutat cu privirea și am alergat la el. Ne-am îmbrățișat și, după ce ne-am întrebat unul pe altul de sănătate, m-a cuprins părintește pe după umeri și ne-am plimbat o bună bucată de vreme în tăcere. Simțeam că îl frământă ceva, că vrea să-mi spună ceva, dar nu știa cum să înceapă. Într-un târziu a început cu o voce blândă care aducea totuși a mustrare : *„Am auzit că nu ești cuminte, că faci prostii”* . La început am crezut că este vorba de o neînțelegere sau că cineva, vrând să mă compromită, i-a șoptit cine știe ce despre mine. Căci și atunci, și acolo, funcționa mașina de zvonuri denigratoare, abil mânuită de aparatul politic al închisorii, pentru a semăna neîncrederea între oameni. Nedumerit, l-am privit întrebător. *„Da, mi-a răspuns, am auzit că refuzi să accepți reeducarea. De ce ? Nu-ți dai seama că aceasta este singura cale de a ieși de aici ? , ,* . L-am întrebat, cu o urmă de revoltă în glas : *„Cum, domnule Ghica, dumneavoastră, tocmai dumneavoastră care refuzați cu atâta îndârjire această monstruoasă care se cheamă reeducare, mă îndemnați pe mine să o accept ?”* . Oprindu-se în loc și punându-mi mâna pe umăr mi-a spus : *„Măi băiete , voi sunteți*

tineri, voi trebuie să ieșiți de aici și să vă refaceți viața. Aveți acest drept care este , în același timp, și o datorie. V-ați dăruit destul. Acum aveți obligația să și trăiți și să vă realizați în măsura în care vă mai puteți realiza. Lăsați-ne pe noi, bătrânii, pe aceia dintre noi care ne simțim în stare, să achităm nota de plată, căci noi avem obligații mai mari decât voi. Suntem datori față de trecutul nostru, suntem datori să apărăm memoria martirilor noștri” . - ”Să iau acest îndemn ca pe o dezlegare ?, l-am întrebat. - ”Nu, mi-a răspuns , eu nu am dreptul nici să leg, nici să dezleg. Eu îți dau doar un sfat. Tu vei face însă ceea ce îți va dicta conștiința. Dacă te vei hotărî să rezisti, să o faci însă cu umilință creștină, netrufindu-te. Și încă ceva : încearcă să-i înțelegi pe cei care au ales sau vor alege de acum încolo celălalt drum. Nu-i judeca prea aspru. Suntem cu toții oameni și cu toții avem limite. Fiecare pe ale noastre”.

Între timp, pauza se terminase și gardienii ne îndemnau să intrăm și să ne ocupăm locurile în sală. Ne-am depărțit îmbrățișându-ne, plecând fiecare să ne împlinim destinul. A fost pentru ultima dată când am avut prilejul să stăm de vorbă. De văzut n-am mai văzut cu ocazia altor asemenea „spectacole” , dar de vorbit nu ne-am mai putut vorbi. Am schimbat numai priviri. Semnificative.

XIV. GRUPUL „RECALCITRANȚILOR”.

Am zăbovit mai mult în preajma profesorului George Manu și a prințului Alexandru Ghica pentru că, așa cum am amintit deja, ei au fost cele mai proeminente figuri ale rezistenței la această criminală acțiune numită eufemistic reeducare, primul plătind cu viața „îndărătnicia” sa de a rămâne până la capăt OM, celălalt asumându-și, demn și fără ostentație, ca pe o datorie a vieții sale, un destin tragic, conștient fiind că, în lupta cu forțele răului „esențial este spiritul de jertfă” . Ei nu au fost însă singurii care au ales acest drum refuzând să se lase ademeniți de

„cântecul de sirenă” al vieții. Cotloanele Aiudului erau pline de cei care au rezistat tentației de a privi îndărăt , pentru a nu fi transformați în stane de piatră. Majoritatea acestora făceau parte din categoria „rezistenței eroice” , a acelor care, imuni la orice fel de tratament administrat pentru a fi îngenunchiați, își înfruntau vehement asupritorii, denunțând acțiunea lor criminală și atrăgându-le atenția că vor răspunde cândva de toate ticăloșiile lor. Unii dintre aceștia refuzau ei înșiși, cu ostentație, să participe la activitățile așa-numitelor "Cluburi" sau la orice fel de acțiune care era în legătură cu reeducarea ; iar alți erau ținuti departe de aceste activități chiar de către colonelul Crăciun însuși care se temea că prezența lor printre ceilalți deținuți ar fi putut influența negativ „munca” de reeducare. Căci acesta (este vorba de colonelul Crăciun, care cunoștea bine pe fiecare deținut în parte în lunga perioadă de pregătire a acțiunii de reeducare avusese timp să studieze, cu ajutorul aparatului politic al închisorii, întărit cu cadre special pregătite în acest scop, tăria de caracter și comportamentul fiecăruia) era conștient că o confruntare publică cu unii dintre acești „recalcitranți” , pe lângă faptul că i-ar știrbi lui autoritatea, ar fi putut transforma acțiunea de reeducare în contrariul ei. Din aceste motive, el nu a riscat să aducă în amintitele „Cluburi” sau la „spectacolele” pe care periodic la regiza pe unul ca Traian Anderca, de exemplu, care cu instinctul de conservare atrofiat parcă, nu se sfia să le arunce în față, lui și tuturor celorlalți temnicheri, tot ce gândea despre ei și despre regimul criminal pe care îl slujeau. Cu o logică impecabilă și cu un calm desăvârșit, fără să-i pese de consecințe, acesta le demonstra, ori de câte ori avea ocazia, cât de ticăloși sunt și cum vor da ei, cândva, socoteală, în fața instanțelor omenești și în fața lui Dumnezeu, de toate nelegiuirile pe care le săvârșesc. Și ca Traian Anderca erau mulți. Unul dintre aceștia a fost inginerul Gheorghe Brahonschi, de exemplu, care, în toată lunga-i perioadă de detenție, nu a acceptat să facă nici cel mai neînsemnat compromis, trăind și acționând conform unor comandamente morale pe care nu le-a încălcat niciodată. Din aceste motive era în permanent conflict cu administrația

închisorii care, bineînțeles, nu i-a rămas niciodată datoare. Un altul a fost veșnic revoltatul Nae Cojocaru, avocat din Constanța, cel pe care, cu ani în urmă, un alt zbir al închisorilor, maiorul Goiciu, îl zidise de viu - pentru a-l „cuminți” - într-o nișă din capătul unui culoar al închisorii din Gherla, unde a fost ținut mai bine de jumătate de an. În sfârșit, nu pot încheia această succintă enumerare fără să evoc aici figura devenită legendă la Aiud, a studentului Valeriu Turturean pe care colonelul Crăciun l-a izolat, pentru atitudinea sa demnă și dârză, pe un ger năpraznic, într-o celulă special amenajată în acest scop, cu intenția vădită de a-l extermina. Și dacă totuși a supraviețuit, aceasta s-a datorat numai unui adevărat miracol.

Asupra acestora și a tuturor celor asemeni lor, pe lângă tratamentul inuman de sever ce li se aplica (înfometare, izolare, neacordare de asistență medicală, etc.) se acționa pentru a fi siliți să capituleze, prin alte metode. Una dintre aceste metode consta în trimiterea în celulele în care „recalcitranții” erau izolați, a câte unui emisar care avea misiunea de a-l convinge să renunțe, cel puțin de formă, la atitudinea lor ostilă față de reeducare și față de regimul care o patrona. De obicei, emisarul respectiv era, fie un prieten apropiat al celui în cauză, fie cineva care avusese cândva un ascendent moral sau de altă natură asupra acestuia. De altfel, metoda nu era nouă. Ea fusese experimentată cu rezultate „excelente” și la Pitești. Numai că acolo celui căruia i se cerea să-și „convingă” prietenul i se punea ciomagul în mână și era obligat să tortureze și fizic. La Aiud tortura era numai sufletească. Sunt numeroase cazurile în care „reeducatorii” au încercat să șubrezească rezistența morală a oamenilor prin această metodă. Și câteodată acest mijloc de lămurire a dat rezultate, însă de cele mai multe ori el a eșuat.

În acest sens este cunoscut cazul avocatului Puiu Atanasiu. Acesta fusese prizonier în Rusia unde se impusese prin înalta sa ținută morală și prin comportamentul său demn, atât în relațiile cu ceilalți camarazi de suferință, cât și în cele cu administrația lagărului. A făcut parte din grupul de ofițeri care au avut curajul să o înfrunte pe Ana Pauker când aceasta a venit în

lagăr să recruteze voluntari pentru diviziile „Tudor Vladimirescu” și „Horia, Cloșca și Crișan”. La întoarcerea în țară a fost arestat și în închisoare a continuat să aibă aceeași atitudine demnă și lipsită de echivoc ca și în prizonierat, neadmițând să facă nici cel mai neînsemnat compromis. Când s-a pus problema reeducării a denunțat-o ca fiind un atentat la adresa demnității umane, fapt pentru care i s-a aplicat același tratament ca tuturor celor care au adoptat aceeași atitudine. Pentru a-l aduce pe „calea cea bună”, colonelul Crăciun i-a trimis în celula în care era izolat pe Puiu Chivulescu, un fost camarad de al său care, în prizonierat fusese, ca și el, un monument de demnitate și de tărie de caracter. Avusese însă neșansa să treacă prin Pitești unde a fost făcut zob, atât din punct de vedere fizic, cât și suletește. Pentru a înțelege drama acestui om este suficient să reamintesc remarca pe care a făcut-o în legătură cu prăbușirea lui un alt camarad al său de prizonierat : *„Am înțeles ce a însemnat Piteștiul - spunea el - când am aflat că Puiu Chivulescu a fost înfrânt. Dacă el, care în lagăr s-a comportat așa cum numai noi știm că s-a comportat, nu a putut să reziste, înseamnă că nimeni nu ar fi putut rezista”* . Întâlnirea dintre cei doi foști tovarăși de luptă și de suferință din lagărul de prizonieri a fost dramatică și înduioșătoare în același timp. Până la urmă, toate strădaniile lui Puiu Chivulescu de a-și convinge prietenul de inutilitatea luptei pe care acesta se încăpățâna să o continue s-au dovedit zadarnice, căci Puiu Atanasiu a rămas ferm și neclintit pe poziție până la sfârșit.

La fel s-a întâmplat și cu poetul Ștefan Vlădoianu. Acesta fusese arestat încă din 1942 și aproape toți cei 22 de ani petrecuți fără întrerupere în închisoare, a fost „găzduit” în Aiud. În ultima perioadă, din cauza tratamentului bestial la care a fost supus și a refuzului de a i se acorda asistență medicală, își pierduse complet vederea. Cu toate acestea, atunci când a început acțiunea de reeducare, el a refuzat categoric să o accepte, împărtășind astfel soarta tuturor celorlalți recalcitrați. Pentru a fi convins să-și schimbe această atitudine intransigentă, în celula în care era izolat de unul singur a fost introdus, la un moment dat, un

oarecare Gheorghiu, originar din același oraș cu el (Constanța) cu misiunea de a-l prelucra și de a-l aduce la sentimente mai bune. Acesta s-a străduit să-l convingă că dacă ar accepta reeducarea, ar putea beneficia, printre altele, de un tratament medical adecvat care i-ar putea reda vederea. Ispita era mare, însă demnitatea poetului orb s-a dovedit a fi și mai mare. După numai câteva zile, emisarul colonelului Crăciun s-a reîntors de unde venise fără să-și fi îndeplinit misiunea. Ștefan Vlădoianu a rămas credincios sieși și crezului său pentru care și-a sacrificat tinerețea. Securitatea sau destinul nu l-au iertat însă, căci la puțin timp după eliberare a murit suspect, călcat de o mașină.

XV. UCIGAȘII DE IDEI.

În interviul care i s-a luat pentru „Memorialul durerii” , colonelul Crăciun lasă să se înțeleagă că inițiativa reeducării de la Aiud i-ar aparține. Afirmatie inexactă și gratuită căci în închisorile comuniste nu era posibil așa ceva. Nici un director de penitenciar, oricât de destoinic și plin de inițiative ar fi fost și oricâtă încredere i s-ar fi acordat de către superiori (partid, Ministerul de Interne, Securitate, etc.), nu putea iniția și pune în aplicare, cu de la sine putere, o acțiune de asemenea anvergură. În condițiile în care, în perioada respectivă, în închisori și îndeosebi în Aiud care era, în mod special sub lupa Ministerului de Interne și a Securității, nici chiar o simplă mutare a unui deținut dintr-o celulă în alta nu se putea face fără știrea și aprobarea celor de la centru, este de neconceput ca un comandant de închisoare, fie el chiar colonelul Crăciun , să poată întreprinde și duce până la capăt, pe cont propriu, o asemenea acțiune.

[înând cont de afirmațiile făcute de colonelul Crăciun în respectivul interviu, s-ar putea presupune că ideea reeducării i-a aparținut lui dar că, înainte de a o pune în aplicare, a cerut și a obținut aprobarea superiorilor săi . Nici această ipoteză nu este însă plauzibilă pentru că, așa după cum am demonstrat într-unul

din episoadele anterioare, această inumană acțiune a fost hotărâtă și pusă la punct în birourile Comitetului Central al Ministerului de Interne cu mult înainte de declanșarea ei, într-un moment când colonelul Crăciun nu era încă comandantul Aiudului, el fiind numit în această funcție tocmai în vederea îndeplinirii acestei misiuni. Așa stând lucrurile se pune întrebarea : De ce colonelul Crăciun își asumă această responsabilitate ? O face poate din reflex sau poate, pur și simplu, pentru a-și da importanță. Căci este clar că inițiativa reeducării nu-i aparține. Lui îi aparține doar râvna cu care a dus la îndeplinire, precum și unele dintre metodele pe care pe care le-a întrebuințat pentru înfrângerea rezistenței fizice și morale a celor care refuzau să o accepte.

Nu vom mai repeta în cele ce urmează argumentele pe care le-am adus în episoadelor pe care le-am adus în episoadele de început ale acestui demers, pentru a demonstra că această acțiune a fost concepută și minuțios pregătită la cel mai înalt nivel. Vom aminti doar faptul că, cel puțin aparent, ea a avut un caracter general, în sensul că a fost aplicată și deținuților din alte închisori. Or, o asemenea decizie nu putea fi luată decât de organele de la centru. Este adevărat că în celelalte penitenciare, acțiunea de reeducare a avut un caracter mai mult formal, ea limitându-se doar la o muncă de informare a celor în cauză despre nemaipomenitele realizări ale regimului comunist și despre noile realități și aspirații ale societății românești. În acest scop li se citea presa, li se proiectau filme și li se țineau conferințe pe teme cu grijă alese. Atâta tot. Nu li se pretindea nimic în schimb. Nici măcar să se entuziasmeze. La Aiud, însă, a fost cu totul altceva. Aici erau întemnițați, cu foarte puține excepții, doar membrii ai Mișcării Legionare care, de-a lungul timpului, se dovediseră a fi cei mai înverșunați și mai consecvenți adversari ai comunismului. Din aceste motive aici s-a lucrat altfel. Sub pretextul informării și pregătirii oamenilor pentru a putea fi „recuperați și redați purificați societății” cum îi plăcea să spună adesea colonelul Crăciun, s-a urmărit cu perseverență, nu numai compromiterea și pervertirea

conștiințelor , ci și uciderea ideilor forță care formaseră acele conștiințe și care, nestârpite, ar fi putut forma și altele. Din acest punct de vedere, reeducarea de la Aiud este continuarea, cu alte mijloace și în alt context , a „operei” de nimicire a spiritualității legionare, începută și experimentată cu un deceniu în urmă la Pitești.

Că Mișcarea Legionară a fost și continuă încă să fie , atâta cât a mai rămas din ea după aproape 60 de ani de persecuții și de cumplite prigoane, cea mai consecventă și cea mai bine organizată și structurată grupare de luptă împotriva comunismului, este un fapt recunoscut până și de cei mai înverșunați dușmani și denigratori ai ei. Apărută imediat după instalarea comunismului în Rusia, ca o reacție de apărare a societății românești împotriva acestui flagel care amenința să se întindă și peste România de-abia reîntregită, această mișcare s-a consolidat și s-a structurat, nu doar ca simplă ideologie, ci ca o mișcare spirituală românească și creștină, în condițiile luptei, atât împotriva acestui pericol care se profila tot mai amenințător dinspre Răsărit , cât și împotriva inerțiilor și a adversităților din țară. Este interesant de remarcat că acest pericol a fost sesizat, sau mai bine zis a fost intuit, de către tineri așa cum s-a mai întâmplat și în alte momente de răscruce ale zbuciumatei noastre istorii. Generația matură, cea a cărei ideal fusese realizarea României Mari, generația „Nicolae Iorga” cum o numește, pare-mi-se, Nae Ionescu, se consumase cheltuindu-și energiile și entuziasmele în lupta pe care au dus-o pentru realizarea mărețului ei ideal și acum strălucea numai, fără să mai dogorească. Clasa politică care făurise România Mare s-a transformat pe nesimțite, după euforia victoriei (fatalitate istorică ?) într-o clasă de politicieniști care-și risipeau energiile ce le mai rămăseseră într-o luptă, adesea meschină, de interese, nemaifiind nici capabili și nici dispuși să se ocupe de problemele vitale ale tânărului stat pe care ei îl făuriseră. Această sarcină a trecut, cum era și firesc, pe umerii tinerei generații, a „generației de la '22” cum a fost ea numită. Având șansa să aibă în fruntea ei un lider harismatic, această generație s-a constituit într-o mișcare

structurată pe valorile naționale și pe spiritualitatea creștină, al cărui program de luptă și de acțiune avea și o puternică componentă anticomunistă.

Pentru a scoate în evidență cât de conștientă și de preocupată era Mișcarea Legionară de pericolul comunist și ce importanță acorda ea luptei împotriva acestui flagel este suficient să reproducem un fragment din scrisoarea-avertisment pe care liderul acestei Mișcări, Corneliu Zelea Codreanu, a adresat-o regelui Carol al II-lea în primăvara anului 1936, când erau în toi tratativele pentru încheierea tratatului de prietenie cu Rusia Sovietică : „... . Apropierea de Rusia Sovietică este un gest de trădare pe care poporul român l-ar face față de Dumnezeu și față de ordinea morală a lumii. De vor intra trupele rusești la noi și vor ieși învingătoare în numele diavolului, ele nu vor pleca înainte de a ne sataniza, adică bolșeviza” . Din nenorocire pentru noi și pentru celelalte țări din această parte a Europei, această profecie-avertisment s-a împlinit. Trupele sovietice au venit „victorioase în numele diavolului” , ordinea morală a lumii pe care au invadat-o a fost demolată, iar valorile care au stat la baza acesteia au fost călcate în picioare. Și nu au plecat până când nu ne-au satanizat.

Comunismul instalat în România de aceste trupe invadatoare a întâmpinat însă o dârză rezistență din partea conștientă și responsabilă a poporului român. Printre cei mai înverșunați, mai disciplinați și mai hotărâți luptători împotriva lui s-au numărat, bineînțeles, și membrii Mișcării Legionare. Ei au respectat legământul pe care îl făcuseră înaintașii lor cu mai bine de un sfert de veac în urmă, în primăvara anului 1919, în pădurea Dobrina de lângă Huși : „Dacă armata bolșevică va trece Nistrul și apoi Prutul ajungând să încalce și locurile noastre, noi să nu ne supunem, ci să ne retragem cu toții în pădure înarmați. Aici să organizăm un centru de acțiune și de rezistență românească, și prin lovituri date cu măiestrie să zdruncinăm inamicul, să menținem o stare de spirit de neaplecare, și să întreținem o scânteie de nădejde în mijlocul masei românești din sate și orașe” . Așa suna legământul făcut în 1919. Dar rușii nu au venit atunci,

ci cu un sfert de secol mai târziu. Și nu numai ca cotropitori, ci și pentru a ne sataniza. Cei care se simțeau solidari cu autorii legământului de atunci s-au retras în munți pentru a se opune cu arma în mână forțelor răului , nu pentru a învinge, căci erau conștienți că lupta era inegală, ci „pentru a menține o stare de spirit de neaplecare” și „pentru a întreține o scânteie de nădejde” . Și, pentru cutezanța și dârzenia lor, regimul comunist odată consolidat și stăpân peste țară, nu i-a iertat, ci le-a pregătit un tratament aparte. Așa se explică Piteștiul, așa se explică și Aiudul. Atât în Pitești, cât și în Aiud s-a urmărit, pe lângă uciderea conștiințelor, și uciderea ideilor care au format respectivele conștiințe. „Noi vom fi groparii Mișcării Legionare” declarau cu emfază călăii de la Pitești. Același lucru l-au declarat un deceniu mai târziu și călăii de la Aiud.

Dar ideile nu pot fi ucise . . .

XVI. UCIGAȘII DE IDEI (2)

Încercam, în episodul anterior, să-mi explic și să explic motivele pentru care membrilor Mișcării Legionare li s-a aplicat, în temnițele comuniste, un regim cu totul aparte. Acest fapt este o realitate pe care nimeni nu o poate contesta. Nu este vorba numai de reeducările de la Pitești și Aiud, acțiuni în care - este știut - au fost implicați, aproape în exclusivitate, numai ei, ci de întreaga perioadă de detenție. Începând din anul 1948, an în care au fost declanșate primele arestări masive, și până în anul 1964, anul „marei slobozenii”, legionarii au fost, atunci când era posibil, izolați de ceilalți deținuți, fie că este vorba de închisorile de execuție, fie că este vorba de coloniile de muncă. Aiudul și Gherla, de exemplu, au fost pe rând, în anumite perioade, închisori populate exclusiv sau aproape exclusiv cu legionari, iar la Târgșor, în apropiere de Ploiești, au fost întemnițați pentru o lungă perioadă de timp numai elevi, foști membri ai Frățiilor de Cruce. De asemenea, la Canal sau în alte colonii de muncă existau brigăzi, așa-zis disciplinare, formate numai din legionari, cărora li se aplica un tratament special, deosebit de dur. Nu vreau să insinuez prin aceasta că ceilalți deținuți s-ar fi bucurat de un tratament mai blând, mai uman. Nu. Întreg gulagul românesc a fost un adevărat infern dantesc. Dar după cum în infernul lui Dante există mai multe trepte ale caznelor, tot așa și în infernul gulagului comunist era organizat în mai multe trepte ale ororii. Bătăi, izolări, înfometare sistematică, munci istovitoare în timpul zilei și carceră pentru neîndeplinirea normei, noaptea, neacordarea de asistență medicală, etc., etc., toate acestea erau pedepse obișnuite, aplicate tuturor deținuților, indiferent de coloratura lor politică, pentru a-i distruge fizic și moral. Legionarii le aveau, bineînțeles, pe toate acestea,, dar și ceva pe deasupra. Supravegherea lor era mult mai severă, iar prevederile absurde ale regulamentelor, care erau aceleași pentru toate penitenciarele, lor li se aplicau cu râvnă sporită. Aparatul politic

și temnicherii din închisorile în care ei își executau pedeapsa erau cu grijă selectați dintre cele mai dure și mai fără de suflet elemente ale securității și special instruiți pentru a fi cât mai neîndurători cu acești „înrașiți dușmani ai poporului” . De asemenea, în lagărele de muncă, brigăzile formate din legionari aveau în fruntea lor brigadieri recrutați din rândurile deținuților de drept comnu, adesea criminali notorii, cărora li se dădea mână liberă, drept de viață și de moarte asupra celor pe care îi aveau în subordine și pe care îi stimulau cu băta și cu gârbaciul. Și dacă se întâmpla (și se întâmpla adesea) să mai și moară câte unul, fie istovit de efort, fie sub ploaia de lovituri ale satrapului, acesta nu avea de dat socoteală nimănui, căci nimeni nu-l trăgea la răspundere. Dimpotrivă, era chiar felicitat și uneori chiar recompensat pentru isprava sa.

Nu aş vrea să se interpreteze că fac, cu această ocazie o pledoarie *pro domo*. Vreau numai să scot în evidență faptul că , în temnițele din România, acestei categorii de deținuți politici i s-a aplicat un tratament discriminatoriu și, explicând motivele acestei discriminări, să demonstrez că atât monstruosul experiment de la Pitești, cât și nu mai puțin monstruoasa acțiune de reeducare de la Aiud nu au fost întâmplătoare, ci că ambele au făcut parte dintr-un plan, bine pus la punct, elaborat în birourile Ministerului de Interne și ale Comitetului Central, la îndemnul și sub directa îndrumare a consilierilor sovietici, imediat după instaurarea comunismului în țara noastră. Acest plan urmărea un scop precis : acela de a anihila pe cei mai înverșunați adversari ai comunismului din țara noastră, fie suprimându-i fizic, fie pervertindu-le conștiințele și schilodindu-le sufletele, precum și de a ucide ideile-forță care au făcut posibilă apariția, în țara noastră, a acelei *stări de spirit* care a fost Mișcarea Legionară.

Am demonstrat, cu altă ocazie, că Mișcarea Legionară a apărut și s-a dezvoltat ca o *necesitate istorică*, în condițiile create în această parte a Europei de rezultatele primului război mondial. Ea nu a fost doar o simplă ideologie, ci o *mișcare spirituală* de regenerare a sufletului românesc, structurată pe valorile naționale și pe spiritualitatea creștină. Și pentru că,

printre pericolele care pândeau societatea românească în perioada respectivă, se profila tot mai amenințător, dinspre Răsărit, și pericolul comunist, programul de luptă și de acțiune al acestei mișcări a avut încă de la începuturile ei și o puternică componentă anticomunistă. Această atitudine fermă și nedisimulată nu a trecut neobservată, ci a fost sesizată și de noii stăpâni de la Kremlin, care, după ce și-au consolidat în interior nefastul lor regim, au început să se pregătească pentru a declanșa „revoluția mondială”. Căci Rusia, bolșevică acum, nu a renunțat la tendințele ei hegemonice, ci continua, în numele „internaționalismului proleter” de data aceasta, să promoveze aceeași obsedantă politică expansionistă de totdeauna. În acest scop, Moscova, prin agenții săi, a studiat cu atenție situația politică și socială din țările vecine, în care urmărea să-și exporte revoluția, încercând, astfel, să depisteze atât factorii favorizanți (formațiuni și personalități politice dispuse să colaboreze sau să facă compromisuri, nemulțumiri pe care să le speculeze, etc.), cât și pe cei ostili planurilor lor. În felul acesta, ei și-au dat repede seama că, în România, cea mai înverșunată și eficientă rezistență împotriva comunismului o va opune Mișcarea Legionară, ai cărei membri erau educați și pregătiți, printre altele, și în acest scop.

De aceea, comuniștii ruși au acordat o atenție deosebită acestei adevărate revoluții spirituale românești, mai ales începând cu a doua jumătate a deceniului patru, când această mișcare a devenit și o forță politică de care trebuia să se țină seamă. Există indicii că -în această perioadă- N.K.V.D.-ul a încercat (și probabil a și reușit) să-și infiltreze, în rândurile ei, agenți special instruiți în acest scop, pentru a-i studia modul de organizare și pentru a încerca de a o compromite și submina din interior. Dovezi în acest sens nu avem însă la îndemână (există doar unele mărturii care într-un demers istoric serios sunt lipsite de relevanță), dar dacă, într-adevăr, așa stau lucrurile, ele există cu siguranță în arhivele serviciilor secrete respective.

Dacă în privința agenților infiltrați nu deținem, deocamdată, informații concludente, avem în schimb dovezi sigure că serviciile secrete sovietice (atât N.K.V.D.-ul, cât și

serviciile de informații ale armatei) nu au încetat să se intereseze de Mișcarea Legionară nici chiar în timpul războiului . Și aceasta nu numai în cea de-a doua parte a războiului , când era evident că rușii vor ajunge pe meleagurile noastre, ci și în prima parte, când această posibilitate nu se întrevedea încă. Printre ofițerii români căzuți prizonieri la ruși erau și foarte mulți foști membri ai Mișcării Legionare (ofițeri de rezervă mai ales : învățători, profesori, avocați, doctori, etc.) ; aceștia relatează în scrierile lor memorialistice, unii, sau în simple aduceri aminte, alții, că, periodic, veneau în lagărele în care erau internați, comisii formate din ofițeri N.K.V.D., desigur școliți și, unii dintre ei, chiar foarte manierați, care îi anchetau în legătură cu trecutul lor legionar. Îi interesa absolut tot : când și în ce împrejurări au intrat în Mișcare, dacă au trecut sau nu prin Frățiile de Cruce, cum se desfășura o ședință de cuib și ce probleme se dezbăteau într-o astfel de ședință, ce calități trebuia să întrunească un șef de cuib, ce personalități legionare au cunoscut și care dintre acestea i-au impresionat în mod deosebit, dacă l-au cunoscut pe Corneliu Zelea Codreanu și prin ce calități se impunea acesta, ce părere au despre viitorul Mișcării Legionare, etc. Insistau, în mod deosebit, asupra Frățiilor de Cruce și a sistemului de educație din cadrul acestora. Era evident că aceste discuții aveau mai mult un caracter de documentare decât de anchetă.

Același lucru îl relatează și Eugen Cristescu, fostul șef al Serviciului de Informații, una din cele șase persoane arestate și duse împreună cu mareșalul Antonescu la Moscova, după 23 august . Acesta povestește (vezi, printre altele, Gabriel Bălănescu, *Din împărăția morții*) că un mare număr din ședințele de anchetă la care a fost supus la Moscova, a fost consacrat Mișcării Legionare și că atunci când era anchetat despre altceva (partide, personalități politice, diplomați, etc.), la anchetă asistau doar două, trei sau cel mult patru persoane. Când era vorba de Mișcarea Legionară însă, ancheta avea loc într-o sală spațioasă, în fața unei asistențe de 100-120 de persoane, care notau conștiincios tot ce spunea el, unii punând și întrebări lămuritoare . La aceste ședințe participa întotdeauna și un general,

Vinogradov, care conducea ancheta. Îi interesa, în mod deosebit, ca și pe ceilalți (e vorba de anchetatorii ofițerilor din lagăr), modul de organizare al Mișcării, sistemul de educație, modelele de luptă, etc.

Am relatat toate acestea pentru a demonstra că tratamentul discriminatoriu care li s-a aplicat legionarilor în închisori și, mai ales, reeducările de la Pitești și Aiud, nu au fost deloc întâmplătoare, ci au făcut parte dintr-un plan bine pus la punct, sugerat și conceput de Moscova, plan care urmărea distrugerea spiritualității legionare și uciderea ideilor care au făcut posibilă apariția acestui fenomen spiritual.

XVII. „CARTEA ALBA”

Motto :

„Eu sunt rob și robul nu are voință” .

(Răspunsul dat de avocatul Traian Trifan atunci când a fost somat să-și fixeze poziția și să-și ia angajamente în fața deținuților).

Nu știu cum a fost inițial botezată. Oficialitățile Aiudului i-au spus, se pare, atunci când au inițiat-o, „**Cartea albă**” . Noi , deținuții, când am aflat de existența ei și am început să bănuim ce conține, i-am spus „**Cartea neagră**” . Spun, „*când am început să bănuim*” , pentru că cei mai mulți dintre noi, cei care am trecut prin reeducare, nu știm nici până astăzi , exact, ce conține acest document. Și acum, bănuim numai.

Dar, ce este de fapt, această „operă” pe care hai să o numim și noi, așa cum a fost botezată de oficialitate atunci când aceasta a inițiat-o, „*Cartea albă*” ? ; aceasta cu atât mai mult cu

cât, probabil, tot sub acest nume figurează și în arhivele pe care S.R.I. le-a preluat de la fosta securitate. Deci, ce este ea de fapt ?

În cea de a doua parte a reeducării, pe la sfârșitul anului 1963, atunci când această acțiune a început să dea roade și administrația era în posesia unei bogate recolte de declarații, demascări și autodemascări, colonelul Crăciun a dispus crearea unui colectiv format din deținuți, reeducați bineînțeleș, care să stilizeze, să schematizeze și să dea coerență acestui material informativ pe care îl avea la dispoziție și pe care îl obținuse , așa după cum am amintit deja, prin silnicie, șantaj, amenințări și prin alte asemenea metode. Acest colectiv și-a început imediat activitatea și a lucrat intens până la sfârșitul reeducării, atunci când toți deținuții au fost puși în libertate. Munca lui s-a materializat în apariția acestei „opere” voluminoase (trei tomuri numărând câteva mii de pagini, se spune) frumos prezentate și legate cu grijă între coperti solide *„pentru a fi transmise posterității”* , cum ironic, zice-se, s-ar fi exprimat colonelul Crăciun. Deoarece printre cei care au lucrat în acest colectiv au fost selectați și deținuți care aveau scris frumos și citeț, este de presupus că multe dintre materialele incluse în aceste volume au fost cu grijă transcrise, pentru a fi ușor descifrate și citite de către cei ce urmau să le consulte. Bineînțeleș că aceste copii vor fi însoțite, pentru a li se atesta autenticitatea, de originalul după care au fost transcrise. Dar ce anume materiale au fost incluse în această *„operă”* ?

În primul rând, probabil, declarațiile scrise și mai elaborate, pe care personalitățile legionare din închisoare au fost obligate să le facă, mai întâi verbal, în fața celorlalți deținuți, cu ocazia acelor „spectacole” de pomină pe care colonelul Crăciun le organiza periodic. Am arătat, cu altă ocazie, ce trebuia să cuprindă o astfel de declarație. Renegarea propriului trecut și , neapărat , referiri cât mai denigratoare la adresa Mișcării Legionare în general și a liderilor acesteia, în special. În nici un caz nu trebuia să lipsească, dintr-o astfel de declarație, prezentarea, în culori cât mai sumbre, a întemeietorului acestei mișcări , Corneliu Zelea Codreanu.

În al doilea rând, este de presupus că în această „operă” sunt incluse cel puțin o parte (cele considerate mai importante, desigur) din procesele verbale întocmite cu ocazia ședințelor de reeducare ținute în așa-zisele cluburi. Amintesc, în treacăt , că fiecare deținut, care până la urmă, era „convins” (prin ce mijloace ?) să-și facă autodemascarea, eufemistic numită autoprezentare, era obligat să-și recunoască, în fața celorlalți deținuți și a comitetului de reeducare, toate „uneltirile” și „crimele” pe care le comisese împotriva poporului și clasei muncitoare. Tot ceea ce spunea era consemnat atât de el cât și de membrii comitetului în fața cărora făcuse expunerea. La încheierea ședinței, foile procesului verbal erau cu grijă strânse, numerotate și, a doua zi (aceste ședințe aveau loc, de obicei, după-amiaza sau seara), la prima oră, erau predate ofițerului politic care răspundea de clubul respectiv. Uneori, când cel în cauză era o persoană mai importantă sau declarase unele lucruri inedite, acesta era chemat de ofițerul politic pentru a face unele precizări și completări în legătură cu cele declarate.

De asemenea, printre aceste materiale s-ar putea să figureze și o serie de note informativ date de „turnători” de profesie în legătură cu comportamentul și cu viața de zi cu zi, în condițiile regimului celular, a unor persoane sau personalități , care trebuia neapărat compromise.

În afară de aceste materiale care sunt în directă legătură cu reeducarea, în „opera” respectivă mai sunt , probabil, incluse și alt fel de materiale care, cel puțin aparent, nu au legătură cu reeducarea propriu-zisă, în sensul că ele nu au avut nici un impact asupra celor supuși acestei acțiuni. Despre ce este vorba ?

În Aiud, ca și în celelalte închisori de altfel, erau întemnițate și o serie de personalități de prestigiu ale vieții intelectuale și culturale românești, adevărate somități în domeniul lor de specialitate. Acestora, în perioada reeducării , li s-a impus de către administrație, din ordin de la centru bineînțeles, să elaboreze anumite lucrări, fiecare în specialitatea sa. În acest scop li s-au creat condiții speciale, în sensul că au fost izolați în celule separate unde li s-a pus la dispoziție unelte

de scris și hârtie, iar unora dintre ei, probabil, și ceva material documentar. Dar cum nu de rigoare științifică aveau nevoie cei ce au comandat aceste lucrări, ci de cu totul altceva, acesta din urmă (materialul documentar) putea să lipsească, respectivii urmând să-și elaboreze lucrările pe baza bagajului de cunoștințe cu care intraseră în închisoare. Două obiective au urmărit cei ce au dispus elaborarea acestor lucrări. În primul rând să obțină o serie de informații și unele puncte de vedere originale în domenii care interesau și regimul comunist și, în al doilea rând, să compromită și să știrbească prestigiul intelectual al autorilor lor, căci aceste lucrări trebuia scrise în spiritul învățăturii marxist-leniniste și să fie neapărat critice. Au fost elaborate, cu această ocazie, două categorii de lucrări. Unele aveau un caracter general și prezentau diferite aspecte ale vieții politice și culturale din trecut, iar altele se refereau strict la istoria și activitatea Mișcării Legionare.

Din prima categorie fac parte următoarele lucrări :

Profesorul Grigore Popa a elaborat, împreună cu profesorul Octavian Paleologu, o lucrare despre filozofia românească, cu referire specială la caracterul ei idealist, retrograd și antiștiințific.

Cornel sau Ion (nu-mi amintesc bine numele mic) Blaga, diplomat de carieră, a întocmit o lucrare asupra diplomației românești din perioada celui de al doilea război mondial, lucrare cu care, după propria-i mărturisire, nu se prea mândrea.

Lui Petre [uțea i s-a comandat o lucrare cu caracter economic, în care să scoată în evidență și să argumenteze superioritatea sistemului socialist asupra celui capitalist.

Profesorul Alexandru Popescu zis Teologul a elaborat un studiu despre misticismul românesc și despre influența acestuia asupra ideologiei Mișcării Legionare.

Din cea de a doua categorie de lucrări, cele care se referă strict la istoria și activitatea Mișcării Legionare, amintesc pe următoarele :

Eugen Teodorescu a scris despre caracterul conspirativ al Mișcării Legionare.

Victor Vojen, care i-a cunoscut îndeaproape atât pe Corneliu Zelea Codreanu, cât și pe Horia Sima, a fost pus să scrie (și a scris sute de pagini) împotriva acestora. A povestit, printre altele, cu lux de amănunte, cum a regizat, la ordinul lui Codreanu, bineînțeles, marea manifestație care a avut loc cu ocazia înmormântării lui Ionel Moța și Vasile Marin.

Preotul Dumitrescu-Borșa a scris și el sute de pagini împotriva propriului trecut și împotriva celor alături de care a luptat. A renegat, printre altele, toate „minciunile” pe care le-a scris la întoarcerea din Spania (a făcut parte din echipa care a luptat în Spania), la îndemnul lui Codreanu, despre revoluția comunistă din această țară și despre eroismul celor care au luptat împotriva ei.

Desigur, vor mai fi fost și alții, constrânși fiind, au elaborat astfel de lucrări, dar cum în jurul unor astfel de activități se păstra un strict secret, noi nu avem cunoștință de ele. Despre existența celor pe care le-am amintit aici nu am aflat decât târziu, după „eliberare”, fie direct de la autorii lor (cazul Blaga, [uțea, etc.) fie de la alți foști deținuți care aveau cunoștință de existența lor. Le-am enumerat aici pentru că, așa după cum am mai spus, este foarte probabil ca unele din ele, în totalitate sau numai extrase, să fie incluse în această „*colecție de documente contrafăcute*”. Căci asta este celebra „*Carte albă*” a Aiudului : o colecție de „*mărturii*” obținute prin silnicie și teroare, care să servească la falsificarea istoriei.

XVIII. „DAMNATII”.

Pe lângă cele două categorii de deținuți ai Aiudului din perioada reeducării, pe care le-am prezentat în episoadele anterioare - cea a refractarilor, care refuzau reeducarea, cu vehemență și demnitate unii, cu un fel de umilință creștină alții, și cea a celor care, până la urmă, au capitulat, acceptând să-și

facă, decent sau mai puțin decent, fiecare după cum îi era felul, „autodemascarea” - a mai existat și o a treia, numită, chiar de către unul în cauză (este vorba de poetul Ion Caraion), a celor „damnați” . „Noi suntem blestemați - a spus odată, într-un moment de sinceritate, cu o imensă tristețe în glas, regretatul poet - căci , după ce am fost aduși în situația degradantă de a ne sinucide moral, suntem obligați, de mizerabila noastră condiție umană, de a-i „ajuta” și pe alții să se sinucudă. Și o facem, unii din noi, cu convingere chiar, pentru că nu avem tăria să ne împotrivim răului. Suntem niște „damnați” . Poetul se referea , bineînțeles, la acea categorie de deținuți pe care colonelul Crăciun , după ce îi adusese în situație limită, reușise, speculându-le slăbiciunile, deznădejdiile și dorurile, să-i determine să colaboreze cu el și cu aparatul său represiv în „munca de lămurire” a celorlalți deținuți. Din rândurile acestora au fost recrutați șefii de cluburi, precum și „locotenenții” lor, un fel de „acuzatori publici” , care în timpul ședințelor de reeducare, aveau, printre altele, misiunea de a hărțui, cu fel de fel de întrebări incomode, pe cei ce acceptau „spovedania” . Tot din rândurile acestora făceau parte și „propagandiștii” care încercau să convingă, în convorbiri particulare, de la om la om, pe cei „încăpățânați” , de inutilitatea rezistenței lor și de necesitatea acceptării, fie și numai formal, a acțiunii de reeducare.

Unii dintre „damnați” , naivi și creduli, erau sincer convinși de „adevărurile” care li se relevaseră și își îndeplineau misiunea cu conștiința împăcată și cu râvnă de neofiți. Dar aceștia erau puțini la număr. Cei mai mulți dintre ei aveau, însă, conștiința (de)căderii și a neantului în care se rostogoleau ; și fiecare își trăia drama și zbuciumul sufletesc după cum îi era felul. Unii afixau un cinism de circumstanță, căutând să pară cât mai degajați și mai nepăsători , alții se abandonau cu un soi de voluptate (există o voluptate a căderilor) răului, iar alții, cei mai scrupuloși dintre ei, născociau alibiuri, niciodată însă destul de convingătoare, pentru a-și liniști propria conștiință. Erau și unii care manifestau un fel de solidaritate tacită și discretă cu cei care se „încăpățâneau” să reziste, bucurându-se parcă, înlăuntrul lor,

ori de câte ori vreunul dintre aceștia îl înfruntau pe colonelul Crăciun sau pe oricare altul dintre aghiotanții acestuia și trăind un soi de deziluzie cu fiecare nouă cădere . Este edificatoare, în acest sens, mărturia unui veteran al închisorilor, vrânceanul Costache Busuioc, care, pentru atitudinea lui intransigentă, a fost „cazat” împreună cu alții asemenea lui, în Zarcă, unde li s-a aplicat un regim special de exterminare. Periodic, locatarii acestui infern erau scoși, din ordinul mai marilor Aiudului și duși, individual ori în grup, să ia parte la ședințele de reeducare, în speranța că măcar unii dintre ei vor ceda. Într-o asemenea ocazie, Costache Busuioc, somat de către șeful de club să-și precizeze poziția, a răspuns : „Mai întâi vă întreb eu pe voi, în ce calitate pretindeți să fac aceste declarații, pentru că și voi sunteți deținuți la fel ca și mine ? Totuși, un răspuns vă pot da. Am executat 16 ani de pușcărie cu conștiința împăcată că faptele pentru care am fost condamnat nu mă dezonzorează. Nu am nimic a-mi reproșa și rămân cu această convingere”. Bineînțeles, a fost trimis înapoi în Zarcă, dar după două săptămâni a fost scos din nou și dus, de data aceasta, în „Clubul Mare”, la lucrările căruia asista și colonelul Iacob. Acesta l-a somat și pe el, ca și pe toți ceilalți aduși din Zarcă, să ia cuvântul și să-și precizeze poziția. „*Domnule colonel, -a răspuns timorat, dar cu hotărâre în glas Costache Busuioc -dumneavoastră mă obligați să-mi reneg trecutul și convingerile și să aduc laude „realizărilor” regimului împotriva căruia am luptat, realizări pe care eu nu le cunosc. În lunga mea perioadă de detenție, eu nu am cunoscut decât partea represivă a regimului pe care îl sluiți. Uitați-vă în ce hal m-ați adus ! Și acum, după ce mi-ați schilodit trupul, vreți să-mi uicideți și sufletul ? Dacă din punct de vedere fizic puteți face cu mine ce vreți, să mă uicideți chiar, de sufletul meu nu vă veți putea atinge ! Stă în puterea mea să mi-l apăr și mi-l voi apăra . Vă rog să mă duceți înapoi în Zarcă !”* . „Bine, Busuioc, -a răspuns iritat colonelul- *te vom duce înapoi în Zarcă ; dar mai întâi vei poposi prin alt loc, unde vei avea posibilitatea să meditezi. Poate te răzgândești . . .* La terminarea ședinței, în învălmășeala de la ieșire, mai mulți deținuți l-au felicitat pe

temerar pentru atitudinea sa lipsită de echivoc. „Printre aceștia - mărturisește C. Busuioc- am remarcat și pe unul care făcea parte din comitetul clubului în care fusesem „invitat” cu două săptămâni în urmă. Acesta mi-a strâns, pe furiș, cu afecțiune, mâna și m-a încurajat din priviri. Am rămas surprins. Nu știam ce să mai cred. Târziu, în singurătatea celulei în care am fost izolat, gândindu-mă la această întâmplare, am ajuns la concluzia că omul fusese sincer și că, în sinea lui, se bucura când întâlnea oameni care erau așa cum el nu mai avea tăria să fie. Și am înțeles atunci că oamenii aceștia, pe care noi îi judecam, cam aspru câteodată, erau de fapt, victime ca și noi ceilalți, numai că ei, ajunși la capătul puterii lor de rezistență, au capitulat. Și înțelegând aceasta, m-am rugat pentru ei , , .

O experiență asemănătoare am trăit-o eu însumi în primăvara anului 1963. Eram în fabrică de câteva luni și fusesem aduși aici împreună cu un lot numeros de „refractari”, considerându-se că în condițiile de aici vom fi mai vulnerabili. Într-una din zile, într-un moment de răgaz, mă plimbam prin curtea din fața dormitoarelor, așteptând să sune adunarea pentru ședința zilnică de demascări. La un moment dat, într-un colț mai retras, l-am observat, stând singur pe o bancă, cu ochii pironiți în gol și cu gândurile aiurea, pe șeful clubului la care eram și eu obligat să iau parte. Știindu-l un om dur și lipsit de sentimentalisme (era considerat cel mai eficient reeducator din fabrică, m-a izbit mina sa suferindă și m-am oprit să-l observ mai cu atenție, pentru a-i înțelege zbuciumul. Simțindu-se privit , a ridicat deodată ochii spre mine și, furios că l-am surprins într-un moment de slăbiciune, m-a apostrofat brutal : „Ce e, banditul ?” (reflexul Piteștiului, căci trecuse pe acolo !) . „De ce mă spionezi ?” Și pentru că observase, probabil, unda de compasiune din privirea mea, a adăugat : „Nu am nevoie de mila ta !” ; astfel, ridicându-se precipitat de pe bancă, a plecat grăbit , pierzându-se printre ceilalți deținuți. Incidentul m-a pus pe gânduri, deoarece mă așteptam la represalii. Nu s-a întâmplat însă așa. Dimpotrivă. Din acel moment m-a evitat, fără ostentație însă, iar la ședințele de reeducare pe care le conducea el, m-a ignorat cu desăvârșire.

Mai mult chiar, când într-o seară (ședințele de reeducare aveau loc mai mult seara) unul dintre ajutoarele lui m-a somat să iau cuvântul și să-mi fac „autoprezentarea” , el l-a oprit, aruncându-mi o privire complice : *„Lasă-l în pace, că nu este încă pregătit ! Până la urmă va vorbi și el”* . Și, timp de câteva săptămâni, cât am mai frecventat clubul condus de el (din când în când cluburile se reorganizau), nimeni nu m-a întrebat nimic, spre uimirea celorlalți deținuți, care, la un moment dat, au început chiar să mă suspecteze. Cât timp am mai stat împreună în fabrică, ne întâlneam din când în când, ne salutam, dar numai atât. Niciodată nu am stat de vorbă de la om la om. Când s-a eliberat însă, căci s-a eliberat cu câteva luni înaintea noastră, a celorlalți, a venit și la mine să-și ia rămas bun. Mi-a strâns prietenește mâna , spunându-mi cu emoție în glas : *„Îți mulțumesc pentru înțelegerea cu care m-ai privit atunci. Cred că, în timpuri normale, am fi putut fi prieteni. Chiar foarte buni prieteni. Nu vreau să-ți dau sfaturi, dar vezi, ai grijă de tine ! Nu întinde prea mult coarda, căci ăștia nu știu de glumă”* . . . Și ne-am despărțit ca doi vechi prieteni. Cazul este destul de elocvent pentru ceea ce vreau să demonstrez și nu mai suferă nici un fel de comentariu.

XIX. „DAMNATII” .

Cu o destul de mare întârziere, după mai bine de trei ani de la apariție, mi-a căzut în mână, cu totul întâmplător, volumul de poezii al unui „damnat” . Este vorba de versurile lui Puiu Nicolae Giosanu, apărute postum în 1991 (autorul a trecut la cele veșnice în 1985), într-un volum inspirat intitulat *Luminosul decembrie*, sub îngrijirea și prin strădaniile doamnei doctor Galina Răduleanu. Mărturisesc că am fost extrem de surprins. Nu atât pentru faptul că descopeream în „damnatul” de la Aiud un adevărat poet, de o reală sensibilitate, cât mesajul versurilor lui. Poezia lui Puiu Giosanu nu este o poezie de

circumstanță, ci una mărturisitoare, un fel de spovedanie sau, altcum spus, un alt fel de „autodemascare” decât cea pe care și-a făcut-o acolo, în timpul reeducării. Ea izvorăște din necesitatea sufletească a autorului de a se descoperi așa cum a fost sau cum ar fi putut să fie în *condiții normale* de existență, nu cel care a fost silit să fie de *situația limită* în care a fost adus.

Încă de la început am fost frapat de *motto*-ul cu care începe acest volum. „***Nu există decât o singură nenorocire, aceea da a nu fi dintre sfinți***” (Leon Bloy), ceea ce m-a determinat să mă aplec mai cu atenție asupra conținutului. Lectura acestor poezii mi-a confirmat, dacă mai era nevoie, că atunci, acolo, în acea lume în agonie, nu l-am judecat greșit. Nici pe el, nici pe ceilalți asemenea lui și nici pe noi toți laolaltă. Neputând fi sfinți, am fost cu toții, până la capăt, oameni. Fiecare cu neputințele și cu limitele lui, fiecare cu tragedia, cu îndoielile și cu înfrângerile lui.

Pe Puiu Giosanu l-am cunoscut personal în fabrica Aiudului, în 1963, unde, mai bine de un an de zile, ne-am trăit împreună tragediile, fiecare pe a lui și toți, laolaltă, pe a timpului nostru. El făcea parte din grupul celor pe care, așa cum am amintit cu altă ocazie, poetul Ion Caraion i-a numit „damnați”, a celor care, după ce au fost „ajutați” să-și asasineze conștiințele acceptaseră (cu ce preț oare ?) ca, la rândul lor, să „ajute” și ei pe alții să facă același lucru. Unii dintre aceștia (am spus-o deja), naivi și creduli, s-au convertit sincer și, făcând din înfrângere și capitulare virtute, își îndeplineau noua lor misiune cu conștiința împăcată. Aceștia au fost însă puțini : căci cei mai mulți, păstrându-și totuși luciditate, erau conștienți de cădere și de mizeria morală spre care erau împinși și încercau să-și asigure „supraviețuirea”, fie confecționându-și fel de fel de alibiuri morale, niciodată însă destul de convingătoare, unii afișând un soi de nepăsare sfidătoare și cinică, la fel de neconvingătoare, alții. Din această ultimă categorie, a cinicilor, făcea parte și Puiu Giosanu. Mai mult chiar, parafrazând caracterizarea pe care [uțea o face lui Cioran, aș putea spune că el era „cincul de serviciu” al unei lumi care trăia agonie, după cum prietenul său, poetul Ion

Caraion (erau foarte buni prieteni, completându-se și susținându-se reciproc), era defetistul de serviciu al aceleiași lumi. Cinismul său ostentativ îl făcea nesuferit celor mai mulți dintre deținuți, motiv pentru care, adesea, era evitat. Pentru un observator lucid însă, era clar că acest cinism nu îl definea, ci era doar modalitatea lui de a se apăra. Dacă știai să privești dincolo de această mască cinică, artificial confecționată, nu puteai să nu observi că, în realitate, acest om era bântuit de angoase și de spaime, iar dacă îl surprindeai în momentele sale de singurătate, de întâlnire cu sine, atunci când nu se știa observat, îți dădeai și mai bine seama de acest lucru.

Într-adevăr, Puiu Giosanu era un înfricoșat. Nu fricos ci *înfricoșat*. Trecuse prin Pitești, unde trăise orori inimaginabile minții omenești și știa mai bine decât noi toți că, dincolo de un anumit prag nimeni nu poate rezista. „Dați-l pe Cârja - spunea el odată (Ion Cârja era unul dintre cei mai „încăpățânați” adversari ai acțiunii de reeducare, cam rigid și neînțelegător cu neputințele oamenilor poate, dar vertical și demn până la trufie) - pe mâna unui [urcanu și vă garantez că, în mai puțin de o lună, acest țâfnos și trufaș „atlet al demnității umane” va ajunge șef de club de reeducare și își va face meseria cu aceeași râvnă cu care și-o fac toți ceilalți !”.

Raporturile lui Puiu Giosanu cu ceilalți deținuți erau, în general, reci. În afară de câțiva prieteni care îl acceptau, în virtutea unor mai vechi relații (unii), sau pentru că erau în aceeași situație cu el (alții), majoritatea celorlalți deținuți îl evitau (sau pur și simplu îl ignorau). Erau totuși și câțiva cu care era în relații tensionate sau chiar de beligeranță. Unul dintre aceștia era Ion Cârja despre care am amintit mai sus. Datorită poziției sale intransigente față de reeducare, acesta era permanent în atenția colonelului Crăciun care, prin fel de fel de metode, încerca să-i frângă verticalitatea. În cele din urmă a fost adus în fabrică și dat pe mâna celor de aici, pentru a-l convinge aceștia să accepte, cel puțin de formă, reeducarea. Printre cei care s-au ocupat de el a fost și Puiu Giosanu care, printre altele a scris împotriva lui, pentru „Gazeta de perete” (în fabrică exista și așa

ceva), un articol extrem de veninos, intitulat *Homo Americanus* (Ion Cârja era cetățean american). Articolul era atât de abject încât a stârnit indignarea majorității deținuților, chiar și pe a unora dintre cei ce acceptaseră reeducarea. Deși nu ne simpatizam, relațiile mele cu Puiu Giosanu erau totuși civilizate datorită faptului că amândoi eram prieteni cu Ion Caraion. Așa că, la prima ocazie, l-am întrebat cum a putut scrie un astfel de articol. Mi-a răspuns prompt, cu cinismul care îl caracteriza : *„Trebuie să fac și eu ceva ca să le dovedesc că sunt reeducat, și dau în Cârja pentru că în el dau toți. O lovitură în plus nu mai contează, deoarece el figurează deja pe lista neagră a colonelului Crăciun și ceea ce trebuie să i se întâmple i se va întâmpla oricum, cu sau fără ajutorul meu. Ce-ai vrea ? Să dau în tine ? Știi că gândești ca și Cârja, dar, spre deosebire de el, tu nu ieși în față și nu te trufești. Tu încerci să te strecuri cât mai neobservat și ar fi o ticăloșie să te scot eu în evidență. Eu nu împușc decât oameni care sunt deja morți”*. Răspunsul lui m-a, pus pe gânduri și din acel moment am început să-l privesc cu alți ochi.

În cartea sa intitulată *Întoarcerea din infern* și apărută în exil, în 1972, Ion Cârja era nedrept cu Puiu Giosanu, după cum era nedrept cu mulți alții, care au avut o situație asemănătoare. Dacă acolo, în timpul cumplitei încheștări , înverșunarea lui împotriva fratelui „ticăloșit” era oarecum justificată, târziu, după ce odată cu trecerea anilor, rănilor s-au zvântat și apele sufletului s-au limpezit, această înverșunare nu-și mai avea nici o justificare. Dar Ion Cârja nu știe să ierte. Nu știe sau nu poate să ierte. El acuză și depune mărturie. Cartea îi este un lung rechizitoriu și o lungă înșiruire de mărturii. Puiu Giosanu însă depune mărturie, rugându-se unui Dumnezeu pe care atunci, în momentele de agonie, nu l-a mărturisit cu ostentație, ci l-a exilat pe undeva, prin cotloanele sufletului său hăituit de neputințe, să-l ierte și să-i dea și lui puterea să ierte. Neputând fi sfânt, el s-a străduit să se păstreze până la capăt *om*, iar versurile sale demonstrează că a reușit să facă acest lucru.

XX. VAMEȘUL ȘI FARISEUL.

Am afirmat în episodul anterior că Ion Cârja este Nedrept atunci când judecă atât de aspru pe camarazii lui de suferință care, ajunși la limita puterii lor de rezistență, au capitulat. În cartea sa despre care am amintit deja (Întoarcerea din infern, vol.II), consacrată aproape în întregime reeducării de la Aiud, el depune mărturie și acuză în același timp. Depune mărturie despre ororile pe care le-a trăit el și ceilalți deținuți ai Aiudului acelei perioade și acuză de-a valma, atât pe călăi cât și pe victime, adică pe acei dintre deținuți care, oameni fiind, s-au comportat omenește, făcând compromisurile necesare pentru a supraviețui. Citindu-l și cunoscând și cumplitele realități de acolo îți dai cu ușurință seama că Ion Cârja, cu toată statura lui intelectuală și morală, nu a înțeles nici fenomenul reeducării în sine și nici pe „nefericiții” care trecând prin această reeducare și neavând vocație de martiri s-au comportat omenește, adică s-au îndoit, s-au lepădat renegându-și trecutul și idealurile, au renunțat la vise. Dacă atunci și acolo, în timpul cumplitei înțeleștări, când nu aveai răgaz să-ți sondezi propriu-ți suflet, necum pe al celor de lângă tine, îndârjirea sau chiar ura lui împotriva unui Puiu Giosanu și a altora asemenea lui, în special, precum și împotriva tuturor celor nevolnici, în general, erau justificate, după trecerea anilor, în momentul când își scrie cartea și când este de presupus că resentimentele împotriva acestora se estompaseră, s-ar fi cuvenit să aibă o altă înțelegere asupra fenomenului în sine și a încercărilor prin care a trecut, precum și asupra oamenilor care, în împrejurările date, s-au comportat așa cum s-au comportat.

Ion Cârja se dovedește, însă, a fi și acum, în momentul scrierii cărții, la fel de necruțător, ca și atunci, cu slăbiciunile și neputințele celor ce nu au fost în stare să reziste așa cum a rezistat el. Căci el, așa cum am amintit deja, a avut față de acțiunea de reeducare o atitudine extrem de tranșantă, refuzând

cu fermitate, dar și cu oarecare ostentație, aroganță chiar, să o accepte, motiv pentru care a fost în permanență în atenția colonelului Crăciun și a ciracilor acestuia care au făcut tot ceea ce le-a stat în putință (și în putință le-au stat multe) să-i frângă cerbicia. El le-a suportat însă pe toate cu stoicism. Cu stoicism dar și cu un soi de trufie, căci Ion Cârja avea, ca orice om, pe lângă calitățile pe care nimeni nu i le putea contesta, și o serie de defecte. Era, printre altele, extrem de orgolios, iar atunci când era vorba să judece pe alții era rigid și neîndurător ca un inchișitor. Nu scăpa nici o ocazie să-și etaleze cunoștințele sale (avea o deosebită pregătire intelectuală), atât în disputele cu reeducatorii (interni sau externi), cât și în discuțiile cu ceilalți deținuți. Avea o deosebită plăcere de a-și copleși interlocutorul cu fel de fel de teorii și cu trimeri la autori celebri pentru a-l pune astfel în inferioritate. Dacă acest procedeu își avea o justificare în disputele sale cu adversarii pentru că s-ar putea presupune că astfel ar fi putut câștiga un ascendent asupra lor (deși colonelului Crăciun și statului lui major puțin le păsa de erudiția victimelor lor), în discuțiile cu ceilalți deținuți, această etalare de cunoștințe era cel puțin prețioasă. Puiu Giosanu nu a greșit prea mult atunci când, în articolul amintit publicat în „Gazeta de perete” a „Clubului” din fabrică, îl caracterizează ca fiind „infatuat și arogant”, „distant și mizantrop”.

În orice caz, faptul că Ion Cârja avea un eu hipertrofiat se poate constata și din lectura cărții lui despre care am amintit, carte în care se scoate în evidență, cu ostentație aproape, pe sine. Uneori o face numai aluziv, alteori o spune, însă, direct. Iată, de exemplu, ce spune, referindu-se la o intervenție a sa la una din ședințele „Clubului”. . „*Ceea ce spuneam eu era exact ce gândeau cel puțin 90 la sută din cei de față. Dar deoarece, niciunul dintre ei nu avea privilegiul meu, nici unul dintre ei nu îndrăzneau să spună ceea ce gândea. Eu . . . eram singurul titrat universitar cu distincția de doctor, dobândită încă sub imperiul vechii legi universitare valabilă până în 1949. Pe lângă aceasta, aveam calificarea superioară chiar în probleme de politică*” (Op.cit. pp. 215-216). Și această afirmație o face cu seninătate cu

toate că acolo, în sală, erau cu siguranță, destui deținuți care, cu sau fără diplomă, erau, cel puțin, tot atât de erudiți și de dotați din punct de vedere intelectual, ca și el. Numai că aceștia erau mai modești.

Astfel stând lucrurile, este explicabil de ce Ion Cârja își judecă camarazii de suferință care nu au putut fi la înălțimea lui, cu atâta asprime, neavând, pentru majoritatea dintre ei, nici un fel de înțelegere. Spun pentru majoritatea, deoarece unora dintre cei care au capitulat, este adevărat, puțini la număr, le acordă totuși circumstanțe atenuante. Pentru Ion Caraion, de exemplu, are o surprinzătoare înțelegere, justificându-i acțiunile reprobabile, deși aceste acțiuni nu se deosebesc prea mult de cele ale lui Puiu Giosanu pe care îl stigmatizează cu atâta înverșunare. Or, dacă, în situația respectivă, când oamenii au acționat și s-au comportat așa cum au acționat și s-au comportat, sub imperiul acelorași presiuni și silnicii fizice și morale, acorzi înțelegere unuia, atunci trebuie să acorzi aceeași înțelegere tuturor. Chiar și acelui „odios” Hordilă care, atunci când s-a eliberat înainte de termen (ianuarie 1963) pentru participare activă și deosebit de „fructuoasă” la acțiunea de reeducare, i-a șoptit discret prietenului său de la care își lua rămas bun : *„Să lovești tare, necruțător, căci numai așa vei ieși de aici”* . Și pentru că veni vorba de Hordilă trebuie să amintesc că nici chiar el, care era socotit unul dintre cei mai ticăloșiți , mai fără de scrupule susținători ai acțiunii de reeducare, nu era total lipsit de omenie. El tuna și fulgera mai mult împotriva trecutului și a morților decât împotriva celor care refuzau să se reeduce. Filipicile sale erau îndreptate de obicei împotriva regimurilor „burghezo-moșierești”, în general, și împotriva Mișcării Legionare și a căpeteniilor ei, în special. Împotriva oamenilor de față prezenți nu lua atitudine decât în cazuri extreme, când era neapărată nevoie să-și dovedească sinceritatea față de reeducare sau când i se cerea, în mod expres , să facă acest lucru. Da altfel, aceasta era o practică aproape generală a celor care erau activi în acțiunea de reeducare. Majoritatea dintre ei vituperau mai mult împotriva trecutului și a morților și numai când era neapărată

nevoie îi luau în primire și pe cei refractari reeducării . Un alt exemplu în acest sens îl constituie șeful politic al fabricii din partea deținuților, Romulus Drăgoiescu . Fost contabil la uzinele Reșița, acesta fusese implicat în procesul marii trădări naționale, proces intentat unor mari personalități politice românești dintre care amintesc pe Ion Pop, Bujoiu, profesor Mărgineanu, Auschnitt (judecat în lipsă), George Manu, etc. și condamnat împreună cu aceștia. La declanșarea reeducării, simțind că este rost să se elibereze înainte de termen, fără să-și facă prea multe scrupule, a acceptat să se „purifice” prin „spovedanie” de toate păcatele trecutului, devenind, în felul acesta, unul dintre oamenii de bază ai colonelului Crăciun , printre deținuți. Era un ins pipernicit, surpat parcă în sine, veșnic încruntat și veșnic cu privirea în pământ. Trecea printre oameni ca printre morminte, absent ca un somnambul și ducând parcă în spate o imensă povară. Doar din când în când tresărea și se uita cu suspiciune în jur, așteptând parcă să i se facă reproșuri. Era cât se poate de clar că era un suflet zbuciumat. Și totuși omul acesta nu era un iremediabil ticălos așa cum îl prezintă Ion Cârja în cartea sa. A trecut , adesea, multora multe cu vederea, făcându-se că nu observă anumite lucruri, atunci când era sigur că nici el nu este observat. Un exemplu : La câteva zile de la venirea lotului nostru în fabrică am fost duși la „Club” unde urma să vină colonelul Crăciun cu toată suita sa pentru a ne vorbi și a ne face recomandări în legătură cu felul cum va trebui să ne comportăm în noua noastră situație. Cum în sala în care urma să aibă loc întâlnirea nu erau bănci suficiente am fost trimiși unii dintre noi să aducem câteva de la sala de mese. Și pentru că noi nu cunoșteam rostul pe acolo, am fost însoțiți de un cetățean din fabrică care nu era altul decât Drăgoiescu. Eu nu-l cunoșteam și nu știam ce rol important joacă el în acțiunea de reeducare de aici. Crezând că este un biet om obidit și hărțuit ca și mine m-am apropiat complice cu el și l-am întrebat : *„Ce vor să facă ticăloșii aceștia cu noi de ne-au adus aici ? Vor să ne îndobitocească ? Vor să ne ucidă sufletele ?* El nu a răspuns, ca și cum nu ar fi auzit nimic din ce am întrebat și și-a văzut de

treabă luând o bancă în spinare și plecând spre sala în care se ținea adunarea. Peste câteva minute, văzându-l în compania colonelului Crăciun mi-am dat seama de gafa pe care o făcusem și m-am temut că vor urma represaliile. Nu s-a întâmplat însă așa. Am stat mai bine de un an în fabrică avându-l pe el șef de producție și șef de reeducare și niciodată nu a făcut cea mai mică aluzie la incidentul de atunci. Mi-a reproșat alte cele, m-a criticat adesea în ședințe, acuzându-mă că sunt în încăpățânat și că fac pe grozavul sfidând pe ceilalți deținuți care au înțeles să se rupă de trecut și să devină oameni cinstiți, însă niciodată nu a făcut nici cea mai mică aluzie la ceea ce știam doar noi doi. Iată de ce eu consider că atât Drăgoiescu și Hordilă cât și toți ceilalți care sunt în situația lor, în fond cu toții niște biete victime, au dreptul să se bucure de înțelegerea și de compasiunea noastră, după cum, sunt sigur că și Dumnezeu le va da dreptul la mântuire. Și pentru că am pomenit de mântuire mi-a venit în minte o întrebare pe care Puiu Giosanu i-a pus-o prietenului său Ion Caraion în timp ce se plimbau prin țarcul din fața dormitorului nostru : „*Ce zici Ioane, noi cei care ne bălăcim în mocirla de aici vom mai avea oare acces la mântuire ?*” . Ce a răspuns Ion Caraion nu am mai auzit, dar atunci eram convins că întrebarea fusese pusă așa, în bătaie de joc. Acum după ce i-am citit versurile, sunt convins că atunci când a pus această întrebare vorbea cât se poate de serios.

Și încă ceva în legătură cu Puiu Giosanu și cu Ion Cârja. Evocându-i, nu știu de ce îmi vine în minte „Vameșul și fariseul”.

XXI. ZARCA ȘI CELULARUL.

Am evocat în ultimele episoade, mai pe larg, aspecte Ale acțiunii de reeducare din fabrica Aiudului, acestea fiindu-mi mai bine cunoscute deoarece, o lungă perioadă de timp (mai bine de un an și jumătate, am fost, în calitate de victimă, *martor ocular* la tot ceea ce s-a petrecut acolo.

Am amintit, cu altă ocazie, că în ianuarie 1963, colonelul Crăciun, din rațiuni pe care nu le-am înțeles decât mult mai târziu, a scos de pe celular, la muncă în fabrică, un lot de aproximativ două sute de deținuți, mai exact întregul „Club al tineretului”, botezat așa, oarecum în derâdere, de însuși colonelul Crăciun, nu pentru că toți câți făceam parte din el am fi fost la prima tinerețe (cred că nici unul dintre noi nu avea mai puțin de 30 de ani), ci pentru că era format din cei mai puțin vârstnici „pensionari” ai Aiudului. Evenimentul a produs senzație (printre noi, bineînțeles) pentru că, până atunci, scoaterea la muncă era considerată o favoare, un fel de recompensă acordată pentru bună purtare. Or, cea mai mare parte a componenților clubului cu pricina nu aveam pentru ce să fim „recompensați”, deoarece eram dintre cei care ne manifestaserăm și continuam să ne manifestăm, într-un fel sau altul, ostilitatea față de reeducare.

„Clubul tineretului” fusese format în decembrie 1962, probabil tocmai cu scopul transferării lui în fabrică. Și aceasta nu atât din nevoia de mână de lucru (deși este posibil să se fi avut în vedere și acest lucru), cât pentru intensificarea și creșterea randamentului „muncii” de reeducare. Într-un fel, scoaterea în fabrică a fost, pentru mulți dintre componenții amintitului „Club”, un soi de avans, o plată anticipată pentru stimularea capitulărilor viitoare. Într-adevăr, această stratagemă s-a dovedit productivă, deoarece mulți dintre cei transplantați cu acest lot în fabrică nu au putut rezista presiunilor psihice de aici și au capitulat mai repede decât ar fi făcut-o în condițiile regimului celular, oricât de sever ar fi fost acesta. Și aceasta pentru că mai marii reeducării dispuneau aici de multiple mijloace (pe care, de altfel, le-am trecut în revistă cu altă ocazie) de a-i aduce pe „tinerii” nonconformiști la ascultare și la sentimente mai bune față de „nobila” lor misiune.

* * *

Concomitent cu această susținută activitate din fabrică, acțiunea de reeducare continua cu aceeași sânguință și în celelalte

secții ale închisorii și mai cu seamă pe Celular, unde erau întemnițați peste o mie de deținuți. Aici însă condițiile erau diferite de cele din fabrică și de aceea și metodele întrebuințate de reeducatori erau diferite. Neavând la îndemână alte mijloace de convingere, aceștia uzau de cele clasice : izolarea, foamea, frigul, neacordarea asistenței medicale celor bolnavi, etc. În toată perioada anului 1963, această criminală acțiune a cunoscut o curbă ascendentă. Întreg aparatul politic al închisorii, în frunte cu comandantul, a dus o agitată și frenetică activitate, de parcă îi mâna cineva de la spate. Pentru cei care reușiseră să-și păstreze, cât de cât, o fărâma de luciditate (aceștia erau însă foarte puțini) era clar că se apropia o scadență și colonelul Crăciun voia, ca orice bun comunist, să poată raporta că misiunea ce-i fusese încredințată a fost îndeplinită într-un procent cât mai apropiat de sută la sută.

În general, deținuții rămași în incinta închisorii propriuzise, care erau mai numeroși decât cei din fabrică, erau împărțiți în *două categorii* : cei care refuzau reeducarea și cei care o acceptau (sau erau considerați ca susceptibili de a o accepta). Primii erau cazați în Zarcă, unde li se aplica un tratament special, iar ceilalți în Celular sau în celelalte secții ale închisorii. La rândul lor, cei din Zarcă erau, de asemenea, împărțiți în două categorii : recalcitranții „pașnici”, cei care refuzau cu un fel de smerenie reeducarea (vezi prințul Ghica), și recalcitranții pe care cineva (un ofițer politic, se pare) i-a numit „agresivi” . Aceștia nu numai că refuzau categoric reeducarea, dar o și denunțau cu vehemență ori de câte ori aveau ocazia. Mai mult decât atât, ei nu se sfiau să arunce în față, atât colonelului Crăciun , cât și celorlalți temniceri, tot ce gândeau despre ei și despre regimul criminal pe care îl slujeau, demonstrându-le cât de ticăloși sunt și cum vor da ei cândva socoteală pentru toate nelegiuirile pe care le săvârșesc. Dacă asupra celor din prima categorie se mai exercitau presiuni (altele decât mizeriile zilnice și regimul deosebit de sever care li se aplica) în speranța că vor putea fi determinați să cedeze, ceilalți (din cea de a doua categorie) erau din acest punct de vedere , ignorați, în sensul că erau ținuti

departe de orice fel de activitate care era în legătură cu reeducarea, de teamă ca nu cumva prezența lor printre ceilalți deținuți să nu transforme această acțiune în contrariul ei. Asta nu înseamnă că erau ignorați și din celelalte puncte de vedere. Pentru atitudinea lor („sinucigașă”, o considerau unii), acestor temerari li s-a aplicat un necruțător regim de exterminare.

În Celular și pe celelalte secții ale închisorii, acțiunea de reeducare se desfășura mai greoi, deoarece aici deținuții erau împrăștiați, în formații mici, în celule, iar din această cauză supravegherea lor se făcea mai anevoie. La început, atâta timp cât participarea la acțiunea de reeducare era benevolă, lucrurile erau, din punctul de vedere al administrației închisorii, mai simple. Cei în cauză, care nu erau prea numeroși, erau scoși din celule și duși în săli special amenajate, unde erau inițiați în tainele reeducării. Din rândurile acestora vor fi recrutați viitorii „șefi de cluburi”. Începând însă cu ultimele luni ale anului 1962, când acțiunea de reeducare s-a generalizat, devenind obligatorie pentru toți, lucrurile s-au complicat. Era extrem de dificil să prelucrezi și să supraveghezi o masă de peste două mii de oameni, dintre care foarte mulți nu erau dispuși să colaboreze. Probabil că și din aceste motive „Clubul tineretului” a fost transferat în fabrică unde, după cum am văzut, erau alte condiții și alte posibilități de a-i determina pe oameni să capituleze.

În aceste condiții, colonelul Crăciun și aparatul său politic au imaginat diferite formule de rezolvare ale acestei dificile probleme. La început au încercat să formeze grupe de lucru la nivelul a două-trei celule, care se reuneau și țineau sedințe de lucru împreună. Au renunțat însă repede la această formulă deoarece nu era deloc productivă. Oamenii, fiind puțini la număr și lipsiți de o supraveghere calificată, aveau tendința de a se cocoloși unii pe alții, mimând doar reeducarea. Au încercat apoi să formeze grupe de câte 30-40 de oameni, care își țineau sedințele de demascare în niște celule mai mari de pe Secția a II-a, amenajate ad-hoc într-un fel de săli de clasă. Curând însă s-a renunțat și la această formulă, deoarece nici aceste formații de lucru nu dădeau rezultate satisfăcătoare. În cele din urmă s-au

hotărât să formeze câteva cluburi mari, care să cuprindă 5-600 de deținuți, cluburi care își țineau ședințele de lucru, pe rând, în sala mare de spectacole din incinta închisorii. Lucrările acestor cluburi erau conduse și supravegheate de un colectiv de cinci, șase sau chiar mai mulți „reeducatori” autoritari și versați, capabili de a se impune unui număr atât de mare de oameni și a neutraliza eventualele încercări de ieșire din rând. Aceste așa-zise cluburi au funcționat și au stâlcit conștiințe până la sfârșit, adică până în iulie 1964, când a avut loc marea slobozenie.

XXII. ZARCA ȘI CELULARUL.

Când, în urmă cu aproape doi ani, îndemnat și de unii prieteni, m-am hotărât să abordez reeducarea de la Aiud și să o prezint așa cum am cunoscut-o și receptat-o eu, am făcut-o cu speranța că această mărturie a mea va contribui într-o oarecare măsură la restabilirea adevărului în legătură cu ceea ce au fost, de fapt, atât această reeducare de la Aiud, cât și toate celelalte asemenea acțiuni criminale inițiate și controlate de autorități în închisorile comuniste. Și aceasta cu atât mai mult cu cât, încă de pe atunci, existau indicii că „oamenii de bine” din Serviciul Român de Informații, precum și din alte structuri ale Noii Puteri din România intenționau să dea publicității unele acte și documente cu ajutorul cărora să denigreze și să compromită pe unii dintre foștii deținuți politici precum și idealurile pentru care aceștia au luptat și s-au sacrificat. Se spune chiar (eu nu am văzut-o) că celebra „Carte Albă a Aiudului”, despre care am vorbit deja, ar fi fost expusă, pentru a fi consultată de către cei interesați, la Muzeul Literaturii Române de unde, însă, a fost retrasă, nu se știe din ce motive, după numai 24 de ore.

Că aceste indicii nu au fost doar simple zvonuri o demonstrează apariția, în prima jumătate a acestui an (1995), a unui volum intitulat „Memorialul ororii”, volum care conține o parte a documentelor procesului intentat de către autorii morali ai reeducării din închisorile Pitești și Gherla, autorilor executanți

dintre care majoritatea au fost mai întâi victime și numai după aceea călăi. Spun că volumul conține doar o parte din documentele respectivului proces deoarece din el lipsesc interogatoriile din instanță și ultimul cuvânt al acuzațiilor precum și depozițiile martorilor, atât ai apărării cât și ai acuzării. Editorii motivează neconvingător că lipsa unora dintre documente (depozițiile martorilor la proces și ultimul cuvânt al acuzațiilor) „se datorează fie absenței lor din dosar, fie condițiilor se stress (sic!) în care a avut loc selectarea materialelor de arhivă”, iar a altora (interogatoriile luate în instanță inculpaților) se datorează că acestea „au fost consemnate de către greșier cu o scriere ilizibilă. . . descifrarea lor comportând riscul de imprecizie”. Or, publicarea acestor documente ar fi absolut necesară deoarece este de presupus că, cel puțin unii dintre inculpați, să fi retractat, în instanță, cu ocazia interogatoriilor sau a ultimului cuvânt, declarațiile smulse prin tortură în timpul anchetei, și să fi denunțat astfel înscenarea juridică care avea loc. Pentru că înscenare juridică a fost și acest lucru ar fi trebuit specificat, nu aș vrea să fac editorilor acestui volum proces de intenție, dar nu pot să nu remarc faptul că publicarea unor astfel de documente, sub pretextul obiectivității, nu contribuie, nici într-un caz, „la dezvăluirea imaginii reale a unor fapte istorice” așa cum pretind editorii, ci - dimpotrivă - perpetuează confuzia (până acum abil întreținută) care domnește în jurul lor, aducând -în același timp- grave prejudicii morale eroilor acestei cumplite tragedii, transformându-i pentru a doua oară în victime.

Publicarea acestor documente ar fi trebuit însoțită, în mod obligatoriu, de câteva precizări. În primul rând ar fi trebuit să i se dea lămuriri cititorului în legătură cu ce a fost, de fapt, reeducarea din închisorile Pitești și Gherla și să i se explice ce anume a urmărit securitatea prin instrumentarea și judecarea acestui proces. Apoi, ar fi trebuit scoase în evidență metodele bestiale prin care au fost smulse declarațiile acuzaților. De asemenea, ar fi trebuit făcute precizări în legătură cu regulamentele draconice care reglementau viața de zi cu zi a deținuților în închisorile comuniste. Căci după înființarea

Securității (1949) și, mai ales, după venirea consilierilor sovietici (au existat consilieri sovietici chiar și pentru pușcării), nici măcar o simplă mutare a unui deținut, dintr-o celulă în alta, nu mai era posibilă fără știrea și aprobarea celor de la Centru. Or, în aceste condiții, a pretinde că în acea perioadă deținuții din închisorile Pitești și Gherla puteau circula, de capul lor, din celulă în celulă, puteau să amenajeze, cu de la ei putere, camere de tortură ori de anchetă și puteau, chiar, să-și procure (de unde ?) instrumente de tortură (vână de bou, ciomege, răngi, etc.) și de scris (hârtie, tocuri, cerneală, etc.) înseamnă, pur și simplu, a minți cu nerușinare pentru a-ți acoperi ticăloșiile. În sfârșit, dar nu în ultimul rând, ar fi trebuit ca editorii volumului să fi făcut apel la cât mai mulți dintre supraviețuitorii cumplitelui apocalips (eu însumi cunosc cel puțin zece dintre fostele victime care ar fi acceptat fără nici o reținere să depună mărturie) să vină și să dea lămuriri cât mai precise și la obiect în legătură cu ceea ce a fost, de fapt, Piteștiul și Gherla. Întrebările care au fost puse în scrisoarea trimisă de Popa Alexandru, scrisoare rămasă fără răspuns, ar fi trebuit să fie puse și celorlalți trei sau patru martori care au acceptat să depună mărturie căci , în felul acesta, s-ar fi putut evita digresiunile făcute de aceștia pe zeci de pagini, digresiuni fără nici o legătură cu problema propriu-zisă.

Trebuie totuși să consemnez faptul că, în lapidarul „Cuvânt înainte” editorii își avertizează oarecum cititorul *„că aceste documente sunt emanația autorităților comuniste și, ca atare, reprezintă strict punctul de vedere al acestora”* . Acest avertisment este însă prea firav pentru a putea pune în gardă pe cititorul neavizat să fie atent și să *„cântărească adevărul care transpare printre rânduri”* , cum spun mai departe editorii, mai ales că el (avertismentul) vine imediat după un paragraf care sună așa : *„Culegerea de față se dorește a fi doar un izvor de informație nuda, un instrument de lucru”* . Dacă după o asemenea „culegere” (de documente) se va scrie istoria ! . . .

Am făcut această lungă digresiune pentru că reeducarea de la Aiud este continuarea, în alt context politic și cu alte mijloace, a celei de la Pitești, ambele urmărind același scop,

nimicirea adversarilor politici prin siluirea conștiințelor acestora și prin uciderea ideii care a modelat conștiințele respective. Așa stând lucrurile, nu ar fi exclus ca, în curând, să apară pe piață, sub pretextul obiectivității tot necomentate, și documentele reeducării de la Aiud (luări de poziție, declarații sau chiar unele dintre „studiile” despre care am amintit), documente ce au fost obținute așa cum au fost obținute, au fost înmănucate în cunoscuta de acum „Cartea Albă „ a Aiudului pentru a servi (după cum s-a exprimat colonelul Crăciun) posterității la scrierea istoriei.

* * *

Am încercat să surprind, în ultimul episod , felul în care se desfășura „munca” de reeducare pe Celular și în Zarcă. Trebuie, însă, să menționez încă o dată că, în perioada de vârf a reeducării (întregul an 1963 și primele luni ale lui 1964), eu am fost în fabrică și nu cunosc ceea ce s-a petrecut în Celular și în Zarcă decât din relatările ulterioare ale prietenilor și cunoștințelor care trecuseră pe acolo. Căci, cu toată agitația și mișcărilor impuse de acțiunea de reeducare, și în această perioadă, în Aiud, „secretomania” era în floare. Deținuții de pe Celular și, mai cu seamă, cei din Zarcă erau ținuți în continuare sub cheie așa încât, în afară de timpul pe care îl petreceau împreună la ședințele comune de reeducare, ei nu aveau posibilitatea să se întâlnească și să comunice între ei, iar circulația știrilor între cele trei secții ale închisorii (Zarcă, Celular și Fabrică) era aproape imposibilă. Așa stând lucrurile, ceea ce s-a întâmplat pe Celular și în Zarcă, în timpul reeducării , nu am aflat decât după eliberare.

Am amintit cu altă ocazie că acțiunea de reeducarea a urmat o curbă ascendentă până în primăvara anului 1964. Începând de la această dată exigențele reeducatorilor au slăbit și au continuat să slăbească devenind, în ultimele zile de dinaintea eliberării, o simplă formalitate. Acest lucru s-a resimțit chiar și în Zarcă, în sensul că și cei izolați aici au început să fie scoși, fie la

câte un film care era proiectat pe ecrane improvizate în fabrică sau pe Celular, fie la câte o „ședință” a vreunui club în care urma să „confeționeze” vreo personalitate marcantă din rândul deținuților.

Iată care sunt impresiile unuia dintre „locatarii” permanenți ai Zărcii, în legătură cu o astfel de ședință. Este vorba de Valeriu Turtureanu, despre care am mai vorbit și cu altă ocazie, cel căruia colonelul Crăciun i-a aplicat un necruțător regim de exterminare :

„Eu am fost scos la două asemenea acțiuni deoarece doar de două ori am fost găsit „acasă” (adică în celula în care era cazat în Zarcă.n.n.) căci cea mai mare parte din timp eram la izolare. Eram pentru prima dată când, după multă vreme, veneam în contact cu alți oameni. Am fost profund impresionat de felul cum arătau. Mai ales cei din Zarcă, care erau nefiresc de slabi. Unii dintre ei erau atât de spiritualizați încât păreau adevărate spectre. Aveam impresia că sala în care ne aflam era populată cu spirite. Doar colonelul Crăciun și aghiotanții lui aveau consistență materială.

Îmi amintesc că la una dintre aceste două ședințe la care am participat, au luat cuvântul trei deținuți pe care nu-i cunoșteam, dar despre care auzisem : Valeriu Anania (este vorba de viitorul arhiepiscop al Clujului.n.n.), profesorul Mazilu și Petre [uțea.

Valeriu Anania a vorbit îndelung despre „demagogia” legionarilor care -spunea el- promiteau să asigure poporului obidit doar o bucată de pâine mai albă și un cerșaf pe pat, spre deosebire de comuniști care au schimbat complet condițiile de viață ale muncitorilor și țăranilor, eliberându-i de exploatare și redându-le demnitatea de oameni.

Profesorul Mazilu a vorbit despre suferință și despre funcția purificatoare, izbăvitoare a acesteia (aluzie, probabil, la legionari) care sufereau - vezi Doamne - pentru ispășirea multelor păcate .n.n.). Mi-a rămas întipărită în minte fraza cu care profesorul Mazilu și-a încheiat expunerea : „*Valoarea*

fiecăruia dintre noi este direct proporțională cu cantitatea de suferință pe care fiecare am îndurat-o” .

În sfârșit, Petre [uțea a cuvântat despre ratare. Leitmotivul întregii lui expuneri care a durat, fără să plictisească pe nimeni ca de obicei, cât a celorlalți doi la un loc, a fost ratarea, în general, și ratarea lui, în special. Întreaga lui viață, spunea el, s-a desfășurat sub acest blestem al neîmplinirii căci nimic din ceea ce a întreprins nu a ieșit bine .

Nu știu ce o fi înțeles colonelul Crăciun și ai lui din ce a spus [uțea, mai ales că acesta, probabil de câte ori lua cuvântul la reeducare, a bătut frumos câmpii.

Cu această ocazie Valeriu Turtureanu a mai asistat la o scenă care a impresionat profund, atât pe el cât și pe toți ceilalți deținuți care erau de față. La un moment dat, într-o pauză dintre două luări de cuvânt, colonelul Crăciun a chemat la el pe unul dintre deținuți și punându-i în față o fotografie l-a întrebat într-un fel care aducea a anchetă : „*Îl cunoști ?*” . Omul, examinând câteva secunde fotografia, răspunse : „*NU, nu-l cunosc*” . Crăciun insistă : „*Uită-te bine la el. Nu se poate să nu-l cunoști*” . „*Nu-l cunosc, domnule colonel*”, răspunse hotărât și oarecum iritat cetățeanul, după ce mai examinează o dată fotografia. Dar colonelul Crăciun nu se lasă și, preț de câteva minute, își hărțuie victima exact ca la anchetă, punându-l să examineze încă o dată fotografia. În cele din urmă, fixându-l atent pentru a-i putea observa reacția, îi spuse : „*E fecioru-tu, măi, e fecioru-tu !*” . Bietului om i s-au muiat picioarele. Când a fost arestat în urmă cu 16 ani lăsase acasă un băiețel de patru, cinci ani care acum era bărbat în toate firea. Nu-i venea să-și creadă ochilor. Automat întinse mâna după fotografie și colonelul Crăciun, după un moment de ezitare, i-o dădu spunându-i : „*Na, păstrează-o ! . . . Și acum du-te la loc !*” Cu fotografia în mâna-i tremurândă, în tranșă aproape, sărmanul tată își făcu loc printre bănci, arătând în dreapta și stânga și celorlalți fotografia.

P.S.

După redactarea acestui material mi-a căzut în mână săptămânalul „Timpul” și am constatat cu uimire că această revistă publică deja sub titlul „Legionarii despre Legiune” , fragmente de documente privind reeducarea de la Aiud. Vom reveni.

XXIII. REEDUCAREA CONTINUA.

Nu se putea ca succesorii celor ce au imaginat și Patronat închisorile de la Pitești, de la Gherla și de la Aiud să nu exploateze „succesele” obținute atunci de reeducatori prin silnicie și teroare. Faptul că astăzi se face uz, pentru a încredința Mișcarea Legionară, de „mărturii” făcute de oameni asupra cărora s-au exercitat presiuni fizice și psihice de neînchipuit minții omenești , demonstrează că, prin acțiunea de așa-zisă reeducare din închisorile comuniste s-a urmărit, după cum am mai amintit deja, pe lângă compromiterea și pervertirea conștiințelor celor întemnițați, și un alt alt obiectiv, cu bătaie mai lungă : uciderea ideilor-forță care modelează conștiințele respective și care, nestârpite, ar fi putut (și ar putea încă) modela altele asemenea., din acest punct de vedere, acțiunea de reeducare începută atunci în închisori continuă, de fapt, iar detractorii de astăzi ai acestei adevărate **revoluții spirituale** care a fost Mișcarea Legionară au la îndemână, pentru a le folosi împotriva ei, pe lângă întreg arsenalul de calomnii și minciuni moștenite de la înaintașii lor, noi „argumente incriminatorii” , furnizate de aberantele „mărturii” smulse unor oameni aduși în situații-limită. Astfel se explică însușirea acestor „argumente” și întrebuințarea lor fără nici un discernământ de către unii publiciști care nu cunosc Mișcarea Legionară decât din manualele de istorie comuniste și din filmele lui Sergiu Nicolaescu ! Nu-l cunosc pe Constantin Aioanei, cel care publică în săptămânalul „Timpul” , sub titlul „Legionarii despre Legiune” , fragmente din așa-zisele „documente ale reeducării de

la Aiud ; și nici nu știu după ce manuale a învățat el istoria perioadei interbelice. Dar a lua drept adevărate aberațiile spuse sau scrise de niște oameni aduși în situația de a delira pur și simplu, denotă, cel puțin, naivitate, dacă nu chiar o condamnabilă rea-credință.

Pentru că nu am la îndemână decât numere disparate ale publicației amintite și pentru că, din scurtele și complet lipsitele de obiectivitate comentarii, pe care editorul le face la începutul fiecărui episod, nu reiese care este proveniența acestor texte, nu mi pot da bine seama despre ce este vorba. Stilul expunerii însă, care este cel al autodemascărilor făcute în timpul ședințelor de reeducare, precum și faptul că mareialul respectiv este sistematizat și prezentat pe capitole, mă face să cred că este vorba de textele cuprinse în celebra de acum „Carte Albă” (care conține, după cum am amintit deja, toate „destăinuirile” și relatările celor mai proeminente personalități ale Aiudului acelei perioade). Probabil că la începutul serialul respectiv, care a debutat cu aproape jumătate de an în urmă și care numără deja 24 de episoade (eu nu-l am la îndemână decât cu episodul al XVII-lea), editorul să fi indicat, atât **sursa**, cât și **persoanele** care semnează acest document. În orice caz, fie că sunt cuprinse în „Cartea Albă”, fie că nu, aceste documente au fost elaborate în timpul reeducării de la Aiud. De altfel, în scurtul comentariu pe care îl face la începutul episodului al XVII-lea („Timpul”, anul VI, nr.27/238, 10-17 iulie 1995), editorul, încercând să convingă cititorii că deținuților nu li s-a sugerat nici una dintre destăinuirile pe care le-au făcut , pomenește, la un moment dat, și de o operă („istoria lor insolită”) redactată de ei. Reproduc *in extenso* acest scurt comentariu, care este important, mai ales, pentru „argumentele” pe care autorul le aduce în dorința de a demonstra că toate enormitățile spuse de deținuți în timpul autodemascărilor corespund adevărului istoric.

„Revenim asupra unui aspect al lucrurilor pe care l-am semnalat și la începutul serialului nostru, ofițerii din conducerea Penitenciarului Aiud, însărcinați să-i reeduce pe foștii subalterni ai lui Corneliu Codreanu și Horia Sima, nu aveau de unde să

*cunoască tot acest lux de detalii din trecutul fostei Mișcări Legionare. Datele etalate în **istoria lor insolită** nu puteau proveni decât din memoria deținuților care au redactat-o. Exceptând anumite ecouri din istoriografia în circulație în anii '50 și '60, pe care cititorii le vor depista și singuri, **opera deținuților de la Aiud** nu stă sub semnul unor indicații excesive din exterior. Substanța ei prezintă interes chiar și pentru psihanaliști, purtând în mod cert amprenta unui sentiment de frustrare” (subl.n.).*

Din această relatare putem trage concluzia că respectivul colectiv, însărcinat de colonelul Crăciun să adune la un loc și să sistematizeze toate „destăinuirile” făcute de personalitățile legionare mai proeminente din Aiud (cu ocazia luării cuvântului la ședințele cluburilor de reeducare), a redactat, după aceste destăinuiri, un fel de **istorie pe dos** a Mișcării Legionare, istorie care face obiectul „Cărții Albe”, despre care tot vorbim.

În ceea ce privește afirmația că „ofițerii din conducerea Penitenciarului de la Aiud, însărcinați să-i reeduce pe foștii subalterni ai lui Corneliu Codreanu și Horia Sima, nu aveau de unde să cunoască tot acest lux de detalii din trecutul fostei Mișcări Legionare”, lucrurile nu stau chiar așa. Am specificat încă de la începutul acestui serial că odată cu colonelul Crăciun , însărcinat cu conducerea acțiunii de reeducare, a venit la Aiud și întreg Statul lui Major, format din ofițeri politici special instruiți și puși la punct cu toate informațiile necesare îndeplinirii cu succes a „nobilei” lor misiuni. Este adevărat că celor care acceptau să-și facă autodemascarea nu li se indica în mod expres ce să spună cu această ocazie, însă nu aveau voie să spună decât lucruri negative. Despre el personal, despre trecutul lui, despre Mișcarea Legionară și, mai ales, despre Corneliu Codreanu și Horia Sima. Și oamenii, la fel ca la Pitești, când erau puși să-și facă așa-numita „demascare internă”, inventau sau răstălmăceau. Astfel, acțiunea din Maramureș este prezentată de preotul lor Ion Dumitrescu-Borșa și de C. Savin, în luările lor de cuvânt, ca fiind o diversiune pusă la cale de regele Carol, pentru a demonstra poporului care începuse să murmure împotriva legăturii sale cu

Elena Lupescu că el nu este filosemit și că legătura sa amoroasă cu o evreică nu este decât o simplă toană !

De asemenea, taberele de muncă legionare erau prezentate ca fiind subtile acțiuni demagogice, pentru câștigarea de partizani și de voturi, iar Mișcarea Legionară nu era, în prezentările unora, nici mai mult nici mai puțin decât o creație a burgheziei românești, un fel de forță de șoc, care să-i apere interesele și să lupte împotriva celor ce ar îndrăzni să-i conteste supremația !

Dar cele mai aberante născociri ale acestor minți delirante sunt cele care se referă la persoana lui Corneliu Zelea Codreanu. Acesta este prezentat ca fiind extrem de vanitos, submediocru din punct de vedere intelectual, ranchiunos și lipsit de scrupule, etc., încât te întrebi : cum de un om cu asemenea handicapuri a fost în stare să polarizeze în jurul său elitele intelectuale și morale ale generației sale (și nu numai) ?! În orice caz, citind aceste texte, am avut neplăcuta senzație că asist, ca și atunci, fără voia mea, la o ședință de demascare din Aiudul acelor vremuri de cumplită aducere-aminte.

XXIV. REEDUCAREA CONTINUA.

Pe măsură ce Constantin Aioanei adaugă noi episoade serialului pe care îl publică în săptămânalul „Timpul” (a ajuns deja la episodul XXIX) , este tot mai evident faptul că materialele care fac obiectul acestui serial și pe care atât autorul cât și patronii respectivului săptămânal le consideră a fi documente revelatoare pentru istoria perioadei interbelice în general -și a Mișcării Legionare în special- sunt extrase din așa-numita *Carte Albă a Aiudului* (a nu se confunda cu recent pusa în circulație *Cartea Albă a Securității*, despre care am pomenit deja în repetate rânduri.

În episodul XVII al serialului („Puncte Cardinale”), nr. 2/50, februarie 1995, p.4), am explicat pe larg ce este și ce

cuprinde această *Carte Albă* pe care S.R.I. a moștenit-o de la fosta Secutitate și a pus-o cu solicitudine la dispoziția redacției săptămânalului „Timpul”, publicație despre care este de prisos să mai amintim în slujba cui este. Pentru a reîmprospăta totuși memoria cititorilor, voi relua pe scurt aceste explicații.

În a doua jumătate a anului 1963, atunci când acțiunea de reeducare începuse să dea roade și aparatul politic al închisorii era în posesia unei bogate recolte de declarații, demascări și autodemascări, colonelul Crăciun a dispus crearea unui colectiv format din deținuți (școliți și reeducați, bineînțeles), care să stilizeze, să sistematizeze și să dea coerență aberanțelor „mărturii” smulse unor oameni aduși, prin teroare, șantaj și tot felul de silnicii, în situația de a nu mai fi ei înșiși. Acest colectiv (al cărui responsabil a fost Valeriu Anania) și-a început imediat activitatea și a lucrat cu sârg până la sfârșitul acțiunii de reeducare, când toți deținuții au fost puși în libertate. Munca lui (a comitetului) s-a materializat într-o „operă” voluminoasă (trei volume, pare-se), frumos prezentată și legată între coperti solide, „pentru a fi transmise posterității”, cum îi plăcea colonelului Crăciun să spună. Este deci evident faptul că aceste așa-zise documente au fost confecționate anume pentru a servi la falsificarea și la uciderea unor legende. Căci nu atât de oamenii pe care regimul comunist pretindea că vrea să-i reeduce - pentru a-i „recupera” și „reda societății” - se temea acest regim, cât de idealurile și visele lor. Șubreziți fizic și timorați psihic de lunga perioadă de detenție și de regimul la care au fost supuși, acești oameni nu mai prezentau nici un pericol, mai ales în condițiile existenței unui puternic aparat de represiune ca acela al Securității. Idealul și visele care i-au animat pe ei continuau însă să fie periculoase, pentru că puteau contamina alte generații de tineri, și de aceea trebuiau neutralizate prin denigrare și prin prezentarea lor în culori cât mai negre. Și la opera de denigrare pe care o pregăteau, urma să contribuie și această insolită istorie a Mișcării Legionare, încropită în grabă de amintitul colectiv, prin punerea cap la cap, în ordine oarecum cronologică, a celor mai șocante și aberante „mărturii” ale unor oameni aduși în

situația de a spune orice li se cerea. Însuși editorul acestor elucubrații remarcă faptul că *„multe dintre întâmplările din această istorie ar fi incredibile, dacă nu ar fi povestite chiar de oamenii care le-au trăit „* . Pentru el aceste enormități sunt adevărate numai prin faptul că sunt povestite de oameni care, chipurile, le-ar fi trăit. Nu ține cont însă în ce situație se aflau acești oameni și ce presiuni s-au făcut asupra lor pentru a li se smulge aceste declarații.

Pentru a ilustra proporțiile acestor aberante născociri ale *„condamnaților de la Aiud, invitați (vezi Doamne ! n.n.) de conducerea penitenciarului să reconstituie istoria Mișcării Legionare”* (această afirmație aparține editorului), voi reproduce câteva pasaje din respectiva *„operă”* . Menționez că textele pe care le voi reproduce s-ar putea să aparțină fie preotului Dumitrescu-Borșa, fie lui C. Savin sau ale lui Victor Vojen care, pe lângă luările lor de cuvânt din diferitele cluburi de reeducare, și-au relatat *„isprăvile”* (pe ale lor și pe ale camarazilor lor) și în scris. Era un lucru cunoscut printre deținuții din Aiud că, atât ei cât și alte personalități câștigate pentru reeducare, au scris sute de pagini în care au relatat, inventând sau răstălmăcind , acțiuni și întâmplări din trecutul Mișcării Legionare. Iată ce enormități relatează unul dintre ei, referindu-se la campaniile electorale la care a participat : *„Adunarea de la Reșița, cu tot zgomotul care s-a făcut în jurul ei, nu a avut nici un efect politic. A avut însă efecte de altă natură ; de pe urma relațiilor prea apropiate cu vitejii echiperei, fetele au contactat (sic !) diferite boli venerice, care s-au răspândit în rândurile tineretului cu o viteză și cu o eficacitate mult mai mare decât frazeologia legionară despre necesitatea salvării neamului. De această amintire nu a scăpat nici chiar soția lui Jovin, șeful organizației legionare din Reșița, în casa căruia fusese găzduit un tânăr comandant, care i-a răsplătit în felul acesta ospitalitatea . . . pe drum, ca să fie în spiritul coechiperilor săi , în popasurile pe care le-a făcut pe la diferiți preoți, moșieri și bogătași, Codreanu însuși mai greșea paturile și nimerea lângă o femeie tânără care avea grijă să-și îmbete bărbatul, în timpul ospățului, ca să-i țină de urât”* . Fără

comentarii. Nici cei mai fanteziști și mai neînduplecați dușmani ai Mișcării Legionare nu ar fi putut scorni aberații mai mari !

În aceeași relatare, legionarii sunt prezenți ca fiind, fără excepție, bătauși, scandalagii și bețivi notorii : „*În drum spre Alba Iulia, s-au oprit la Brad unde au organizat o petrecere de pomină ; după ce au consumat mai multe găleți de vin, au bătut clienții din restaurant cu scaunele, au aruncat cu sifoanele și cu sticlele de vin golite, au spart mobilierul și au devastat localul. Cetățenii orașului s-au strâns ca la panoramă. La urmă câțiva dintre ei au prins niște unguroaice tinere, pe care au încercat să le siluiască și, pentru că acestea au rezistat, le-au bătut cumplit, pretextând că le pedepsesc, fiindcă nu știu bine românește*” . Mai ceva ca în filmele lui Sergiu Nicolaescu ! Și enormitățile de felul acesta abundă, dar ne oprim aici.

Aminteam , cu altă ocazie, că în unul din scurtele sale comentarii care însoțesc episoadele acestui serial, editorul apreciază că „*ofițerii din conducerea Penitenciarului de la Aiud, însărcinați cu reeducarea . . . nu aveau de unde să cunoască tot acest lux de amănunte din trecutul fostei Mișcări Legionare*” , astfel că „*. . . opera deținuților de la Aiud nu stă sub semnul unor indicații excesive din exterior, ci provine din memoria celor care au redactat-o*” . Or, lucrurile stau tocmai pe dos. Oricine parcurge aceste texte își poate da cu ușurință seama că ele sunt redactate în cel mai autentic spirit comunist. Astfel, printre altele, în toate aceste relatări este repetată până la saturație teza susținută de istoriografia comunistă, conform căreia Mișcarea Legionară n-ar fi, nici mai mult nici mai puțin, decât o creație a burgheziei românești, un fel de forță de șoc, care să-i apere acesteia interesele. „*Cum s-ar fi putut întâmpla toate acestea* - subliniază autorul unui astfel de text, referindu-se la ascensiunea Mișcării Legionare, *dacă n-ar fi convenit orânduiri burgheze, care a întărit deliberat Garda de Fier, ca o formație de șoc, în apărarea intereselor ei permanente, ca o diversiune împotriva celor ce luptau cu adevărat împotriva exploatării ?* „ . Iar pentru a explica de ce aceeași burghezie care i-a cocoloșit pe legionari, i-a și asasinat în 1939, se recurge tot la un argument comunist.

„Unii dintre ei și-au pierdut viața în urma asasinării lui Armand Călinescu . Faptul nu trebuie să surprindă pe nimeni, pentru că acesta a fost unul din efectele contradicțiilor care au măcinat burghezia românească în epoca aceea : conlucrarea în lupta comună împotriva poporului și în același timp, antagonism feroce între diferitele categorii de interese în cadrul burgheziei înseși. Și această contradicție a caracterizat întotdeauna și caracterizează și astăzi societatea capitalistă, de la noi și de pretutindeni” . Explicație reprodusă parcă, din documentele de partid . . .

De asemenea, tot în spiritul istoriografiei comuniste sunt prezentați și intelectualii români din perioada respectivă și, în special, cei ce au făcut parte din gruparea „**Criterion**” : „La sfârșitul anului 1932, un grup de tineri intelectuali au înființat la București o grupare politică, literară și economică, pe care au denumit-o „**Criterion**” . Cei mai mulți făcuseră studii superioare în străinătate , erau înfumurați și se fardau. Se întruneau gălăgioși , în diferite cenecluri și, pentru a se face remarcați de intelectualitatea bucureșteană și de cercurile politice, organizau conferințe la Fundația Carol I. Voiau să parvină repede. După cum s-a dovedit mai târziu, printr-un scandal de presă, unii dintre ei erau homosexuali. Nu s-au afiliat la început nici unei organizații politice și au încercat să se orienteze în perspectivele de viitor ale fiecăruia. Când a început ascensiunea vertiginoasă a hitlerismului, s-au plasat pe orbita lui și au încercat să facă legătură cu sucursala pe care o avea în România. Drept consecință, într-o seară din luna decembrie 1932, doi tineri avocați și publiciști, Mihail Polihroniade și Ion Victor Vojen, din cercul „**Criterion**” , s-au prezentat la sediul Gărzii de Fier din strada Aurel Vlaicu și care au cerut să vorbească cu Corneliu Codreanu ; voiau să-i cântărească posibilitățile și să se tocmească asupra unei eventuale adeziuni la organizația sa. Amândoi erau proprietarii și redactorii unei publicații obscene, care apărea de două ori pe lună și pe care o denumiseră „**Axa**” . . . Este interesant de remarcat că tinerii publiciști nu au avut nevoie de nici o pregătire prealabilă ca să

devină „doctrinari” ai Gărzii de Fier. Formația și mentalitatea lor burgheză le-au permis să se identifice imediat cu sistemul și aspirațiile organizației legionare și să devină în scurt timp teoreticienii ei”.

Am abuzat dând aceste lungi citate, pentru a scoate mai pregnant în evidență cât de absurde sunt aceste așa-zise mărturii , precum și cât de naivi sau de rea-credință pot fi cei dispuși să ia drept adevăruri astfel de elucubrații.

XXV. EXPLOATAREA PROPAGANDISTICA A REZULTATELOR REEDUCARII.

„Nu este greu să **mori** ca un erou, greu este să **trăiești** ca un erou” . Și cei care au trecut prin Pitești, Gherla, Aiud, etc. și, în general, toți deținuții politici din România comunistă au fost supuși acestei cumplite probe, fiind condamnați să trăiască eroic. Cu toate că majoritatea acestora, animați de înaltele lor idealuri, ar fi mers, atunci, la începutul lor de baladă, cu fruntea sus și cântând în fața plutonului de execuție (așa cum, de altfel, au făcut-o mulți dintre cei cărora li s-a oferit această „șansă”) , supuși probei eroismului de durată, unii dintre ei nu au trecut-o însă, ci au cunoscut căderi și înfrângeri, uneori de-a dreptul „spectaculoase” . Și este omenește să se fi întâmplat așa, deoarece nu toți cei care au trecut prin drăceștile încercări au avut vocația martiriului.

Apoi să nu uităm că experimentul de la Aiud, de care ne ocupăm aici, s-a aplicat unor oameni care nu mai erau nici tineri și nici în deplinătatea forțelor lor fizice. Majoritatea celor asupra cărora s-au făcut presiuni să declare delirantele elucubrații pe care la reproduce săptămânalul „Timpul” erau trecuți de 50 de ani și aveau în urma lor zece, cincisprezece sau chiar douăzeci de ani de închisoare. În plus, mulți dintre ei ajunseseră la concluzia inutilității luptei pentru o cauză pe care o considerau pierdută sau, în cel mai fericit caz, nerealizabilă în timpul lor istoric. Aceștia formau categoria deloc neglijabilă a celor care,

„renunțând la vis” , suferiseră cea mai cumplită înfrângere („Cele mai crâncene înfrângeri / Sunt renunțările la vis” , sunau versurile profetice ale lui Radu Gyr) , înfrângere care a constituit premiza în capitulările ulterioare. Acestora, atunci când li s-a oferit o alternativă, nemaifiind ancorați în nici un ideal, au acceptat, cu mai mică sau mai mare ușurință, cu sau fără remușcări, să facă compromisurile necesare pentru a se salva biologic, **compromisuri care nu sunt mai condamnabile decât cele pe care le-au făcut oamenii liberi**, pentru supraviețuire. Și odată porniți pe această pantă, unii au alunecat până jos de tot, supralicitând și șarjând, căci, așa cum remarcam și cu altă ocazie, există și o voluptate a prăbușirilor. Ce mai conta, pentru cei care debitaseră elucubrațiile amintite în episodul trecut, o denigrare în plus ? Sau ce îl mai împiedeca pe Constantin Savin, de exemplu, ca, după ce împrôscase cu noroi tot ce altădată venerase, să descopere încă un defect și încă unul, fie pe seama lui Codreanu, fie pe seama altor personalități legionare ? Și atât el cât și ceilalți apostatați din Aiudul acelor vremuri denigrau pe oricine, ori de câte ori li se cerea s-o facă, inventând (pe seama lui Codreanu mai ales) , cele mai scandaloase și mai neverosimile ticăloșii. Iată ce spune el (C.Savin) despre șeful MIȘcării Legionare, cu ocazia relatării unei întâlniri pe care a avut-o cu acesta și cu căpitanul Emil Șiancu, la restaurantul „Tinerimea Română” din București, pentru a pune la punct, susține el, amănuntele unui asasinat (este vorba de cazul Mauriciu Tischler). După ce i-a fost prezentat lui Șiancu și s-a recomandat acestuia să aibă încredere în el, *„cu toate că era Vinerea Paștelui, au fost comandate fripturi și băuturi , din care Codreanu -uitând ce le prescria altora- s-a înfruptat cu nădejde”* Sau, în alt context, iată ce portret i se face aceluiași Codreanu : *„Cei care nu l-au cunoscut pe Corneliu Z. Codreanu decât din fotografiile, din ziarele, broșurile și cărțile legionare, care îl tămâiau interesat, sau cei care l-au văzut numai din când în când, la sediul legionar sau în diverse alte împrejurări, au rămas multă vreme cu o falsă impresie despre care acest braconier politic, care era un criminal cu multiple*

*posibilități de inovație în această materie și un exploatator cinic al sensibilității și sentimentelor românești. Nu este o intenție de a-i atribui mai multe defecte decât a avut în realitate ; dar faptele precise, adunate la un loc astăzi, dau posibilitatea să fie identificat cu precizie. Marea majoritate a tinerilor care s-au atașat, fără rezerve, de C.Z.Codreanu, au făcut-o irațional, impresionați afectiv de poza și de teatrul pe care-l juca, după o prealabilă pregătire. Dintre tinerii mai exaltați, ca și dintre acei lacomi de glorie ieftină și de poziții înalte, Codreanu și-a recrutat instrumentele pe care le-a folosit, când a găsit momentul oportun” . Desigur, aceste denigrări ale lui Codreanu sunt minore pe lângă altele, care sunt de-a dreptul candaloase (afemeiat, violator de servitoare, etc.) Le-am relatat, totuși, pentru a demonstra că despre Codreanu nu se putea vorbi, în timpul reducerii, decât denigrându-l. **Și toate acestea sunt considerate și prezentate, atât de editorul acestor texte, cât și de către cei ce au dispus punerea lor în circulație ca adevăruri de netăgăduit, nepunându-le nici un moment la îndoială, numai pentru faptul că ele provin din „memoria deținuților de la Aiud invitați de conducerea penitenciarului să reconstituie istoria Mișcării Legionară, memorie care se dovedește a fi ineputabilă”** . Dacă domnul Constantin Aioanei s-ar fi documentat cât de cât în legătură cu personalitatea și cu profilul moral al lui Codreanu, nu din scrierile apologetice, ci din aprecierile unor adversari, nu ar mai prezenta aceste aberații drept adevăruri de necontestat. Dacă ar fi consultat, de exemplu, lucrarea domnului Zigu Ornea, intitulată *-Anii treizeci. Extrema dreaptă românească-*, recent apărută în Editura Fundației Culturale Române, ar privi cu un ochi mai critic textele pe care le publică. Căci iată cum prezintă domnul Zigu Ornea, care numai de simpatie pentru Mișcarea Legionară și pentru întemeietorul acesteia nu poate fi suspectat, personalitatea lui Codreanu, după ce citează o serie de elogii aduse de către unii intelectuali de vază ai epocii : „Toate aceste elogii (și celelalte, multe, necitate) despre Codreanu, ce întrețineau în jurul lui o atmosferă de cult, uimesc și fascinează. Mai ales că unele (anume alese) sunt*

datorate unor oameni de cultură notorii, unii strălucite inteligențe. dincolo de fanatismul unui *credo* (Cioran, de pildă, privește azi cu rușine spre opiniile tinereții . . .), e dincolo de îndoială charisma lui Corneliu Zelea Codreanu. Dârzenia, intransigența, tăria convingerilor, **integritatea morală, traiul modest, aproape în sărăcie** (sublinierile ne aparțin), fanatismul credinței ortodoxe erau, indiscutabil, calități care se distingueau într-o lume sceptică și aranjatoare, cu moravuri laxe și mereu coruptibile. Aceste trăsături morale impresionau, convingeau, trezind admirație și respect. Charisma lui Corneliu Codreanu era o realitate incontestabilă. E adevărat că, pe fondul ei real, cuvintele prea înaripate țeseau o exaltare ocultică, retorică goală și imnică, care ducea asemuirea de la marii voievozi, pur și simplu, până la Iisus Hristos. Exagerația adulatoare, în fond, dăuna personalității lui Codreanu, sau, după moartea sa, amintirii sale . . . ” (Op.cit.p.386).

Dar nu numai Corneliu Zelea Codreanu și vârfurile Mișcării Legionare erau prezentați de reeducații de la Aiud în aceste sumbre culori, ci de aceeași atenție se bucurau și o serie de alte personalități politice și intelectuale ale epocii, care, într-un fel sau altul, veniseră în contact sau simpatizaseră cu Mișcarea Legionară. Printre aceștia se numărau : Mihail Manoilescu, Nichifor Crainic, generalul Cantacuzino-Grănicerul și mulți alții. Iată cum sunt prezentați, de către cei după declarațiile cărora s-a întocmit insolita istorie a Mișcării Legionare de la Aiud, Nae Ionescu și Nichifor Crainic :

„Nae Ionescu a început prin a sustrage o mare sumă de bani de la Editura Culturală Națională, proprietatea băncii Marmorosch-Blanc, al cărei director era. Mai târziu, și-a însușit proprietatea ziarului „Cuvântul” , tot printr-o manevră murdară . . . Nae Ionescu era foarte mândru că se trăgea dintr-o familie de negustori din Brăila și uneori mărturisea , unor prieteni ai săi, că este de origine Țigan. Datorită poziției influente pe care o avea pe lângă Carol II, și-a organizat o echipă de afaceriști, condusă de Puiu Dumitrescu care era secretarul particular al regelui, și de soția acestuia . . . Nae Ionescu ducea o viață de nabab depravat,

cheltuitor și cinic. Trăia într-un adulter perpetuu și-și alegea amantele din rândurile femeilor celebre și familiilor princiare, pentru a compensa, pe această cale, umilințele tinereții sale modeste” .

„Încrucișare nereușită de bulgari și țigani, evidentă nu în construcția sa fizică sau în structura sa sufletească, ci în caracterul său, Ion Dobre, profesor la Facultatea de Teologie din București, a servit cu talentul său pe oricine a știut să-l plătească bine. I-a fost rușine parcă lui însuși de cele ce scria uneori, de aceea s-a ascuns sub numele unui pseidonim (sic !) : Nichifor Crainic. Sub această semnătură s-au difuzat în țara românească, prin diferite publicații periodice, confuziile mistico-teologice, ideile retrograde și obscurantismul, pe parcursul a trei decenii. Și-a închiriat condeiul, succesiv, lui Iorga, Averescu, Maniu, Codreanu, Cuza, Carol II, Sima și Antonescu. La fel ca Nae Ionescu, a speculat de la catedra sa universitară ortodoxismul și naționalismul . . . Cu această ținută morală, nu ar fi fost posibil să nu se amestece și în jocul forțelor internaționale, care se încrucișau în țara noastră. În ziarul „Cuvântul” , pe vremea când era director Titus Enacovici, în revista „Gândirea” și apoi în ziarul său „Calendarul” , Nichifor Crainic a fost teoreticianul fascismului în România și omul care a popularizat cel mai mult figura sinistrului condotier italian” .

Cu toate că, în repetate rânduri, editorul acestor texte a subliniat că deținuților de la Aiud, supuși acțiunii de reeducare, nu li s-a impus și nici măcar nu li s-a sugerat ce anume să spună în „spovedaniile” lor, în ultimele episoade el devine mai prudent din acest punct de vedere, acceptând totuși că acești „mărturisitori” au fost uneori influențați, câteodată exagerând în ceea ce spun. În episodul XXXI, de exemplu („Timpul, nr.41, 16-23 oct.1995) , face următoarea constatare : „*Și în acest episod influența istoriei lui Mihail Roller se resimte masiv în narațiunea legionarilor de la Aiud. Firește, politica interbelică românească nu s-a derulat chiar așa cum o descriau ei. Totuși, trebuie să constatăm că apetitul lor spre șarjă nu era gratuit : își avea rădăcinile într-o tinerețe trădată*” . Iată deci că editorul admite

că relatările smulse deţinuţilor de la Aiud, în timpul acţiunii de reeducare, sunt influenţate de tezele istoriografiei oficiale, şi admite, mai ales, faptul că aceşti „mărturisitori” şarjează. Or, deţinuţii de la Aiud, în relatările cărora „se resimte influenţa istoriei lui Mihail Roller” , nu aveau de unde şti ce conţine această istorie, pentru simplul motiv că, atunci când Roller şi-a scris „opera” , ei erau de mult în închisoare. Este evident, deci, că această „operă” li s-a pus la dispoziţie de către aparatul politic al închisorii, pentru a se inspira din ea.

De asemenea, în episodul XXXII („Timpul, nr.42, 24-31 oct.1995) el face următoarea afirmaţie, şi mai fără echivoc chiar : *„Bineînţeles, nu putem fi de acord cu opiniile legionarilor de la Aiud despre Nichifor Crainic. Nici cu cele despre Nae Ionescu. Este vorba despre personalităţi asupra cărora cercetările istoriografice sunt în curs şi un verdict ar fi prematur”* . Nu interesează motivul pentru care domnul Aioanei pune la îndoială ceea ce se spune, în relatările celor de la Aiud, despre aceste două mari personalităţi. Interesant este faptul că se îndoieşte ; şi această îndoială pune sub semnul întrebării şi celelalte aberaţii debitate de nişte oameni aduşi în situaţia de a delira pur şi simplu.

XXVI. REEDUCAREA DE LA AIUD CONTINUAREA CELEI DE LA PITEŞTI.

Am afirmat, cu altă ocazie, că reeducarea de la Aiud Este continuarea celei care avusese loc, cu mai bine de zece ani înainte, la Piteşti, în sensul că aici s-a încercat să se desăvârşească ceea ce se începuse, atunci, acolo : compromiterea totală şi iremediabilă a unor oameni şi a idealurilor lor. Bineînţeles, datorită faptului că cele două experimente au avut loc în contexte istorice diferite, precum şi faptului că oamenii asupra cărora s-a acţionat erau diferiţi, între ele, pe lângă asemănările de rigoare, au fost şi o serie de deosebiri. La Piteşti, de exemplu, unde subiecţii asupra cărora se acţiona erau cu toţii

tineri, proaspăt arestați, și deci robuști din punct de vedere fizic și având , pe deasupra, și un moral excelent datorită faptului că toți erau puternic ancorați într-un ideal în care credeau cu tărie , au fost întrebuintate împotriva lor, pentru a li se înfrânge cerbicia, metode de o ferocitate ieșită din comun. Aplicându-li-se teroarea continuă, în decurs de numai câteva luni, aproape toți au fost vidați de personalitate și transformați în adevărați roboți care executau fără să cârtească tot ce li se ordona. Un nefericit care a avut neșansa să treacă prin acel iad, îmi spunea că seara, atunci când li se ordona să se pregătească pentru ședința de tortură, toți, cu o docilitate de animale dresate, își scoteau un ciorap din picior și și-l îndesau singuri în gură pentru a-și înăbuși țipetele. Mai mult decât atât, unii dintre ei erau în așa hal de dezumanizați încât nu mai era nevoie să fie luați cu forța de călăi pentru a fi băgați cu capul în tineta cu murdărie, ci era suficient să li se ordone, „treci la tinetă” , pentru ca ei, ca niște adevărate automate, să meargă și să-și bage singuri capul în urină și excremente. Aceasta a fost la Pitești. La Aiud însă nu a fost nevoie să se acționeze atât de dur deoarece oamenii de aici nu mai aveau nici rezistență fizică, nici pe cea morală a celor de la Pitești. Majoritatea dintre ei erau oameni în vârstă, uzați fizic și moral de lunga perioadă de detenție pe care o aveau în urma lor, motiv pentru care erau mult mai vulnerabili decât cei de la Pitești. Astfel că aici au fost suficiente măsurile doar aparent mai blânde ca : izolările, frigul, înfometarea, neacordarea de asistență medicală celor bolnavi, promisiunile că vor fi eliberați, șantajul, etc., pentru ca oamenii să capituleze. Și mulți au capitulat. Unii au făcut-o decent, cu un soi de jenă, renunțând anevoie la trecutul și la visele lor. „*Ce vrei dragul meu, nu mai pot. Iartă-mă . Atât mi-a fost menirea*” , a răspuns unul dintre ei unui intransigent care i-a reproșat căderea. Alții au făcut-o blazați și indiferenți de parcă nu era vorba de ei și de lupta lor de o viață, iar alții au făcut-o cu un fel de înverșunare (voluptatea prăbușirilor despre care am aminti) cu ură chiar împotriva lor și mai cu seamă, împotriva celor care nu făceau ca ei.

De asemenea, între cele două experimente mai există o deosebire. La Pitești, pe lângă scopul principal al reeducării care era schilodirea fizică și sufletească a victimelor, precum și uciderea idealurilor lor, se mai urmărea și obținerea de informații în legătură cu ceea ce subiecții supuși reeducării tănuiseră în timpul anchetelor de la Securitate. În acest scop, în prima fază a reeducării de la Pitești denumită „*demascarea externă*” , victimele erau supuse unor severe anchete în legătură cu ceea ce nu spusese Securității. Informațiile astfel obținute erau centralizate și triate de [urcanu care le preda periodic Ministerului de Interne. Metoda s-a dovedit foarte productivă deoarece mai mult de jumătate din arestările efectuate de Securitate în perioada 1950-1955 și chiar mai târziu au fost făcute pe baza informațiilor smulse celor anchetați în timpul demascărilor externe. În felul acesta Securitatea a intrat în posesia unor prețioase informații în legătură cu nucleele de rezistență rămase în libertate și a avut posibilitatea să-și planifice arestările în funcție de pericolozitatea și de importanța pe care o prezentau grupurile respective. Unele dintre aceste persoane vizate de Securitate au fost lăsate în libertate pentru a fi urmărite în vederea descoperirii unor noi legături, până în 1958-1959 când, în sfârșit au fost arestate. În reeducarea de la Aiud, această fază a „*demascărilor externe*” nu a existat deoarece la data respectivă (1962), mișcărilor de rezistență din țară fuseseră anihilate și Securitatea, bine organizată avea acum alte posibilități de informare și de supraveghere a cetățenilor. Și apoi, în 1962 la Aiud se urmărea cu totul altceva decât la Pitești în 1949-1950. Aici se urmărea uciderea unor conștiințe și compromiterea iremediabilă a unor oameni care datorită unor probleme de conjunctură urma să fie puși în libertate. Din aceste motive, la Aiud s-a pus accent deosebit pe cea de a doua fază a reeducării care la Pitești se numea „*demascarea internă*” și în care subiecții erau constrânși să-și descopere sau să inventeze pe seama lor și pe seama celor dragi lor cele mai mari și mai cumplite vicii și păcate. Majoritatea celor de la Pitești, de exemplu, chiar și cei care nu aveau surori, își violaseră surorile,

mamele tuturor erau curve și incestuoase, culcându-se cu proprii lor feciori, iar tații trebuia neapărat să fie excroci, depravați și bețivi. Nu conta faptul că toate acestea erau aberații și că nimic nu era adevărat. Important era ca ele să fie spuse odată, de două ori, de nouă ori, în fața celorlalți, până când și cel care le inventase începea să creadă că sunt adevărate. De bună seamă că politrucii de la Aiud care conduceau reeducarea cunoșteau bine ceea ce se întâmplase la Pitești și felul în care reacționează oamenii aduși în situații limită pentru că, ei au aplicat aici metodele verificate la Pitești. După cum am arătat cu altă ocazie, la Aiud s-a acționat mai întâi asupra personalităților, a liderilor spiritului care constituiau, pentru marea masă a celorlalți deținuți, exemple de urmat. Speculându-le slăbiciunile, neputințele și spaimile au reușit să-i determine, pe unii dintre ei, să facă declarații aberante pe care, astăzi, săptămânalul „Timpul” le publică ca fiind adevăruri de necontestat. La fel ca și cei de la Pitești, ei au inventat pe seama lor și pe seama Mișcării Legionare și a personalităților marcante ale acesteia tot felul de vicii și de păcate care de care mai cumplite și mai neverosimile. Conform acestor născociri, toți legionarii aveau neapărat instincte criminale și porniri huliganice, toți erau bețivani și scandalagii și făceau prăpăd pe unde treceau. În aceste declarații, toate acțiunile și activitățile lor erau răstălmăcite și prezentate pe dos decât au fost în realitate. Toate taberile de muncă legionare au fost, după relatările acestor apostafi, cuiburi de desfrâu și orgii, și locuri ideale unde își perfectau educația viitorii asasini. Iată ce se spune despre tabăra de la Carmen Sylva, de exemplu : *„Locul unde s-a organizat această tabără a fost dăruit de familia marelui bogătaş Movilă. Printre cei care au vizitat tabăra , un număr destul de mare l-au reprezentat doamnele și domnișoarele din înalta societate, care, atrase de curiozitate au dorit să cunoască pe tinerii „trăzniți” în căutarea de distracții tari. Așa s-a stabilit o serie de aventuri galante, în special cu mulți dintre șefii legionari, care nu s-au lăsat prea mult rugați să cedeze. Dacă și pe această cale se perfecta o cât mai strânsă colaborare legionaro-burgheză nu-i mai puțin adevărat că, în tabără , și-*

ndeosebi aici, la Carmen Sylva, s-a perfectat educația viitorilor asasini” . În episoadele anterioare am reprodus, pe larg, mai multe asemenea declarații absurde, așa încât consider că orice alte comentarii sunt de prisos.

EPILOG

Am încercat de-a lungul a douăzeci și șase de episoade, să surprind și să evoc, în toată complexitatea lui, ceea ce am putea numi, parafrazând sintagma domnului Virgil Ierunca, **„Fenomenul Aiud”** . Prezintă cazuri concrete uneori sau generalizând atunci când generalizarea se impunea, am încercat, nu să scuz și nici să acuz pe cei care împinși în situații limită, au fost îngenunchiați, ci doar să scot în evidență dimensiunea inumană a ororilor la care au fost supuși în acest scop și să explic, pe cât mi-a stat în putință, mecanismul psihologic al prăbușirilor lor. De asemenea, evocându-i pe cei ce și-au păstrat verticalitatea, nu am urmărit să le înlesnesc acestora intrarea în legendă, ci doar să demonstrez că, prin atitudinea lor, ei au reușit să salveze *demnitatea condiției umane*. Căci, la Aiud ca și la Pitești, au existat și învinși și învingători, iar eroismul unora nu este cu nimic mai prejos decât al celorlalți. Poate doar mai tragic. Pentru că nici unul dintre cei care au căzut, nu a căzut fără luptă, iar amploarea silniciilor, intensitatea agresiunilor exercitate asupra lor, atestă amploarea rezistenței pe care victimele au opus-o călăilor , măsura eroismului care trebuia înfrânt.

Cei înfrânți au trăit cu intensitate adevărata dimensiune a tragediei lor mai ales după eliberare, când, confruntându-se cu realitățile de afară, au fost împinși să se confrunte cu propria lor conștiință. *„Mai poți sta de vorbă cu mine ? ”* , a replicat, jenat și cu durere în glas, unul dintre cei care cunoscuseră căderea, unui prieten de al său care reușise să reziste până la capăt, atunci când acesta, întâlnindu-l pe stradă, s-a oprit să-l întrebe de sănătate. *„După cât te cunosc, și tu ai fi făcut la fel, dacă situația ar fi*

inversă” , i-a răspuns acesta, fără nici o urmă de reproș în glas. „Căci -a continuat el- cum ar putea cineva care a trecut prin ce am trecut noi, să judece pe fratele său căzut în luptă, când știe cât suflet l-a costat pe el „încăpățânarea” de a rămâne în picioare !” . Și cazuri din acestea au fost numeroase. Mie însumi mi s-a întâmplat să fiu ocolit de prieteni buni, care se jenau să-i mai privească în ochi pe foștii lor camarazi de suferință.

Am amintit, în alt context, într-unul din episoadele precedente, că, începând din primăvara anului 1964, mai exact de prin luna mai a celui an, devenise evident, chiar pentru cei mai pesimiști dintre noi, că acțiunea de așa-zisă reeducare se apropia de sfârșit. O schimbare în mizerabila noastră existență părea iminentă. O demonstra nervozitatea de care dădeau semne diriguitorii inumanei acțiuni, precum și precipitarea evenimentelor. Până și colonelul Crăciun, deși furios că, după mai bine de doi ani de strădanii, se mai găseau „bandiți” care să-l înfrunte, devenise parcă mai concesiv. Preocupat ca nici una dintre victimele lui „să nu rămână nemototolită”, cum îi plăcea unui prieten să spună, a renunțat la calitate (calitatea reeducării, bineînțeles) și, punând accentul pe cantitate, începu să se preocupe cu precădere de cei mărunți, dar destul de numeroși, care nu acceptaseră reeducarea. „Schimbare de tactică” , spuneau unii ; „au intrat în criză de timp” erau de părere alții. În orice caz, erau semne evidente că ceva se va întâmpla, căci , începând din acea primăvară , refractarii (care, în marea lor majoritate, fuseseră îngrămădiți în Zarcă) erau scoși de acolo, de cele mai multe ori fără voia lor, și obligați să participe, fie și numai ca spectatori, la ședințele de reeducare, la conferințele ținute uneori chiar de propagandiști aduși special de afară (pentru a demonstra în cifre, scheme și grafice „miracolul edificării socialismului în România” sau la filmele ce se proiectau o dată pe săptămână, seara, în curtea fabricii. Odată, li s-a proiectat chiar, probabil pentru a-i duce în ispită, un film iugoslav cu baruri și strip-tease, fapt ce i-a prilejuit unuia dintre ei următoarea remarcă : „Te pomenești că mâine ne vor aduce chelnerițe și ne vor servi cafea cu lapte !” . „Fii sigur că e

posibil, cu condiția să te autopângărești „ , i-a replicat Aurel State, omul a cărui viață a fost un aspru „drum al crucii” , cum a fost și drumul neamului românesc” în ultima jumătate de secol. Și pentru că a venit vorba de Aurel State nu pot să închei acest recurs la memorie fără să evoc, fie și numai succint, figura acestei adevărate legende a rezistenței anticomuniste românești.

* * *

Însuflețit de ideea eliberării Basarabiei, Aurel State a plecat pe front, la 20 de ani, ca voluntar. A fost, de mai multe ori rănit, decorat cu ordine și medalii, printre care și cu ordinul „Mihai Viteazu”. Căzut prizonier la Sevastopol, a fost judecat de sovietici (pentru că luase parte la luptele cu partizanii) și condamnat la moarte, pedeapsă comutată apoi în 25 de ani de detenție. Repatriat după 12 ani de prizonierat, a fost arestat, în februarie 1958, pentru vina de a fi organizat înmormântarea prietenului său , George Fonea, „poetul prizonierilor din Uniunea Sovietică”. Pentru a-și salva prietenii arestați împreună cu el, se hotărăște să se sinucidă și se aruncă de pe acoperișul închisorii Uranus. Dar nu moare. După cum spunea el, „se împiedecase de o aripă de inger”. Se alege însă cu fracturi la baza craniului, coloana vertebrală, bazin, picioare și mâna stângă (m-am folosit de prefața cărții sale, *Drumul crucii*, prefață semnată de Remus Radina).

Cu toată situația critică în care se afla, a fost condamnat la 18 ani muncă silnică și întemnițat, pentru o lungă perioadă de timp, în infirmeria închisorii Jilava. La Aiud, Aurel State a fost adus special pentru reeducare și băgat , pentru atitudinea sa întransigentă, direct în Zarcă. A refuzat, cu ostentație dar și cu demnitate, să participe la orice formă de manifestare care era în legătură cu această nefastă acțiune. Pe colonelul Crăciun l-a înfruntat cu curaj, spunându-i, fără să se teamă de consecințe : „Dacă grija dumneavoastră este să vă dobândiți epoletul de general, a mea e să rămân om”. Și Aurel State a rămas om până la capăt. În ceea ce privește pe colonelul Crăciun, nu știu dacă,

până la urmă, și-a dobândit sau nu mult râvnitul epolet, dar de străduit știu că s-a străduit. Având mână liberă de la superiorii săi să acționeze oricum, a făcut tot ce i-a stat în putință să surpe caractere și să stingă conștiințe. Alternând teroarea cu fel de fel de momeli și ispite, pedepsele cu recompense și promisiuni, s-a străduit să atragă, în acțiunea de reeducare, pe cât mai mulți dintre „recalcitranți” , pentru a putea raporta, ca ori ce bun comunist, că și-a îndeplinit misiunea într-un procent cât mai apropiat de sută la sută. Și de câte ori reușea, simțea o plăcere diabolică, pe care nu se sfia să și-o manifeste. Unui deținut care, nu știu în ce context, i-a mărturisit că cei din Zarcă tânjesec după un petic de verdeață, i-a replicat : „Le-aș aduce garoafe cu camionul, dacă ar accepta reeducarea. Dar trogloditii ăia preferă să stea fără cearșafuri și cărți „ .

Un alt indiciu că acțiunea de reeducare se apropia de sfârșit îl constituia faptul că exigențele acesteia, care până atunci urmaseră o curbă ascendentă, au slăbit și au continuat să slăbească pe măsură ce timpul trecea. S-a ajuns, astfel, ca sedințele „de lucru” din așa-zisele cluburi să fie doar o formalitate, renunțându-se la scema „clasică” de autodemascare, în sensul că cei care acceptau să ia cuvântul nu mai erau hărțuiți cu întrebări incomode și nici obligați să facă aprecieri denigratoare cu privire la trecutul lor sau al altora. Mai mult chiar, în ultima lună de funcționare a acestor cluburi, șefii acestora (având dezlegare de la colonelul Crăciun bineînțeles) au ajuns să se roage de cei care refuzau să-și facă autoprezentarea, să ia și ei cuvântul și să încropească un fel de autobiografie, pentru a putea consemna, în procesele lor verbale, acest lucru ! Acum era clar că nu recuperarea noastră -pentru a fi redați „purificați” societății- se urmărea prin această acțiune impropriu numită „reeducare” , ci ruina fizică sau compromiterea unor luptători care se dovediseră a fi *cei mai redutabili adversari ai comunismului*. Aceasta în perspectivă imediată, căci , în perspectivă mai îndepărtată, scopul era mai ambițios : uciderea viitorului Mișcării Legionare prin uciderea **ideilor-forță** care au făcut posibilă apariția acestui fenomen spiritual. **Căci Mișcarea**

Legionară a apărut și și-a justificat existența nu doar ca mișcare politică, ci și ca destin. Anticomunismul , antisemitismul și celelalte anti . . . ale ei au fost doar conjuncturale. **Esența ei a fost alta : asumarea destinului neamului românesc.** Dovadă, cutremurătoarele jertfe și imensul capital de suferință cu care a „arvunit” împlinirea acestui destin.

Privită din acest punct de vedere, reeducarea de la Aiud, care se înscrie pe linia agresiunilor îndreptate împotriva Mișcării Legionare încă de la apariția ei, trecând prin genocidul din 1938-1939 și culminând cu Piteștiul, rămâne un eșec. O dovedește înverșunarea cu care au fost reluate, în ultimul timp, atacurile împotriva tradiției legionare.

Demostene Andronescu